

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

ATASÖZLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sevilay BULUT

**TRABZON
Eylü, 2011**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

ATASÖZLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Sevilay BULUT

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nce Yüksek
Lisans Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Bilal KIRIMLI**

**TRABZON
Eylül, 2011**

KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. .../.../2011

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Bilal KIRIMLI

Üye : Prof. Dr. Nazan BEKİROĞLU

Üye : Doç. Dr. Mevhibe COŞAR

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylanm.

Doç. Dr. Haluk ÖZMEN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Sevilay BULUT

./.../2011

ÖNSÖZ

Değişen ve gelişen dünya ile beraber televizyon, bilgisayar oyunları, sinema, dergi, internet, oyuncaklar ve reklamlar aracılığıyla bütün dünya, artık çocuklarımızın sosyal çevresi olmuştur. Bu çevre, çocukları olumlu yahut olumsuz olmak üzere iki şekilde de etkileyebilmektedir. Çevrenin olumsuz etkilerinden bireyi uzak tutabilmek veya tüm bu olumsuzluklara rağmen bireyin ahlakî yönünü güçlü kılabilmek için aile, okul ve topluma pek çok görev düşmektedir. Yaşananlar bireyi etkileyen tüm alanlarda bir iyileştirmeye gidilmesini gerekli kılmıştır.

Değişen zaman ve şartlar her alanda olduğu gibi eğitimde de bazı yeniliklerin gerçekleşmesini gerekli kılmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim programları çağın gereklerine uyum sağlayabilmek amacıyla bazı değişikliklere maruz kalmıştır. Bu değişimlerle birlikte bazı yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. *Değerler eğitimi* kavramı bunlardan biridir.

Değer eğitimi aslında eğitim sistemimizde her zaman yer almış bir kavramdır; fakat tek farklı nokta, değerler eğitiminin bugün olduğu gibi programlarda açık ifade bulmamış olmasıdır. Diğer yandan değerlerimiz eğitim sistemimiz içinde her zaman önemsenmiş ve öğrenciye sezdirilmiştir. Değer eğitimi konusunda başvurulacak kaynaklar arasında atasözleri de yer almaktadır. Bu çalışmada atasözü sözlüklerinde yerini bulmuş olan atasözlerinin ilettiği değerler konu edilmiştir. Çalışmada önce eğitim kavramı üzerinde durulmuş, daha sonra atasözlerinin değerler ve eğitimle ilişkisine vurgu yapılmış, son olarak da atasözlerimiz ve ilettikleri değerler konusuna yer verilmiştir.

Başta ailem olmak üzere tez yazma aşamasında bana destek veren hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ekim, 2011

Sevilay BULUT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	X
TABLOLAR LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER	3-8
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Problem Cümlesi	4
1.2.1. Alt Problemler	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Varsayımlar	5
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	5
1.7. Konuyla İlgili Araştırmalar	6
1.7.1. Değerler Eğitimi	6
1.8. Atasözleri	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAM ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9-66
2.1. Eğitim	9

2.1.1. Günümüzde Eğitimin Önemi ve İşlevi.....	12
2.1.2. Eğitim ve Felsefe İlişkisi.....	16
2.1.2.1. Felsefenin Eğitime Katkıları	16
2.2. Değerler	20
2.2.1. Değerlerin Önemi	22
2.2.3. Değerler Eğitimi	24
2.2.4. Değerler Eğitimi ve Millî Eğitim Çalışmaları.....	28
2.2.5. Değerlerin Özellikleri	31
2.2.6. Değer Sınıflama.....	32
2.2.7. Değerler Eğitimi Yaklaşımları	33
2.2.7.1. Değerleri Telkin Etmek/Aşılamak	34
2.2.7.2. Değerleri Açıklamak	35
2.2.7.3. Değer Analizi	37
2.2.7.4. Ahlaki Muhakeme	38
2.3. Değerler Eğitimi ve Birey-Okul-Aile-Toplum İlişkisi	39
2.3.1. Değer ve Birey İlişkisi.....	40
2.3.2. Değer ve Aile İlişkisi.....	42
2.3.3. Değer ve Okul İlişkisi	44
2.3.4. Değerler ve Toplum İlişkisi.....	46
2.4. Değerler ve Türkçe Eğitimi	49
2.5. Atasözleri	54
2.5.1. Tanımı	55
2.5.2. Atasözlerinin Özellikleri	57
2.5.2.1. Kavram Özellikleri	57
2.5.2.2. Anlam Özellikleri	58
2.5.2.3. Biçim Özellikleri.....	58
2.6. Atasözlerinin İşlevleri	60
2.7. Atasözlerinin Tarihçesi	62
2.8. Atasözleri ve Değerler Eğitimi	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM	67-68
3.1. Araştırma Modeli	67
3.2. Verilerin Toplanması	67
3.3. Evren ve Örneklem	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	69-100
4.1. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerlere İlişkin Bulgular	69
4.2. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerleri Örnekleyen Atasözlerine İlişkin Bulgular	71
4.3. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerlere Uymayan Aynı Zamanda Bugün Toplumsal Açından da Kabul Görmeyen Durumları Örneklediği Düşünülen Türk Atasözlerine ilişkin bulgular	93
4.4. Atasözlerinin Değerler Eğitimi Vermede Kullanılabilecek Uygun Kaynaklar Olup Olmadığına İlişkin Bulgular	98
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	101
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	104
ÖZGEÇMİŞ	109

ÖZET

Atasözlerinin Değerler Eğitimindeki Yeri

Eğitmek ve eğitilmek bir ihtiyaçtır. Bir toplumun parçası olan birey, eğitime; parçası olduğu toplum ise sağlıklı bir gelişim için eğitime ihtiyaç duyar. Eğitim, birikimli olarak ilerlemektedir. Eğitim geçmişi, insanoğlunun geçmişi kadar eskidir. İlkel toplumlar zamanında günlük işlerin görülebilmesi için bir kuşaktan diğerine basit bilgi aktarımı olarak kendini gösteren eğitim, zamanla daha kapsamlı bir paylaşım halini almıştır.

Zamanın getirdikleri insanların yaşam şekillerini ve beklentilerini de değiştirmiştir. Değişen insan ve insanın ihtiyaçları her alanda olduğu gibi eğitim alanında da bazı yeni adımları gerekli hale getirmiştir. Değerler eğitimi kavramı, bu gerekliliğin bir sonucudur.

Değerler eğitimi konusunda başvuru pek çok kaynak ve çalışma mevcuttur. Atasözleri de milli, manevi değerleri bireylere kazandırmak için başvurulabilecek kaynaklar olması açısından önemlidir.

Çalışmada atasözlerimiz ve bu atasözlerinin iletmiş olduğu değerler tespit edilmiştir. Bu sayede bireye kazandırılmak istenen değerler ve bunlara erişimde başvurulabilecek atasözleri belirlenmiştir. Bireylerin yabancı olmadığı, iç içe olduğu birer başvuru kaynağı olan atasözlerinin değerler eğitimi konusunda fayda sağlayama durumu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Değerler Eğitimi, Atasözleri

ABSTRACT

Proverbs in the Values Education

It is a necessity to educate and be educated. Individual who is part of a society need to be educated and the society which hold the individuals together need to educate in order to develop in a healthy way. The history of education is old as much as the history of humanity. In primitive societies, the education was like convey the basic information from one generation to another so as to make daily routines and in the length of time, it became a more comprehensive sharing.

In the course of time, the form of the people's life and their expectations have changed owing to the new things which comes with technology and the others... Modifying conditions made it necessary to take steps in education field. "Value education" concept is a result of this change.

There are many sources have been referenced in education and work values. Proverbs national, moral values is important for individuals to be useful resources could be used to give. In this study, it is ascertained proverbs and values conveyed by proverbs. In this way, the desired values which bring in to individual and proverbs which illustrate these values. Because the individuals are not unfamiliar to proverbs and they can reach them as a source of reference, this study is emphasized that they are useful for values education.

Key Words: Education, Values Education, Proverbs.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Kazanımlarda Yer Verilmiş Olan Değerlerin Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımı Yüzdesine İlişkin Tablo	54
2	Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları-İlköğretimin Amaçları- Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarından Hareketle Hazırlanan Değerler Formu	69
3	İlgili Değerleri İlettiği Belirlenen Atasözlerinin Frekans	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Schwartz'ın değerleri sınıflandırması şu şekilde şematize edilmiştir	33

GİRİŞ

Değerler, sosyal bilimlerin son dönemde üzerinde sıklıkla durduğu bir konu haline almıştır. Bunun sebebi günümüz yaşam şartları etkisiyle bireylerin ahlakî karar mekanizmalarında meydana gelen değişimlerdir. İçinde bulunduğumuz yaklaşık son on yıllık süreç öncesinde eğitim programları bireylerin bilişsel yanını geliştirmeye ağırlık vermiştir. Ülke çapında uygulanan sınavlar dahi bu yönü sınamaya yönelik olarak hazırlanmış türde sınavlardır. Ancak yapılan çalışmalar ve 2005 yılında yürürlüğe giren ders programları bireyleri sadece bilişsel açıdan geliştirme fikrinden uzaklaşıldığını göstermektedir. Sınav sistemi henüz bu fikre uygun şekilde değiştirilmemiş olmasına karşın yeni programlarla amaç bireyleri duyuşsal olarak da geliştirmek şeklinde değişmiştir. Bireyin duyuşsal yanının ve benlik algısının geliştirilmesi, önce kendini daha sonra da parçası olduğu toplumun değerlerine göre davranış sergilemesi değerler eğitiminin gerekçesi olarak algılanmıştır. Değerler eğitimi, Türkçe eğitimi programında da örtük olarak yerini almıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın gerçekleştirdiği çalışmalarla da değerler eğitiminin nasıl gerçekleştirileceği konusunda gerekli bilgiler eğitim kurumlarına, eğitimcilere ulaştırılmaktadır. Değerler eğitiminin programlarda açık ifade bulmasının gerekli görülmesi dünya çapında değişen değer algıları ve bu değişimin ülkemizde de görülmeye başlanmasıdır.

Türkçe dersi kapsamında ders öğretmenlerinin başvurduğu kaynakların başında ders kitapları gelmektedir ancak bu ders işlenirken sadece ders kitaplarına bağlı kalınmamakta çeşitli edebî ürünlerden de faydalanılmaktadır. Bir millet tarafından oluşturulan ve o milleti doğrudan anlatan edebî ürünler geçmişten günümüze millî değerlerde meydana gelen değişimleri gözler önüne sermesi, bazı noktalarda da değer kazanımı konusunda fayda sağlaması açısından kullanışlı olabilmektedir. Atasözleri de bahsi geçen edebî ürünlere örnektir. Atasözlerinin milletin sözlü olarak ortaya koyduğu ürünler olduğu göz önüne alınırsa değer algısındaki değişimleri göz önüne getirmesi ve değerlerin yeni nesillere kazandırılması konusunda işe koşulabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmayla Türkçe ders programlarından hareketle hangi değerlerin bireye kazandırılmaya çalışıldığı bu değerleri kazandırmada hangi atasözlerinden faydalanılabileceği konusu üzerinde durulmuştur. Eğitim kademelerinin genel amaçları ve ilkeleri göz önüne alınarak belirlenen değerlerden hareketle farklı atasözü sözlüklerinde yer alan atasözleri ve bu atasözlerinin anlamları incelenerek yansıttığı düşünülen değerlerle eşleştirilmiştir. Nitel olarak ele alınan bu çalışma betimsel alan araştırması yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın önemi, sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde eğitim ve değer kavramları üzerinde durulmuş değerlerin topluma, Türkçe eğitimiyle ilgisi ele alınmış son olarak da atasözleri konusuna değinilmiştir. Üçüncü bölüm araştırmanın yöntemiyle ilgili olan bölümdür. Dördüncü bölümde ise bulgu ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir. Son olarak çalışmanın sonucu ve araştırmadan hareketle belirlenen önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu bölümde çalışmanın gerekçesini oluşturan problem durumu ve buna bağlı alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, sınırlılıklar, varsayımlar, tanımlar ve konu alanıyla ilgili yapılmış önceki araştırmalar ele alınmıştır.

1.1. Problem Durumu

Bilginin doğasına ilişkin yeni kabuller eğitim programlarında köklü değişiklikleri zorunlu kılmaktadır (Özden, 2005: 55). Geleneksel anlayışa göre eğitimin amacı bireye bilgi aktarmak ve aktarılan bu bilginin bireyin zihninde depolamasını sağlamaktır. Ancak bazı kabullerde gerçekleşen değişimler eğitime bakışta da farklı pencereler açmıştır. Bilginin doğasına ilişkin yeni kabuller öğrenme ve öğretme sürecinde bu bakışı büyük oranda etkilemiştir. Öğrenme hakkında daha önceden davranışçı yaklaşımlarca benimsenen yalın betimlemelerin öğrenmenin doğasını yeterince açıklayamadığı ortaya çıkmıştır (Özden, 2005: 67). Bu farkında olma hali davranışçı anlayıştan yapılandırmacı yaklaşıma kaymalara sebep olmuştur. Böylece merkeze alınan öğrenci, öğrenmelerini kendisi yapılandırma yoluna gidecektir.

Eğitim programlarında yaşanan değişiklikler beraberinde farklı kavramları da getirmiştir. Değerler eğitimi bu kavramlardan biridir. Her eğitim programı, örtük de olsa değerler eğitimi düşüncesini bünyesinde barındırır. Bu kavramın programlarda açık ifade bulması konuya verilen önemin bir göstergesidir. Sıkça kullanılan değerler eğitimi kavramı Türkçe dersi programı için de önemlidir. Çünkü Türkçe dersi bireye değerleri kazandırma konusunda çeşitli kaynaklara sahiptir. Türkçe eğitimi yapılırken kullanılan metinler ve her türlü edebî ürün, değerler eğitiminin sağlanması için birer vasıta görevi üstlenmektedir.

Taşıdıkları anlam, ilettikleri değerler atasözlerimizin değerler eğitimi konusunda işe koşulan kaynaklar olmasını sağlamıştır. Bu çalışmada “Hangi atasözleri ne gibi değerleri iletmektedir? Atasözlerinin değer eğitiminde kullanımı uygun olabilir mi?” gibi sorulara cevap aranmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Türk atasözlerinin ilettiği değerler ve Türkçe eğitimindeki yeri nedir?

1.2.1. Alt Problemler

1. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri Ve Türkçe Dersi Genel Amaçları Hangi Değerleri Vurgulamaktadır?
2. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri Ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerler Hangi Türk Atasözleri İle Örneklenebilir?
3. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri Ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerlere Uymayan Aynı Zamanda Bugün Toplumsal Açından Da Kabul Görmeyen Durumları Örneklemediği Düşünülen Türk Atasözleri hangileridir?
4. Atasözleri değerler eğitiminde kullanılmaya uygun kaynaklar mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih, ahlak, folklor gibi birçok yönden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır (Aksoy, 1988: 131). Atasözleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Dile biçimsel katkılarının yanında, bireye kazandırılması hedeflenen değerler konusunda da başvurulabilecek kaynaklardır. Bu sebeple de günümüzde üzerinde önemle durulan bir kavram olan değerler eğitimi konusunda atasözlerinden nasıl faydalanılabileceği, cevap aranması gereken bir sorudur. Bu araştırma atasözleri ve değerler eğitimi arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

Yapılan literatür çalışmalarında, atasözlerinin iletlediği değerler ve bu değerlerin Türkçe eğitiminde sahip olduğu yerle alakalı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma bu konu ile ilgili yapılan yeni bir çalışma olması sebebiyle önemlidir.

1.4. Varsayımlar

1. Çalışma için seçilen üç atasözü sözlüğünün içerdediği atasözlerinin kapsam açısından yeterli olduğu düşünölmüştür.
2. Problem konusunun alt yapısını, önemini ve kavramsal çerçeveyi ortaya koyma açısından yapılan kaynak taraması çalışmalarının konuyu gereğince yansıtabilme açısından yeterli olduğu düşünölmüştür.

1.5. Sınırlılıklar

1. Çalışmada yer alan değerler belirlenirken Türk Millî Eğitiminin genel amaçları, ilköğretimin amaçları, ortaöğretimin temel ilkeleri ve Türkçe dersi genel amaçlarına bağlı kalınmıştır.
2. Değerlerin örneklenmesinde kullanılan atasözleri tespit edilirken çalışmada kullanılan sözlükler üç adetle sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Eğitim: En geniş ve en genel anlamıyla eğitim, çocuk olsun yaşlı olsun insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır (Kavcar, 82: 1).

Değer: Değer hükmü, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu belirten ifade ise, o halde değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır (Güngör, 2010: 27).

Atasözü: Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düşturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler (Aksoy, 1991: 37).

1.7. Konuyla İlgili Araştırmalar

Konu alanı ile ilgili yapılan çalışmalar incelediğinde, değerler eğitimi ve atasözleri konularının ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir. Bu iki konunun birbiriyle olan ilişkisi tek bir çalışmada ele alınmamıştır. Yapılan araştırmalarda faydalanılan çalışmalar şu şekilde gruplandırılabilir:

1.7.1. Değerler Eğitimi

Aral (2008):“Milli Eğitim Bakanlığının Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmada Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler ele alındığında tüm değerlerin metinlerde yerini bulamadığı, yer verilen değerlerin ise metinlerde bulunma oranlarının birbirinden oldukça farklı olduğu tespit edilmiştir. Kitabın tüm Türkiye’de okutulduğu düşünüldüğünde bazı metinlerin tüm kesimlerin sosyokültürel yaşantıları ve ekonomik düzeylerine hitap edemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Dılmaç (1999): “İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlakî Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması” adlı çalışmada, insani değerler eğitiminden elde edilen bulgular ışığında bu programın ilköğretime giden çocukların ahlaki olgunluk düzeyinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşcan (2007): “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği” adlı bu çalışmada aynı seviyede olan iki sınıfın öğrencilerine öntest ve sontest modeli uygulanmış, bu sayede derslerle bütünleştirilerek oluşturulmuş değerler eğitimi programının uygulama sürecine katılan öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal olarak değerleri gösterme seviyelerinin tespitine çalışılmıştır. Sonuç olarak değer eğitimi programının bütünleştirilerek verildiği derslerde öğrenci başarısının değerler konusunda aldıkları puanlar arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Karagöz (2009): “Yapılandırmacı Yaklaşımına göre İlköğretim 6 ve 7.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi” adlı çalışmada amaç, 6. ve 7. Sınıf ders kitaplarındaki metinlerde yer verilen değerlerin tespiti ve dağılım oranlarına ulaşmaktır.

Yapılan çalışmalar sonucunda, hangi değerlerin metinlerde ne sıklıkla yerini bulduğu belirlenmiştir.

Kaya (2007): “İlk ve Ortaöğretim Okulu Yöneticilerinin Eğitim Felsefesi Akımlarına Karşı Eğilimlerinin Değerlendirilmesi.” Bu araştırma, ilk ve ortaöğretim okul yöneticilerinin eğitim sürecine ilişkin felsefi tercihlerinin hangi eğitim felsefesine dayandığını belirlemek ve bu tercihleri değerlendirmek amacıyla hazırlanmış bir çalışmadır. Araştırmada, okul yöneticilerinin eğitim sürecine ilişkin felsefi tercihleri cinsiyet, medeni durum, okul türü, görev unvanı, yaş, mesleki kıdem, yöneticilik kıdemi, eğitim düzeyi, branş, mezun olunan okul değişkenlerine göre incelenmiş ve yöneticilerin görüşlerinin Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik ve Yeniden Kurmacılık boyutlarında farklılık göstermediği saptanmıştır.

Koç (2007): “İlköğretim 7. sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sürecinin Etkisi” adlı çalışmada, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin öğrenciye kazandırmayı amaçladığı değerler üzerine öğretim sürecinin etkisinin olup olmadığı bilgisine ulaşılacak amaçlanmıştır. Bu araştırma sonucuna göre öğretim sürecinin evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Şen (2007): “Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmada Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplarda millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler tespit edilmiş; Türkçe eğitiminde değer aktarımının nasıl olması gerektiği ortaya konmuştur.

1.8. Atasözleri

Çevik (2006): “Basın Dilinde Atasözleri ve Deyimler” adlı çalışmada günlük 5 gazetenin (Hürriyet, Milliyet, Posta, Sabah, Zaman) 4 ay (1 Aralık 2004-31 Mart 2005) boyunca düzenli bir biçimde taranmasıyla yapılan atasözü- deyim kullanımına dair tespitler ve bunların değerlendirilmesi temeline dayanan bu çalışmayla “basın dili”ni konu alan araştırmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Sonuç olarak, atasözleri ve deyimlerin basın

dilinde yaygın bir biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum, bir taraftan bu sözlerin varlığını devam ettirip canlılığını korumasına önemli katkılarda bulunurken; diğer taraftan da gazetelerde kullanılan dilin daha zengin ve etkileyici olmasını sağlamaktadır fikrine erişilmiştir.

Kayhan (2009): “Hakkâri /Yüksekova 75.Yıl Yatılı İlköğretim Bölge Okulu İlköğretim 7. Sınıf Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Deyim, Atasözü ve Bilmece Dağarcıklarının Belirlenmesi ve Bunların Öğretilmesi” adlı çalışmada; ilköğretim okullarının 7. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin deyim, atasözü ve bilmece kullanımının aile-okul-öğretmen ve çevre faktörlerine göre değişip değişmediğine yönelik tespitlerde bulunma amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin deyim ve atasözünü karıştırdıkları belirlenmiştir. Deyimlerin ortak kullanımda sayıca en fazla olduğu, atasözlerinin ise en az sayıda olduğu görülmüştür. Özellikle deyim kullanımında ve bilmece sormada, kelimelerde değişiklik yaparak aslına uygun kullanımdan uzaklaştıkları görülmüştür. Atasözlerinde kelimelerin daha doğru kullanıldığı görülmüştür.

Korkmaz (2007): “Divanü Lügati’t-Türk’teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi” adlı çalışmada Divanü Lügati’t-Türk’te yer alan atasözleri ele alınmış ve incelenmiştir.

Tozoğlu (2009): “T.C. Milli Eğitim Bakanlığınca İlköğretim İçin Tavsiye Edilen 100 Temel Eser İçerisindeki Türk Edebiyatına Ait Romanların Atasözleri ve Deyimler Bakımından İncelenmesi”adlı çalışmada adı geçen eserler ele alınmış ve incelenmiştir. Sonuç olarak, İlköğretim 100 Temel Eser serisinde ele alınan yerli romanlarda yer alan deyimler ve atasözlerinin kullanım sıklığı değerlendirilmiştir. İncelenen romanlarda deyimlerin sıkça kullanılmasına rağmen atasözlerinin çok az kullanıldığı tespit edilmiştir.

Önel (2008): “İlköğretim 6, 7, 8. Sınıf Öğrencilerinin Atasözlerini Algılama Düzeyleri” adlı çalışmada ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin atasözlerini algılama düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ışığında ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin atasözlerini algılama seviyeleri düşük bulunmuş, durumun telafisine yönelik öneriler sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAM ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Eğitim

Eğitim insanoğlunun doğuşundan beri daima olagelmıştır; günümüzde de uygarlık düzeyi ne olursa olsun her toplumda bazı değişmeler yaşayarak yarına kalacaktır. Nüfusu sınırlı ilkel bir kabilede insanoğlu, bir taraftan temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı araçları geliştirmeye çalışmış, bir taraftan da toplumdaki çocuk, genç ve diğer yetişkinlere örgün olmayan bir eğitim vermiştir (Varış, 88: 12). Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere eğitim, sonradan ortaya çıkmış bir olgu değil, hayatın zamanla beraberinde getirdiği bir gereklilik olmuştur. Eğitim insanoğlunun öğrenme yeteneğinin oluşması ile başlamış ve onun yaşamı boyunca da sürüp gitmektedir.

Eğitimle ilgili farklı bilim dallarının farklı tanımlamaları olmuştur. Her bilim kendi araştırma alanı açısından eğitime eğilmiş ve bu eğilim sonunda da farklı ifadeler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanmıştır;

Eğitim Terimleri Sözlüğü'nde (1974) eğitim bilimlerine göre birden fazla tanıma yer verilmektedir: 1. Yeni kuşakların toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği. 2. Önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizgesi. 3. Belli bir konuda, bir bilgi ya da bilim dalında yetiştirme ve geliştirme. 4. Her kuşağa, geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işi. 5. Eğitim ruhbilimi, eğitim felsefesi, eğitim tarihi, öğretim programları, özel ve genel öğretim yöntemleri, öğretim teknikleri, yönetim, denetim vb. eğitim ve öğretim alanlarını kapsamak üzere öğretmen, yönetici ve eğitim uzmanı yetiştirmek amacıyla ilgililer için düzenlenen bütün kurslara ve bu kurslarla ilgili bilimsel çalışmalara verilen genel ad. 6. Eğitbilim. Bu tanımlara göre eğitimin temeline

önceden saptanmış belli amaçlar koyulmakta, birçok bilimle alaka kurulmakta ve davranış değişikliği sağlamak maksatlı yapılan planlı etkinlikler olduğu vurgulanmaktadır. Eğitim, yaşamın her alanına giren insanoğlunun karşısına çıkan bir kelimedir. Bireylerin eğitilmesinde mutlaka amaçların belirlenmesi gerekir (Saylan, 2009; 2-3).

Eğitim, bir milletin nasıl yurttaşlar yetiştirmek istediğinin bir sonucudur. Bir milletin benimsediği eğitim felsefesini göz önüne alacak olursak o milletin nasıl bir toplumsal yaşayış beklentisi içinde olduğunu anlamakta zorluk çekmeyiz. Bir birey kendi kararlarını vermeye başladığında çevrenin ona yapacağı şey, onu doğru bildiği yönde yönlendirmektir. Birey, bu yönlendirme sayesinde kişiliğini şekillendirecektir.

Felsefeye göre ise eğitim; (Geniş anlamda) insanın yeteneklerinin, özellikle ahlak yetilerinin geliştirilmesi için ona yön ve biçim verilmesi, bu yolda yapılan bilinçli ya da bilinçsiz etkilerin tümü. 2. (Dar anlamda) İnsan gelişiminin düzenli, bilinçli olarak yönetilişi ve etkilenişi (Felsefe Terimleri Sözlüğü 1975). Felsefenin yaptığı tanıma bakılınca eğitimin amacı olarak insan yeteneklerinin geliştirilmesi ve belli bir çizgide ilerleme sağlaması gösterilebilir.

Eğitim, etkilediği ve etkilendiği toplumdan bağımsız düşünülemez. Toplumu oluşturan bireylerin varlığı ve niteliği düşünülünce eğitimin niteliğinin buna göre şekillendiği kolayca anlaşılacaktır. Eğitimin bu tanımda da vurgulandığı gibi genç, yaşlı tüm bireylerin zamana ve çevreye uyum sağlamasında ihtiyaç duyduğu davranış değişikliğini sağlama yetisi olarak düşünüldüğünde, sosyal bir olay olduğu göz önüne serilmiş olur. Daha önce de karşılaştığımız bazı tanımlarda eğitimin insanın var oluşuyla birlikte ortaya çıktığı ve geçen zamanla kuşakların birinden diğerine aktarılan bilgi, beceri ve davranışlar toplamı olduğu vurgulanmıştır. Eğitim, ne zamandan ne de içinde bulunulan sosyal çevreden bağımsızdır.

Eğitim, bireyler eliyle gerçekleştirilen ve yine bireylerin hayatlarını etkileyen bir olgudur. Değişen her çağ ve değişen her toplum bir öncekinden aldığından faydalanarak, onu işleyerek hem kullanmış hem de geliştirerek bir sonraki kuşağa aktarmıştır. Bu tıpkı bir kartopunun uzun mesafeler kat ederek bir çığa dönüşmesi olayı gibidir. Bilgi ve diğer tüm paylaşımlar üst üste sistematik olarak birikir ve bir diğer aşamaya daha gelişmiş,

büyümüş olarak geçer. Bir nesil bir sonrakini eğitir (Kant, 2009: 34). Bir toplumun ve bireyin üzerine düşen görev geçmişten elde ettiği birikimi kendine ve çevresine en faydalı olacak şekilde kullanmak ancak bununla da kalmayarak yarına aynı şekilde faydalı ve yeni birikimler sunmak olacaktır. Aksi halde dünden gelen bilgi, bugün kullanılmayacak, yarına da kalmayacaktır. Bu sayede de bir toplumun ilerlemesi düşünülemez. Dünden alınan her bilgide maddi, manevi anlamda bize fayda sağlayacak unsurlar vardır. Bunların göz ardı edilmesi dünün, tecrübenin, göz ardı edilmesi demektir. Bu da ancak temelsizliğe, savunmasızlığa ve nerede, nasıl davranılması gerektiğinin bilinmemesine sebep olmaktan başka işe yaramayacaktır.

Eğitim ne öngörüyorsa, birey ve dolayısıyla toplum o doğrultuda şekillenecektir. Buradan da anlaşılacağı üzere eğitim bir bireyi ve buna bağlı olarak da bir toplumu şekillendirmesi açısından fazlasıyla önemlidir. Eğitimin konusu insandır. İnsan önemli olduğu için eğitim de önemlidir (Başaran, 1996: 1). İnsanın bütün doğal yetenekleri insanın kendisinden kendi çabasıyla yavaş yavaş geliştirilmelidir. İnsan eğitimi doğadaki diğer tüm canlılarınkinden farklıdır. Basit gibi görünen eğitimsel konular aslında arka alanlarında çok önemli detaylar barındırabilmektedir. Bu da insanoğlunun karmaşık ruh ve düşünce yapısıyla ilgilidir. İnsanoğlu diğer canlılar gibi yüzeysel olarak ele alınmamalıdır. Her davranışının her tepkisinin altında yatan birden fazla gerekçesi olabilir.

Eğitim olmaksızın insanın kendi potansiyelinin tam manasıyla farkına varması neredeyse imkânsızdır. İnsanın bir şekilde kendi içine dönmesi ve başta kendisi olmak üzere çevresini, çevresinde olup bitenleri anlaması gerekir. Bu da ancak eğitimle mümkündür.

Eğitim, yaşam boyu devam etmektedir. İnsan eğitimi uzun zaman almaktadır. Eğitim, insanın kendi yaşamı boyunca gerçekleşmektedir. Eğitimin amacı bireye nasıl yaşaması gerektiğinin öğretilmesi, düşünme becerisinin geliştirilmesidir. Eğitimle insana nasıl düşünmesi gerektiği de öğretilmektedir (Saylan, 2009: 3). Bir insanın eğitimi kuşkusuz sadece yüksek düzeyde eğitim almış insanların elinden sağlanamayabilir. Ancak önemli olan, insanın eğitim sayesinde edindiği bilgi ve birikimin niteliğidir.

2.1.1. Günümüzde Eğitimin Önemi ve İşlevi

Bireyler ve toplumlar için eğitimin önemi büyüktür. Eğitimle, güzel yaşama ve iyi insan olma sanatını öğrenen insan, sorularını ve sorunlarını aldığı eğitimin kendisine kazandırdığı bakış açısıyla cevaplar. Eğitim, insanı doğadan ayırarak bir kültür varlığı haline getirir, varoluşun olasılıkları ve imkânlarıyla tanıştırır. Toplum da eğitim vasıtasıyla endisini ayakta tutan değerleri geçmişten alır, işler ve geleceğe aktarır (Taşdelen, 2003: 152). Her toplum, kendisini zamana karşı ayakta tutacak değerler oluşturmuş ve bunları çağlar boyunca bir nesilden diğerine aktararak biriktirmiştir. İşte bu da insanı diğer canlılardan ayıran bir başka noktadır. Her yeni nesil, hâlihazırda sahibi olduğu bu birikimle karşılaştığı sorunları çözüme eğilimindedir. Ancak burada önemli olan, insanın sahip olduğu bu potansiyelin farkına varmasını sağlamak ve onu kullanabilme yetisi kazandırmaktır. İşte bu noktada devreye eğitim girer. Eğitim insana kendini tanıtan, kendisini ayrıntılarıyla görmesini sağlayan bir ayna görevi üstlenir. Eğitim insana nasıl düşünmesi gerektiğini öğretir.

Toplumun kişiye sunduğu esneklik ve koyduğu sınırlar bireyin attığı-atacağı adımları etkiler. Birey olabilmek, kendi koyduğu kuralları topluma kabul ettirebilmek değil; toplum kurallarını anlayıp, kavrayıp onlara yeni bir şeyler ekleyebilme sürecinde etkin olabilmektir. Topluma bir şeyi dayatmakla istenilir sonuç alınamayacağı farklı örneklerle zaten bireyin hayatında vardır. Eğitimin işlevsel yanlarından biri de bu durumu bireyin kendiliğinden görebilmesine imkân verecek alt yapıyı sağlamaktır. Bireyin her doğruyu uygun kişiden ya da durumdan öğrenmesi teker teker sağlanamaz (Koç, 2007: 4).

Eğitimin işlevi topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemektir. Bu etkileme, geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtip benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler, hüneler kazandırma yoluyla olur. Çağdaş eğitimin amacı, dünü koruyarak yarını güven altına almaktır (Kavcar, 1982: 1). Her ne kadar, geleneksel anlayışa göre, amaç bilgi aktarımını sağlamak olsa da yeni yeni kabul görmeye başlayan eğitim yaklaşımları, bu algıyı değiştirmeye başlamıştır. Ders kitaplarına aşırı bağlılık, öğretmenin mutlak otoritesi, öğrencinin aşırı pasif oluşu gibi durumlar bilginin anlaşılmasını, yorumlanmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Günümüzde kabul görmeye başlayan yeni yaklaşımlar bu yanlış kabulleri değiştirmeyi,

verimli bir eğitim ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır. Eğitimin amacı; bilimsel düşünmeyi, problem çözme becerisini, iletişim becerisi edinmeyi, girişimci olmayı, sosyal beceriler geliştirmeyi ve toplumsal bilinç kazandırmayı sağlamak olmalıdır. Birey, eğitimle toplumun bir parçası olduğu bilincine varır. Bir toplumun parçası olduğunu anlayan birey üzerine düşen görevleri yerine getirme konusunda gayret etme çabasına girecektir. Toplumla iletişim içine giren bireyin bu süreç boyunca en büyük yardımcısı, aldığı doğru eğitim olacaktır. Eğitim insanı değişen durumlara uyum sağlama konusunda donanımlı sahibi kılmalıdır.

Günümüz dünyasında eğitimin sosyal hayattaki yeri vazgeçilmezdir. Öğrenciler toplumsal kuralları kavramayı, tutum geliştirmeyi ve düşüncelerini çağın gereklerine uygun olarak biçimlendirilen eğitim anlayışları sayesinde gerçekleştirirler (Koç, 2007: 7). Bir ülkenin benimsediği eğitim felsefesi, onun toplumu oluşturan fertlere verdiği değeri de gösterir. Benimsenen eğitim felsefesi, her şeyden önce, bireyin kendini gerçekleştirmesini amaçlıyor ise bu noktada toplumun kalıcı ve etkin bir eğitim vermeyi amaçladığı söylenebilir.

Günümüzde gelişen bilim ve teknoloji, eğitimin her alanını etkilemekte ve özellikle eğitim yaklaşımlarında köklü değişimleri zorunlu kılmaktadır. Geleneksel eğitim yaklaşımlarının yetersiz kaldığı bilgi ve teknoloji çağında, çoklu zekâ ve yapılandırıcı eğitim yaklaşımları ön plâna çıkmaktadır. Bu yaklaşımlarla eğitim sürecinde, öğretmen merkezli anlayışla öğrencinin davranışını değiştirmek yerine; öğrenci merkezli anlayışla öğrencinin kendi yaşantıları yoluyla bilgiyi yapılandırmasına ağırlık verilmektedir (MEB, 2005). Yapılandırıcı yaklaşıma göre öğrencinin rolü: Bilgiyi olduğu gibi almak değil araştırma yapmaktır. Bu yaklaşıma göre öğretmen çeşitli konularda öğrenciye rehberlik edecek ve öğrenci de gerekli araştırmalarını yapacaktır. Öğrenciye bilgiyi vermek değil bilgiye ulaşacağı yolları öğretmek esastır.

Yirminci yüzyılda, özellikle yüzyılın son çeyreğinde, dünya çok önemli değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Bu değişim ve dönüşümlerin temelinde, evrensel olarak, çeşitli sosyo-ekonomik gelişmeler ile bilim ve teknoloji alanında o zamana kadar görülmemiş hızlı ve kapsamlı değişimler yatmaktadır. Sözü edilen bu gelişmeler sonucunda tüm dünyada büyük bir bilgi patlaması olmuş, son otuz kırk yıl içerisinde üretilen bilgi, insanlık

tarihinin daha önceki dönemlerinde üretilen toplam bilgi kadar olmuştur. Bilgi artış hızı son yıllarda daha da artmış, adeta baş döndürücü bir duruma gelmiştir (Gediklioğlu, 2005: 67). Ortaya çıkan her yeni bilgi beraberinde bu bilgilere ulaşma yollarını da getirmiştir. Artık en kısa zamanda en faydalı bilgiye en kolay şekilde ulaşmayı sağlayacak yolları tespit ve tercih etmek esas amaç olmuştur. Zira aksi halde sayısız yeni bilgiye ulaşmak ve bu bilgileri kullanabilmek neredeyse imkânsızdır. Bu işlemin belli bir düzenleme ile yapılması mümkün olacaktır. Bu da ancak düzenli ve doğru eğitim faaliyetleriyle mümkündür.

Günümüzde; bilgiye ulaşabilen, ulaştığı bilgiyi gereksinimleri doğrultusunda yapılandırabilen, ona yenilerini katabilen ve ilgileri yayan toplum ya da kişiler güçlü olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle günümüz toplumlarının gereksinimi olan insan profili artık değişmiş, farklılaşmıştır. Bilim, teknolojiadaki gelişmeler ve küreselleşme, bilgi toplumunun gerektirdiği insan gücü profilini belirleyen temel etmenler olmuştur (Kaya, 2007: 14).

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi eskiden, ürettiği çelik ve enerji miktarı ile ölçülürken artık, enformasyon teknolojisini oluşturan mikro elektronik, telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerinin imkânları ile elde edilen, işlenen, iletilen, saklanan, bilgi miktarı ile ölçülmeye başlanmıştır (Hız t.y.' dan aktaran: Yücel, 1997). Kişi başına düşen milli gelir ölçütlerinin yerini bilgi ile ilgili ölçütler almaktadır. Çünkü ekonomik değer yaratmanın temeli artık bilgi olmuştur. Eğitim, geçen zamanla ülkenin kalkınmasını sağlayan insan gücünü hazırladığı için yatırım yapılan bir alan olmuştur. Eğitim, ülkenin bilimsel, ekonomik ve kültürel yönünü ve bireyi geliştirdiği için çok önemlidir.

Kalkınmanın her ne kadar pek çok yönü vurgulansa da çoğu faaliyetlerin ekonomiye dayandığı bir gerçektir. "...eğitim her şeyden önce işbölümü üzerindeki olumlu etkileri vasıtasıyla yıllık üretimi hem kalite hem de miktar olarak olumlu etkiler. Çünkü eğitilmiş ve kaliteli elemanların yer aldığı bir üretim ortamında daha iyi ve daha çok fazla üretimin elde edilmesi tam zıddı bir ortama göre kolaydır. İkinci olarak eğitim, hükümetlere ve kamuoyuna sermayedar sınıfın genel kamu menfaatlerine aykırı gelir dağılımını değiştirme girişimlerine karşı çıkma olanağını sağlar." (Hacıosmanoğlu, 1992:

180). Burada da eğitimin pek çok alanın yanı sıra ekonomi konusunda da etken bir olgu olduğu tezinin savunulduğunu görüyoruz.

Küreselleşme, ülkelerin birçok alanda ortak hareket etme zorunluluğunu ortaya koymuştur. Avrupa Birliğinin genişlemesi ve üye ülkeler arasındaki işbirliğinin daha da artması bu gereksinmeden kaynaklanmıştır. Birliğin amacı; ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamın her kesiminde ülkeler arasında ortaklıklar kurarak sinerji yaratmak ve bu sinerjiyi ülke halklarının yaşam standartlarının yükseltilmesine yansıtmaktır(Gedikoğlu, 2005: 67). Halkların yaşam standardını yükseltmek için eğitim de muhakkak göz önüne alınması gereken bir konudur. Birliğin amaçladığı “ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamın” standardını yükseltme düşüncesi eğitimden geçmektedir.

Eğitimin bir amacı da bireyi “iyi” ye ulaştırmak olarak görülmektedir. Eğitim, insana hem doğruyu, iyiyi, güzeli aramasına yardım edecek yolları, yöntemleri göstermek; hem de bilimsel yöntemlerle elde edilmiş doğruları, iyileri güzelleri öğretmekle yükümlüdür. Elde bulunan doğruların, iyilerin, güzellerin de eleştirel düşünme ve bilimsel yöntemlerle elde edilecek yenileriyle değiştirilmeye açık olduğunu öğretmek zorundadır (Başaran, 1996: 22). Bir toplumun, diğer milletlerle uyum ve huzur içinde yaşaması uluslararası bazı ortak değerlerin aynı şekilde algılanabilmesiyle mümkün olacaktır. Bu tür evrensel kabuller önce birey tarafından doğru şekilde algılanmalı ya da bireyin doğru şekilde algılaması sağlanmalıdır. Bu şekilde önce bireyin düşüncesine, sonra buna bağlı olarak ortaya çıkacak olan toplumun düşüncesine yön verilmiş olur. Bireye mutlak bir “iyi”nin varlığı benimsetilmeye çalışılırsa bu toplumun da ortak kabulü olacaktır.

Öğretim ve eğitim insanın bilgilendirilmesi, yeteneklerini verimli şekilde kullanma becerisine kavuşturulması Allah ile, kendisi ile, ailesi, toplumu ve fiziksel çevresi ile uyumlu bir insan olmaya yönlendirilerek zihnen, ruhen ve bedenlen geliştirilmesi faaliyetidir (Müftüoğlu, 2004: 29). Eğitim faaliyetleri kesinlikle tek yönlü değildir. Eğitimle bir insanın ruhsal, zihinsel ve bedensel gelişimine etkide bulunulur. Tüm bu yönlerden etkilenir ve yönlendirilir. Bir taraftan eğitilen bireyin diğer yönleri yok sayılamaz. Herhangi bir taraftan ihmal edilen birey o yönünde eksik kalacak yahut rastgele eğitimler sebebiyle olumsuz kişilik sahibi olabilecektir. Bu sebeple eğitimin pek çok yönünün olduğu ve bundan hareketle insanı her yönüyle ele alması gerektiği söylenebilir.

Günümüzde eğitimin işlevi konusu ele alınca özellikle; bireye değer aşılama, bireylerin kendini tanınması, potansiyelinin farkına varması, topluma uyumunun sağlanması, bilgiye ulaşma yollarını öğrenmesine destek, değişen çevre ve şartlardan haberdar etme, ekonomi ve onun etkilediği her alanda doğru adım atabilme bilgisini sunma, bireyi iyiye ulaştırma işlevleri öne çıkmaktadır.

2.1.2. Eğitim ve Felsefe İlişkisi

Felsefenin ne anlama geldiği konusunda şu açıklamalarla karşılaşırız; Felsefe varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması, bir bilimin veya bilgi alanının temelini oluşturan ilkeler bütünü, bir filozofun, bir felsefe okulunun, bir çağın öğretisi, dünya görüşü, bir konuda soyut düşünüş olarak tanımlanmıştır (Güncel Türkçe Sözlük). Eğitim bilimleri felsefeyi; gerçeğin (realitenin) tümünü, özdek ve yaşam ile ilgili türlü belirtileri neden, ilke ve erekler bakımından inceleme amacı taşıyan düşünce etkinliği, bir kimsenin kişisel davranış ve düşüncelerine kılavuzluk yapmaya yarayan toplu ve tutarlı görüş, genel olarak mantık, ahlak, estetik, fizikötesi ve bilgi kuramı gibi dallardan oluşan geniş bilim alanı olarak tanımlamaktadır (Eğitim Terimleri Sözlüğü 1974). Sönmez'e göre (2009: 7), Felsefe; gerçeğin tümüyle temellendirmeye dayanarak bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik ürünler olarak betimlenebilir.

Felsefe ve eğitim birbirinden ayrı düşünülmemektedir. Felsefenin eğitime yol gösterdiği varsayımı yanlış olmaz. Çeşitli eğitim felsefesi akımları ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır. Felsefenin eğildiği birden fazla alan vardır. Felsefeyi bu alanların herhangi biriyle sınırlandırmak mümkün değildir. Ontoloji, epistemoloji, aksiyoloji ve mantık felsefenin akımlarıdır.

2.1.2.1. Felsefenin Eğitime Katkıları

1. Eğitim sistemi kurulurken öncelik hedeflere verilmelidir.(Hedeflerin neliği konusunda felsefeye başvurulmalıdır.)
2. Hedef, hedef davranışlar, içerik, eğitim ve sınav durumları, temele alınan felsefenin ölçütlerine uyup uymadığı değerlendirilmelidir.
3. Eğitimin nesnesi insandır.

4. Temele alınan felsefeye göre belirlenen hedeflere ters düşmeyecek, hedeflerle çelişmeyecek yeni hedefler elde etmede, o felsefenin dayandığı mantık kullanılmalıdır.
5. Kullanılan eğitim sisteminin dayandığı felsefeye göre, yönetici, öğretmen ve hizmetli yetiştirmek, sistemin etkili ve verimli çalışması, kendini geliştirip yenileşmesi açılarından kaçınılmazdır.
6. Her ekonomik, politik ve toplumsal sistem bir felsefeye dayanır. Eğitim; ekonomik, politik, toplumsal sistemlerin bir alt sistemidir.
7. Sistemler arası tutarlılık sağlamak gerekir. Bu süreçte felsefe etkili bir araç olarak kullanılabilir.
8. Felsefe bir açıdan insanın yaşama bakışını etkiler.
9. Eğitim durumları düzenlemesi ve işe koşulmasında felsefeden yararlanır.
10. Sınama durumlarının düzenlenmesi ve denetlenmesinde de felsefe, ölçütler takımı olarak kullanılır.
11. Temele alınan felsefeye göre, eğitim sisteminin işleyip işlemediğini, sınama durumlarının düzenlenip düzenlenmediğini denetlemede felsefeye başvurulmalıdır.
12. Felsefe, gerçeğin tümüyle temellendirmeye dayalı bir bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bir bütündür.
13. Felsefenin eğitime katkıları olduğu gibi, eğitimin de felsefeye katkıları vardır (Sönmez, 2009: 50-56).

Eğitim felsefesi bir süreç olarak alındığında, eğitimi engelleyen sorunlar kadar, eğitime yön veren kavramları, düşünceleri ve ilkeleri açıklama etkinliği olarak belirtilebilir (Büyükdüvenci, 2001: 295). Bu yolla eğitimin karşılaşılabilecek sorunların aşılması konusunda olduğu kadar eğitimin ne olduğu, alanına giren kavramların nasıl algılanması gerektiği ve en faydalı şekilde nasıl işe koşulacağı konusunda eğitimi açıklamada ve yönlendirmede felsefenin gerekliliğinin tartışılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim felsefesi eğitimcilerle bir bakış açısı sağlayan bir disiplin veya düşünme yöntemidir (a.g.e 298)

Felsefe kişiye derin algı gücünü en yüksek düzeye dek kullanma olanağı verir (a.g.e 298). Eğitimde ihtiyaç duyulan, bireylerin başta kendileri olmak üzere çevre ve ihtiyaç duydukları diğer konularda farkındalık sahibi olmalarıdır.

Eğitim felsefesi eğitime yön veren amaçları Şekillendiren ve eğitim uygulamalarına yol gösteren bir disiplindir. Eğitim felsefesi insanların hangi amaçlar için nasıl yetiŐtirileceđi konusunda rehberlik eder ve eğitime ilişkili olduğu tüm toplumsal olgularla birlikte, bir bütünlük içinde anlam vermeye çalışır (Tuncel, 2002: 1).

Felsefe ile eğitim felsefesi arasında özce bir ayrım olmamakla beraber eğitim felsefesinin ve eğitim kuramının tümüyle aynı ya da tümüyle farklı Şeyler olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bu konuda iki farklı görüş ortaya çıkar. “Bazı eğitim filozoflarına göre, eğitim felsefesi ve eğitim kuramı arasında önemli bir ayrım yoktur. Onlar, eğitime ilişkin sorunların çözümüne rehberlik etmek, eğitimi kılavuzlamak anlamında aynı işlevi görürler, “Şimdi ve gelecekte ne yapılması gerektiğini söylerler. Böyle düŐünenlerin başında Dewey gelir (Taşdelen, 2003: 163). Eğitimin de felsefenin de konusu insandır. İnsanı tanımak, bilmek için onla ilgili olarak pek çok bilimden faydalanılır. Her bir alanın keŐfettiđi yeni bir bilgiyi insana uyarlaması kolay olmayacaktır. Bu sebeple de bu işi felsefe yürütmektedir. Felsefe, insanın yönelmesi gerektiği düşünülen hedefleri belirler, eğitim ise bu hedeflere yönlendirmede felsefeye yardım eder.

Düşünce tarihine bakıldığında eğitim düşüncesi felsefi düŐünceden hiç ayrı görülmemektedir. Her zaman birbirine paralel bazen i içe geliŐtiđi fark edilmektedir. Eğitimin nasıl yapılacağı kadar niçin yapılacağı da önemlidir. Amaçsız bir eğitim olmayacağına göre felsefesiz bir eğitim de olamaz(Tuncel, 2002: 1). Felsefe düŐünsel bir faaliyettir. Felsefi görüŐler ele alındığında genel olarak amacının iyi insan kavramına ulaşmak olduğu görülür. Eğitim de öğretimden farklı olarak bireyin sadece pratik öğrenmelerini sağlamak amacında değildir. Bireyin ruhsal gelişimini daha çok önemser ve onun tüm yönleriyle gelişmesi fikrini barındırır. Bu yönüyle de öğretimden farklılaŐır ve onu kapsamına alır.

Doğanay ve Sarı’ya (2002: 3) göre, Bir ülkede düzenlenen eğitim programlarında temele alınan felsefe, toplumda hakim olan felsefeyle uyum içinde olmalıdır. Eğitim iŐiyle uđraŐan herkes, toplumda hangi felsefenin hakim olduğunu açıkça bilmelidir. Özellikle programı geliŐtiren kişiler olan uzmanlarla, uygulayıcı kişiler olan öğretmenlerin ulusa izlenen eğitim felsefesini yakından tanıyıp benimsemeleri önemlidir. Ancak, lkemizde eğitim felsefesini ele alan kaynaklar incelendiğinde, hiçbirinin net bir Şekilde: “Biz bu

felsefeye, şu nedenlerle inanıyoruz. Buna göre amacımız, içeriğimiz, sürecimiz ve değerlendirme sistemimiz budur.” şeklinde somut açıklamalar getirmediğini, programın dahi öğrenciyi, öğretmeni, yöneticiyi, uzmanı, veliyi vb. nerede gördüğünün belirsizlikten kurtulamadığı görölmektedir.

Sönmez, (2009: 175) Cumhuriyet döneminde eğitimdeki hedefleri gerçekleştirmek üzere kurulup işe koşulan eğitim sistemi, genelde pragmatik felsefeye ve onun eğitimde uzantısı olan ilerlemecilik akımına dayandığını, bu dönemdeki anayasalar, görüş belirten tüm hükümet programları, ilerlemecilik eğitim akımının özelliklerini taşıdığını vurgular. Sönmez; anayasalar, yasalar ve hükümet programlarında ilerlemecilik akımının kuramsal olarak savunulduğunu ancak uygulamaların (köy enstitüleri hariç) bu doğrultuda olmadığını, genellikle her dereceli okulda ilerlemecilik değil, esasıcılık ve daimicilik akımlarının temele alınıp ve uygulandığını belirtmiştir.

Yapılandırmacılık, Amerika başta olmak üzere pek çok ülkede eğitimbilimsel çalışmaları destekleyen bir görüş halini almışken ülkemizde 2005- 2006 yıllarından itibaren eğitim kurumlarımızda kabul görür bir görüş olmaya başlamıştır.

Yeni ilköğretim müfredatının genel olarak, sosyoekonomik (küreselleşme), siyasal (Avrupa Birliği-AB), felsefi (insancılık) ve eğitimsel (Öğrenci Merkezli Eğitim-ÖME) gerekçeleri üzerine temellendirildiği ileri sürülebilir. Yeni müfredatta, öğrencilere kazandırılacak temel beceriler; eleştirel düşünme, problem çözme, bilimsel araştırma, yaratıcı düşünce, girişimcilik, iletişim, bilgi teknolojilerini kullanma ve Türkçeyi doğru, etkin kullanma olarak tanımlanmış ve bu becerilerin de etkinliklerle kazandırılacağı belirtilmiştir (İnal, 2006’dan aktaran: Kaya, 2007: 86).

Eğitime yön veren felsefi akımlar genellikle, daimicilik (perennializm), temel esasçılık (essentializm), ilerlemecilik (progressivism), yeniden yapılcılık (reconstructionizm), doğacılık (natüralizm) ve varoluşçuluk (existentializm) olarak ele alınmaktadır. Eğitim uygulamalarının kaynağını oluşturan bu felsefelerin bazıları, genel felsefi akımların doğurgusu olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin temel esasçılık, kaynağını idealizm ve realizmden almaktadır. İlerlemecilik ve doğacılık ise pragmatizmin eğitim felsefeleridir (Doğanay ve Sarı, 2002: 2).

Eğitim kuramları çeşitli felsefi akımlara dayalı olarak geliştirilmiştir. Bunların en popöler olanları; daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik, yeniden kurmacılık ve varoluşçuluktur. Eğitimciler bu akımlardan etkilenerak öğretmeni ya da öğrenciyi merkeze alan, aktivite esasına dayanan veya konu ağırlıklı programlar geliştirmişlerdir. Zaman ve toplumların ihtiyaçları çeşitli eğitim kuramlarının farklı dönemlerde kabul görmesine sebep olmuştur. Değişen beklentiler, kişilere ve kurumlara biçilen roller eğitimle ilgili kabullere yön vermişlerdir.

İdealizme göre eğitim insanı özgür ve bilinçlice tanrıya ulaştırma sürecidir. Realizme göre “(...) eğitimin hedefi, yeni nesillere kültürel mirası aktarmak ve insanı toplumsal yaşama hazırlamak, mutlu ve erdemli kılmaktır.” Böyle bir düşünce de eğitimin hedefleri, yani istendik davranışların ölçütleri, “toplum ve doğaya uyum sağlama, doğayla yarışır hale gelmesi için insanı bilgi ve becerilerle donatma” olabilir. Natüralizme göre bilimsel yöntemle mutlak, değişmez doğa yasaları elde edilir. Marksizm’e göre eğitim, insanı tüm yönleriyle değiştirmek ve üretimde bulundurmak için işe koşulan bir araçtır.

Pragmatizme göre eğitim, kişiyi toplumda ehliyetli, güçlü, verimli bir kişi yapmak için yapılan toplumsal bir iştir. Varoluşçuluğa göre istendik davranışların ölçütleri; tek insan, sezgi, an, özgürlük ve sorumluluk, toplumdan kurtulma, sınır durumunda bulunma, kişinin kendini gerçekteştirmesi, varoluş olarak düşünölebilir (Sönmez, 2009: 39-41).

Her ölkü yönetimini bir veya birkaç felsefi görüşe göre devam ettirir. Ekonomi, eğitim, sosyal hayatla ilgili çalışmalar benimsediği bu görüşe göre şekillenir. Ölkemizde eğitim alanında yapılandırmacı yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. Bu sayede eski sistemlerin aksine ezbercilikten uzak, öğrencinin öğrenme yollarını öğrenmeyi amaçladığı bir yaklaşım benimsetilmeye çalışılmaktadır.

2.2. Değerler

Değer, bir insanın çeşitli insanları, insanlara ait olan özelliklerini, istek ve niyetlerini, davranışlarını değerlendirirken başvurduğu bir kriter demektir (Dilmaç, 1999: 12). İnsan bireysel yaşam felsefesini oluştururken kendince bazı sınırlar çizir. Atacağı

adımlar, vereceği kararlar belli bir sistematığe göre düzenlenir. İşte değerler bu noktada ortaya çıkar.

Değer; insanın hayata dair karar vermesinde, gelişen olaylar karşısında yorum yapmasında, çevresinde kendini etkileyen durumlar hakkında hüküm vermesinde ona yol gösteren, dayanak sağlayan inanış unsurlarıdır.

Değerler; genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgulardır. Yukarıdaki tanımlara baktığımızda, değerlerin farklı yönleri öne çıkaran tanımları olduğu görülmektedir. Bu tanımlara göre değer için, insanı insan yapan özelliklerin tamamı diyebiliriz (Karagöz, 2009: 37).

Değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir. Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerdiği görülmektedir. Eğitim kurumları bunlar ve benzeri değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda rehberlik eder(Akbaş, 2008: 10). Eğitim kurumlarının bu amaçları göz önüne alındığında birey eğitmenin bir amacının da, onu manevi açıdan eğitmek olduğu söylenebilir.

Değerler, insanlara genel kabuller doğrultusunda “iyi” olma yollarını gösterir. Hiçbir değer olumsuz nitelik taşımaz. Bireyleri çeşitli yönlerden olumlu yönlendirmek için değerlere ihtiyaç vardır. Değerlerin genelliğine toplum karar vermektedir. Bireysel değerler de bir noktadan sonra genelin sınır çizgileriyle karşılaşır ve bu sınırlara rağmen değil bu sınırlarla beraber yolunu çizer.

Psikolojik açıdan değerler, kişilik teşekkülünde motivasyonel öğelerin merkezinde yer alır. Psikologlar değerleri, genellikle erken yaşlarda gelişimsel süreçler aracılığıyla kazanılan bireylerin davranışsal tercihleri olarak tanımlar (Sağnak, 2004: 103). Daha önce de belirtildiği üzere bireyler, yaşantıları sonucu kendilerine belli çizgiler belirler. Belirlediği bu çizgiler doğrultusunda da hayatına yön vermeye, kararlar almaya çalışır. Bireyin bu şekilde değer geliştirmesi kuşkusuz onun karşı karşıya kaldığı durumlardan

yani gelişim evrelerinden etkilenir. Yaşanılan olaylar, karşılaşılan durumlar bireylerin hayatında hangi değerlerin ne derecede önem arz edeceğini belirlemektedir.

Değer hükmü, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu belirten ifade ise, o halde değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır (Güngör, 2010: 27). Adil olma, hoşgörü sahibi olma, saygılı olma ve benzeri birçok değer insanların hayatlarında görmek istedikleri değerlerdir. Zira bu değerler, gerek bireysel gerekse toplumsal hayatın düzenli işleyişini sağlayan kabullerdir. Hangi durumda neye göre davranacağımız konusunda bize yol gösteren unsurlardır.

Değerler, sosyal dayanışma oluşturarak toplumda uyulması gereken ortak davranış kalıplarını belirlemektedir (Taflan ve diğerleri, 2009: 107). Bir toplumda yazılı kanun dışında düzeni sağlayan sosyal kabuller mevcuttur. Varlığı nizam sağlayan, ancak yokluğu sebebiyle herhangi bir resmî cezai yaptırım olmayan bu kabuller toplumsal düzeni sağlamada vazgeçilmez unsurlar olma özelliği gösterir.

Strickland (1978) değerlerin bireylerin gereksinimleri veya amaçlarıyla ilgili kabul edilen veya tercih edilen davranışları tanımlayan inançlar olduğunu belirtmektedir (Özgüven, 2011: 367).

Değer dediğimizde, manevi anlamda uzuvlar tahayyül edebiliriz. Bu uzuvlar ki, bir araya geldiklerinde bir vücut oluştururlar. Ancak bu vücut, tıpkı yeryüzündeki insanlarınki gibi, birbirinden farklı olacaktır. Herkes bir vücuda sahip olacaktır; ancak hiçbiri bir diğerinin tıpatıp aynısı olmayacaktır. Her insanın kabul ettiği değerler ve bu değerlerin sıralanışı, hatta kabul görme seviyesi bile farklı olabilir. Bireysel farklılıkları meydana getirenler de işte bu farklılıklardır.

2.2.1. Değerlerin Önemi

Küreselleşmenin ve medyanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkisinin yoğun bir biçimde hissedildiği günümüz dünyasında, değerlerin zayıflaması, bir toplumun geleceği için tehlike arz etmektedir. Değerler, bir toplumu ayakta tutan, bireylerini birbirine

bağlayan unsurların başında gelmektedir. Bu noktada değerlerin eğitim yoluyla aktarılması önem kazanmaktadır(Taflan ve diğerleri, 2009: 114)

Dünya, teknolojideki hızlı değişim ve gelişimler sayesinde ekonomik, kültürel, sosyolojik vb. birçok açıdan değişimlere sahne olmuştur. Yaşadığımız zaman, bilgi dahil olmak üzere, pek çok şeye süratle ulaşmaya odaklanılmış bir çağdır. İnsanlar hayatı hızlı yaşamakta bunu artık bir yaşam biçimi olarak kabul etmektedir. Bu sebeple de ruhsal açıdan da bazı sıkıntılar doğmaktadır. Zor memnun olan, hep daha fazlasını isteyen bir topluma dönüşüm başlamıştır. Zira dünya bireye bunu direktmektedir. Bireyi, eğitim dahil olmak üzere pek çok alanda, merkeze alan anlayışlar sebebiyle özel olmak ve özel hissetmek hırslı bireyleri adeta bir yarışa sokmuştur. İşte toplumsal çöküşler, bu bireyi merkeze alma kavramının yanlış anlaşılmasıyla başlamaktadır. “Birey” olma değil “ben” olma ve her şeyden önce “ben”i doyurma gayretine dönüşmektedir. Toplumun ayakta tutan karşılıklı özveriye dayalı değerler ise bu durumdan olumsuz etkilenmekte ve gün geçtikçe üstlendikleri fonksiyonları yitirmeye başlamaktadır. Bu ise zamanla bireylerin kendilerini ve birlikte yaşamak zorunda oldukları diğer bireyleri olumsuz etkilemekte, birlikte yaşamak zaruret halini almaktadır.

Bir toplumun fertlerini birbirine bağlayan ve toplumun devamını sağlayan unsurların başında değerler gelmektedir. Değerler, sosyal dayanışma oluşturarak toplumda uyulması gereken ortak davranış kalıplarını belirlemektedir(Taflan ve diğerleri, 2009: 107-108). Bireyler, içinde bir parçası oldukları toplulukların zaman içerisinde pek çok tecrübeler sonucu kabul ettikleri bazı unsurları yok sayar yahut bu değerlerle çokça çelişen bir değer hükmü geliştirirse bu geniş çaplı bir soruna sebep olabilecektir. O halde değerler ne tamamen bireyseldir ne de tümüyle toplumsal. Değerler, bireyin ve toplumun sürekli alışveriş içerisinde olduğu bir konudur.

Bir şeyin değerinden bahsedilirken bunda maddi veya manevi nitelik kastediliyor olabilir. Ancak onu esas önemli kılan husus, psikolojik olarak ona nasıl bir değer atfedilmiş olduğudur. Çok basit bir eşya insan için büyük bir anlam ifade ediyor olabilir ya da maddi olarak değere sahip bir eşya kimi insan için önemsiz, değersiz hissi uyandırabilir. Şu halde bir şeyi yahut bir kimseyi hatta bir olguyu değerli kılan onun karşısındaki bireye ne hissettirdiği, bireyin onun hakkındaki inancıyla ilgilidir. Bu bize farklı ulusların farklı

durum ve olgulara bakışını da hatırlatabilir. Belki de kimi değerlerin kimi birey yahut toplumlar için farklı derecede önem arz etmesi bu psikolojik atfedişle alakalı olabilir. Misafirperver olma değeri Türk milleti için önem sırasında başlarda yer alırken farklı milletten biri için aynı şekilde algılanılmayabilir.

İnsanlar sahip oldukları değerleri açık bir şekilde ortaya koymuş değillerse, bu insanlar yaşamlarını yönlendirmede, belirli bir zaman ve enerjiyle neler yapacaklarını seçmek için ölçütler belirlemede yetersiz olurlar. İnsanların değerlerini kendilerince belirlemeli ve bu değerlerin çevrelediği sınırlar içinde hareket etmelidir. Ancak insanların bunu ne oranda başarıp başaramadığı tartışılması gereken bir konudur.

Değer, bireyin dış dünya ve onun kişi üzerindeki etkilerine karşı kendi tavrını koymasını sağlayan mekanizmadır. Bir konuda yorum yapma ve o konunun kendisine ne tür bir kazanç sağlayacağını yahut ne derecede olumsuz bir etki yapacağına dair kanaat oluşturmasını sağlar. Bu açıdan değer kavramı bireyin değerlendirme yapma mekanizmasını harekete geçirmesi sebebiyle önemlidir. Bireye çevresi hususunda tavır alma konusunda yol gösterici olacaktır.

2.2.3. Değerler Eğitimi

Eğitimin ileri hedefi tam bir insan olma, kendinin en yüksek potansiyelini gerçekleştirme doyum verme ve olabileceğinin en yüksek olası boyutun gelişmesine yardım etmek olmalıdır. İnsanların olabileceğinin en iyisi olması ve gerçekte içinde var olan potansiyel doğrultusunda kendini oluşturmasına yardımcı olma eğitimin amaçlarındanandır (Dilmaç, 1999: 27). Eğitim bireye öncelikle kendini tanıması konusunda rehber olma gibi bir işlev üstlenmelidir. Eğitimin en temel amacı aslında bu olmalıdır zira kendini tanıyamayan bireyin yakın ve uzak çevresini tanıması, çevresine karşı duyarlı olması beklenemez. Kendini tanımayan birey içinde bulunduğu ortamda nereye ait olduğunu kendini nereye koyacağını da bilemez. Nereye ait olduğunu bilememe hali şüphesiz olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Eğitim kavramı ne tek başına kişilik gelişimini sağlama ne de belirli derslerin gerekli kıldığı bilgi ve etkinliklerin gerçekleştirilmesidir. Eğitim bu iki kavramın birlikte

sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple de değerlerin bireylere benimsetilmesinde yapılacak çalışmalar, faaliyetler eğitim vasıtasıyla inşa edilmektedir.

Değer eğitimi, öğrencilerin davranışlarını düzeltmekte tek çözüm olmamakla birlikte, sistematik bir değer eğitimi öğrencilerin davranış ve algı geliştirmelerinde önemli bir girişimdir. Etkili bir öğrenme, gerçek ve bireysel olmalıdır (Belet ve Deveci, 2008: 25). İdeal birey yetiştirmede, değerlerin doğru şekilde bir sisteme bağlı olarak bireye benimsetilmesi, esas amaçtır. Elbette; verilen değer eğitimi, tüm istenmeyen davranışları ortadan kaldırmak ve arzu edilenleri bireylere kazandırma konusunda tek başına başarılı bir sonuç ortaya çıkarmayabilir, ancak bireyi istenilen yönde yetiştirme konusunda oldukça önemli bir yere sahip olduğu yadsınamaz. Değer eğitimi doğru zaman ve yöntemlerle bireyin gelişimi konusunda pozitif yönde etki yapacak ve arzu edilen karakter gelişimini sağlamada yardımcı rol üstlenecektir.

Değer öğretimi, kişiye şahsî ve sosyal öğrenmeleri yoluyla elde ettiği kazanımları davranışa dönüştürme, insanın iç dünyasında bulunan iyi olma yeteneğini işleme, uygulama ve hayat boyunca sürdürme faaliyeti olarak ifade edilir(Karagöz, 09: 45).

Ahlâksal yaşamla eğitim arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bu husus onları birbirine yaklaştırır. İnsan doğar doğmaz ahlâksal bir yapıya sahip değildir, bunun için insanın bir eğitim sürecinden geçmesi gerekir. Eğitim özünde ahlâksal bir etkinliktir; yani eğitim, değerli olduğu kabul edilen birtakım değerleri bireye kazandırarak onu olgunlaştırmayı, mükemmelliğe yaklaştırmayı amaçlayan bir etkinlik olarak kabul edilebilir. Çünkü etik, her zaman bir kimsenin yaşam gerçekliğinde ‘nasıl yapar’ dan daha çok yaşam için ‘nasıl yapmalı’ hakkında pratik öngörüsü olan bir bakış açısına sahiptir. Bu nedenle eğitimin etik boyutunun daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi, eğitim kavramının etik açıdan irdelenmesini gerektirmektedir. (Yayla, t.y. : 2)

Ahlak eğitimi, her dönemde insanoğlunun eğitim sürecinde önemli bir yer tutmuştur. Ailede başlayan bu eğitim, toplumsal yapının diğer dinamikleriyle etkileşim içinde, insanın hayatı boyunca devam eder (Aydın, 2003: 154). Ahlak felsefecilerine göre ahlak felsefesinin konusu “iyi”nin ve onun zıddı olan “kötü”nün ne anlama geldiğini araştırmaktır (Güngör, 2010: 11). Eğitimin öğretim dışındaki amacı da “iyi” olarak

değerlendirilecek bireyler yetiştirmektir. Eğitimin esas amacı ahlakî terbiye oluşturmaktır. Eğitim bireyin ahlaklı olabilecek şekilde yetişmesini sağlamalıdır.

Ahlak eğitimi, kuşkusuz bireyin birey olmasında, birlikte yaşadığı insan toplulukları tarafından kabul görmesinde büyük rolü olan bir kavramdır. Zira birey, ahlaklılığı ölçüsünde saygı ve kabul görür. Her ne kadar günümüzde bunun aksini gösteren örneklerle karşılaşsak da ideal bir toplumda olması gereken budur.

Karagöz (2009: 44)'e göre, eğitim-öğretim faaliyetlerinde, son yıllarda toplumların yapılarında meydana gelen çözümler nedeniyle değer öğretimi konusu öne çıkmıştır. Değişen dünya şartlarında, toplumların zamanın yıkıcı etkilerinden kurtulması için değerlerine sıkı sıkı sarılması gerekmektedir. Değer öğretiminin hedeflediği nokta, bireylerin insanî davranışlar bakımından olgunluğa ulaşmasıdır. Değer öğretimi, insanların kendi iç dünyalarını ve toplumun durumunu etkiler. Bu tanımdan hareketle değer öğretiminin hedefini, kişinin hem kendisini hem de toplumdaki insanları mutlu etmesi olarak açıklayabiliriz. Değer öğretimi, bireyde ahlâkî karakter oluşturmaya amaçlamaktadır.

Karatay (2011: 1399), Yunanca kökenli olan karakter sözcüğü “oyulmuş, çizilmiş, kalıpla basılmış” anlamlarına gelmektedir. Soyut olarak düşünmek gerekirse insan ruhunun şekillenmiş hali olarak yorumlayabiliriz. Karakterin eğitimde ne anlama geldiğine bakacak olursak karşımıza şu tanımlar çıkmaktadır: 1. Belli ahlak ölçülerine göre değerlendirilen kişilik. 2. Bir organizmanın belirgin yönü ya da yönleri. 3. Bir şeyi benzerlerinden ayıran temel özellik (Eğitim Terimleri Sözlüğü, 1974). Belli ölçütleri olan, benzerlerinden belli yönleriyle ayrılan ahlakî kabullerin niteliği oldukça önemlidir. Bireyin kişiliğini şekillendiren bu kabuller bireysellikten çıkıp önce toplumsal sonra ise evrensel etkilere neden olacaktır. Zira kitleleri bireyler oluşturur ve bütün, parçalarınınkinden çok da farklı özellikler taşımayacaktır. Bu sebeple bireysel ahlakî özellikler daha geniş toplulukları da etkilediği için önemlidir.

Baymur (1973: 252), son yıllarda karakterin psikologlar tarafından bir insanın fiziksel ve psişik bütün niteliklerini anlatmak üzere kişilik yerine kullanılan bir kavram olduğunu, bunun sebebinin de karakter sözünün ahlaksal özellik anlatmak üzere toplumda

“karakterli”, “karaktersiz” insanlardan söz edilmesinden kaynaklandığını dile getirir. Davranışlarını toplumda değer verilen ahlâk kurallarına uygun olarak yönetebilen, sosyal değerler sistemini benimsemiş olan kişilerin “karakterli” olarak değerlendirildiğini belirten Baymur, karakterin ilk yaşlardan itibaren sosyal yaşantılar sonunda bir takım değer yargıları benimsenmesi ile geliştiğini, benimsenen değerlerin kişiliğin bir yanını oluşturduğunu, bu bakımdan da karakter sözcüğünün kişilik ile ilişkisinin olduğunu vurgular. Ancak kişiliğin karakteri de içine alan bir kavram olduğunu ve insanın kendine özgü bütün özelliklerini kapsayan bir terim olduğunu da söylemeyi ihmal etmez.

Karakter kişiliğin olumlu yönüne verilmiş olan addır. Bir kimse değerlendirilirken genel olarak karakteristik özellikleri değerlendirilir. Adil olma, hoşgörülü olma, ağırbaşlı olma gibi değerlere sahip bireyler karakterli bu ve buna benzer değerleri benimsememiş birey ise karaktersiz olarak değerlendirilebilmektedir. Karakter eğitimi insanın iyi olarak adlandırılan yönünü geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Karakter eğitimi için görgü kuralları temele alınmalı, doğadaki düzene uygun bir zevk anlayışı geliştirilmelidir. Bu durumda istendik davranışlar, doğaya, topluma, insana uygun olanlar; onun bilgi ve becerisini geliştirenler; deney, gözlem ve araştırmalarla kanıtlanmış olanlardır.

Karakter bireyin nasıl davranması gerektiği konusunda onu yönlendiren içsel kalıplar olarak algılanabilir. Karakterin oluşmasında pek çok faktör mevcuttur. Karakter eğitimi yaygın olarak öğrencilerde temel etik değerleri anlama, onlara bağlılık ve değerlere göre davranma eğilimi geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Karakter eğitimi taraftarları iyi karakterin(değerleri) ortaya çıkarma etkinlikleri temelinde ya da daha kötüsü gizli müfredat yoluyla değil, açıkça öğretilmesi gerektiğini savunurlar (Ekşi, 2003: 100).

Kişiliğin kazanılmasında eğitimin ve eğitimcinin rolü inkâr edilemez. Eğitimi inancına göre insan ve eşyaya değer verir, eğitim bu değerlere göre hedef verir (Öztürk, 2008: 7). Eğitimin öncelikli hedefi, eğiticinin de hedefi olmalıdır. Toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen eğitimin amacı; eğitim gören bireylerin akademik ve karakter olarak toplumca kabul gören ve “iyi” olarak adlandırılan şekilde yetişmesini sağlamaktır.

Buradan hareketle söylersek, okulda hem eğitim hem de öğretim yapan öğretmenlerin iyi vatandaş, iyi insan yetiştirilmesinde model olma konusunda hassas olmaları gerekmektedir (Karagöz, 2009: 45).

Değerler, bir toplumun varlık yokluğu üzerinde bu derece tesirli ise değerlerin eğitimi ve öğretiminin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkede veliler, eğitimciler, dinî kurumlar, sivil toplum örgütleri bireylerin değerlerini geliştirmeye ve bireylere değerlerin eğitimi/öğretimi vermeye çalışırlar (Aral, 2008: 16). Değerler eğitimi sadece okulların sorumluluğunda olan bir çalışma değildir. Bu düşüncenin aksine değerler eğitimi okul, aile ve çevrenin etkilediği ve bu unsurlardan etkilenir niteliktedir. Bu sebeple de topyekûn bir çalışmayı gerektirir.

Değerlerden arınmış ve tümüyle teknolojik olmaya çalışmak, yalnızca geleneksel ve alışlagelmiş olana tutulmak, eğitimi sadece fikirlerin aşılması gibi basit bir biçimde algılamak, işte tüm bunlar değerler karmaşası ortaya çıkarmaktadır. Değerlerden arınmış bir eğitim sistemimizin tam anlamıyla görevini yerine getirdiğini söyleyemeyiz (Dilmaç, 1999: 26).

Her toplum, üyeleri arasındaki birliğini koruyarak, devamlılığını sağlamak için değerlerini yeni yetişen kuşaklara kazandırmak ister. Dürüstlük, sevgi, saygı, hoşgörü, sorumluluk, özdenetim, merhamet, çalışkanlık, cesaret gibi değerleri kazanan bireylerin kararlarını ve seçimlerini daha iyi kontrol edebileceği ve daha az olumsuz davranışlar içine girebileceği söylenebilir (Belet ve Deveci, 2008: 1).

2.2.4. Değerler Eğitimi ve Millî Eğitim Çalışmaları

Değerler eğitimi üzerinde projelerini sürdüren Millî Eğitim Bakanlığı 28-29 Mayıs 2010 tarihinde İstanbul'da yapılan ve kalabalık bir katılımcı sayısı ile gerçekleşen "Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı" bu konuda ülke genelinde söz sahibi olan öğretim üyelerinin çalışmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Gerçekleşen bu konferans, Millî Eğitim Bakanlığının yayınladığı genelgeyle de alakalı olarak, destekleyici niteliktedir.

2010-2011 eğitim öğretim yılında değerler eğitimi konusunda yapılması planlanan çalışmalara hız verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2010 yılında yayınlanan “İlk Ders” konulu genelge, milli eğitimin değerler eğitimi konusuna yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Bakanlığımız değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır(MEB, 2010).

18. Millî Eğitim Şûrası Kararları arasında Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi başlığı altında sunulan kararlarda değerler eğitimiyle ilgili alınan kararlar şu şekildedir:

1. “Sanat İnsanı Yetiştirme Projesi” ve “Değerler ve Eğitimi Projesi” hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.
2. Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.
3. Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.
4. Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitimine yer verilmelidir.
5. Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
6. Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitimine yönelik, STK’larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.
7. Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim-öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

8. Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
9. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
10. Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır (MEB, 2010).

Millî Eğitim Bakanlığı değerler eğitimini eğitim kurum ve çalışanlarına mal etmek amacıyla okullarda uygulanılmak üzere bazı etkinlikler belirlemiş ve sunmuştur. İl AR-Ge Birimlerince, İl Millî Eğitim Müdürlükleri'ne gönderilen resmî yazılarda “Değer Kazandırma Uygulama İlkeleri ve Etkinlikleri belirlenirken 2010/53 sayılı İlk Ders Genelgesi ve bu genelgede belirtilen faaliyet örneklerine öncelik verilecektir.” ibaresi yer almaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan İlk Ders adlı genelgede on sekiz adet örnek etkinliğe yer verilmiştir. Bu şekilde yapılan etkinlikler konusunda hem uygulayıcılara örnek olmak hem de merkezî bir çalışma yapmak amaçlanmıştır.

2011 yılında yayınlanmaya başlayan Değerler Eğitimi Yönergesiyle İl Millî Eğitim Müdürlüklerine bağlı tüm resmî kurumların ve özel eğitim kurumlarının, bütün sınıf ve şubelerinde, değerlerimizle ilgili olarak öğrencilerinin yeterliliklerini artırmak ve bunların davranışlarına yansımaları sağlamak amacıyla - İl Millî Eğitim Müdürlüğü ARGE Birimi tarafından hazırlanan- Değerler Eğitimi Projesini uygulamaya koymuştur. Bu projeye göre aylık olarak belirlenmiş olan Sorumluluk (ocak-şubat), Sevgi (mart-nisan), Güven (mayıs-haziran) değerleri ve alt kategorileri okul öncesi, ilköğretim I-II ve lise seviyelerine göre gruplandırılmış ve sıralanmıştır (MEB, 2010).

Adı geçen değerler Millî Eğitimin eğitim- öğretim kurumlarında öğrenciye kazandırılmasını amaçlanan değerler şunlardır: “saygı, hoşgörü, duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma, dayanışma, temizlik, doğruluk, dürüstlük, aile birliğine önem verme, bağımsız ve özgür düşünebilme, iyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak,

çalışkanlık, paylaşımcı olmak, şefkat - merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma, fedakârlık” (Aydınarge.com).

Değerler eğitimi konusunda okul öncesi kademesine öncelikli önem verilmektedir. Bireyin kişilik özelliklerinin şekillenmeye başladığı dönemi kapsayan bu eğitim kademesi yapılan çalışmalarda özen gösterilmiştir. Bunun haricinde her kademe her derste değerler yerini almalı, kısa süreli de olsa değerlere değinilmesi gerekmektedir. Değer eğitimi sadece okul bünyesinde öğretmenler eliyle gerçekleştirilecek bir çalışma değildir. Değerler eğitimi söz konusu olduğunda aile, sosyal çevre ve dahi okul çalışanları da bu eğitime katkı sağlamalıdır.

2.2.5. Değerlerin Özellikleri

Şen (2007: 8-10)'e göre, değerler birbirini etkileyen aynı zamanda da etkilenen özelliğe sahiptir. Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik gibi değerleri birbirinden ayrı düşünmek doğru değildir. Bu değerler arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Değerler arasında kesin bir sınır çizgisi çekmek de mümkün değildir. Değerler birbirinden bağımsız düşünülemez. Değerler durağan değildir. Değişkenlik özelliği vardır. Değerlerdeki değişim birdenbire değil, zaman içerisinde oluşmaktadır. Değerler kalıtımsal değildir. Değerler bir sonraki kuşağa sosyal rollerle öğrenilerek aktarılır. Değerler, aileden, yakın çevreden, yazılı ve görsel materyallerden taklit ya da model alma yolu ile öğrenilir. Değerlerin öncelik ve sonralığı kişilere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Kimi için saygı baş değerken, kimi için sevgi baş değer olabilmektedir.

Değerlerin özelliklerini özet olarak belirtmek gerekirse:

1. Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Değerler bireyin bilincinde yer eden davranışı yönlendiren güdülerdir (Özgüven, 2011: 367).

Spranger tarafından da bir sınıflama yapılmıştır. Spranger değerleri; kuramsal, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini değerler olarak gruplandırmıştır.

2.2.6. Değer Sınıflama

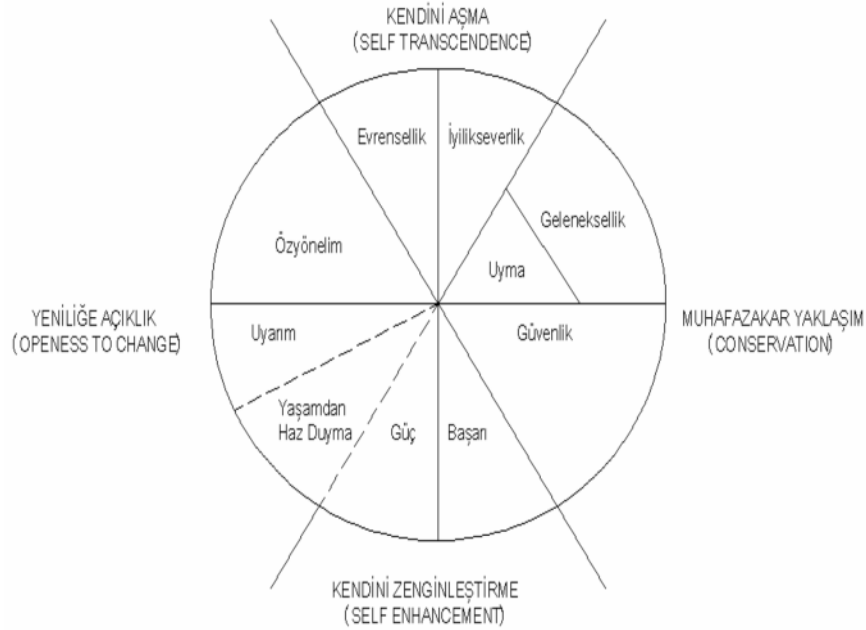
Psikolojide değer testi ilk olarak Spanger tarafından (1928) kullanılmıştır. Spanger deneklerini her birinde hakim olan değere göre şahsiyet tiplerine ayırmaya çalışmış ve herkesin altı temel değer tipinden birine girebileceğini söylemişti. (...)daha sonra değerleri altı grup halinde toplamak adet olmuştu: Estetik, Teorik veya ilmî, İktisadî, Siyasî, Sosyal ve Dinî değerler (Güngör, 2010: 84).

Son yıllarda değerler sahasında kesif çalışmalar yapan M.Rokeach (1973), bizim yukarda tasnifini verdiğimiz değerlere “Gaye Değerler(Terminal Values)” adını vermektedir. Onun sınıflamasında bir de “Vasita Değerler (Instrumental Values)” vardır ki, terimden anlaşılacağı gibi, bunlar gaye değerlerin elde edilmesi yolunda gerekli görülen vasıfları temsil ederler. Roackeach’ten örnek verecek olursak “eşitlik”, “aile güvenliği”, “kendine saygı”, “sosyal itibar” birer gaye-değerdir. Bunların yanında “nezaket”, “sorumluluk”, “zeka” birer vasita-değer teşkil eder (Güngör, 2010: 85). Bunun yanı sıra değerleri temel (amaç) ve aracı değerler olarak sınıflandıran araştırmacılar da vardır. Toplumsal değer sistemini şu değer alanlarında görürüz: Kişilik değerleri, işlev değerleri, aidiyet değerleri, durum değerleri, konum değerleri (Atabek, 2004).

Biz çalışmamızda her iki değerlendirmeyi de dikkate aldık. Bunlardan “Dinî ve Sosyal değerler” i objektif değerler olarak ele alırken “Özlem ve Beklentiler”le “Sevgi”yi subjektif değerler çerçevesinde mütalâa ettik. İyi ve doğrunun ilahî dinler tarafından belirlendiğinden hareketle, öncelikle “Dinî Değerler” i sonra da “Sosyal Değerler” i incelemeye çalıştık (Öztürk, 2008: 15).

Schwartz ve Bilsky, daha önce yaptıkları çalışmalarda (Schwartz ve Bilsky 1987, 1990;Schwartz 1992), insanın evrensel gereksinimlerinin teorik bir analizine dayanan, değerlerin farklı türleri ile ilgili kapsamlı bir tipoloji ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada, 56 değer, güdüsel yönden 10 farklı değer türüne ayrılmıştır. 10 değer türünün varlığını kanıtlamak için 44 ülkede çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu değer türleri şunlardır: Güç

(power), başarı (achievement), yaşamdan haz duyma (hedonism), uyarım (stimulation), öz yönelim (self-direction), evrensellik (universalism), iyilikseverlik (benevolence), geleneksellik (tradition), uyma (conformity) ve güvenlik (security).

Şekil 1. Schwartz'ın değerleri sınıflandırması şu şekilde şematize edilmiştir (Schwartz, 1992 akt. İşcan, 2007: 24)

2.2.7. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Değerler eğitimi, sadece okul sınırları içinde öğrenciye aktarılacak bir yapıya sahip değildir. Ayrıca tek bir yöntemle de bu eğitimin verilmesinde başarıya ulaşılamaz. Bu eğitim ancak aile, okul ve toplumun işbirliği içinde çalışmasıyla başarıya ulaşabilecektir. Bunun için de program geliştirme ve değerlendirme çalışmalarıyla birlikte, birçok yaklaşım ve aktivite, belli bir plan, program, müfredat ve sistem dâhilinde uygulanmalıdır. Değerlerin eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu alanda farklı yaklaşımlar bulunduğu görülmektedir. Aşağıda değer aşılama, değer açıklama, karakter eğitimi ve ahlaki muhakeme yaklaşımları açıklanacaktır.

2.2.7.1. Değerleri Telkin Etmek/Aşlamak

Değerlerin öğretimini ve arzu edilen davranışlar için tutarlı desteklerin sağlanmasını içerir (Suh & Traiger 1999'dan aktaran: Yazıcı, 2006: 8). Telkin kelimesinin sözlük manasından da anlaşılacağı üzere bu yaklaşımın amacı bireye hedeflenen değerleri aşılama yoluna gitmektir. Akyüz ve Dilmaç telkin yönteminin öğretmenler ve yetişkinler tarafından öğrencilere tekrar ettirme yoluyla neyi öğrenip neyi öğrenmeleri gerektiğini ifade eden öğrenme yöntemi süreci olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu yöntemle bireye kazandırılmak istenen değerler, yetişkinler tarafından önceden belirlenmiş olup sistematik bir şekilde verilir. Bu yöntemle kontrol yetişkindedir. Telkin yönteminde sorgulama fırsatı olmayan bireyin, sunulan değerleri olduğu gibi kabullenmesi beklenir.

İnsanlık, tarih boyunca insan davranışlarına şekil vermek amacıyla telkin, öğüt yöntemini kullanmıştır. Bu yaklaşımda yeterince söyler ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır varsayımı vardır. (Welton ve Mallan, 1999'dan aktaran: Akbaş, 2004: 96). Böylece bireyin değer sistemini geliştirirken çevreden aldığı telkinlere göre hareket edeceği varsayılmıştır. Değerler öğretiminde telkin yaklaşımı yaygın bir şekilde kullanılması ihtimali yüksektir. Çünkü içsel ve dışsal kullanımı mümkündür. Yetişkinlerin yönlendirmesine göre bireyler davranışlarına şekil verecektir. Uygulama kolaylığı sebebiyle de çokça tercih edilmesi mümkün bir yoldur.

1950'lerde, öğretmenlerden geleneksel Amerikan değerlerini doğrudan öğretmeleri bekleniyordu. İnsan davranışını şekillendirmede, geleneksel yaklaşım olarak da kabul edilen telkin, kabul edilebilir bir metot idi ve ahlakî eğitim, vatanseverlikle ilgili toplantılarla, sabah dualarıyla, vatandaşlığı tasdik törenleriyle ve atom bombasından korunma talimleriyle, okul hayatının ve müfredatın bir parçasıydı. Öğrencilerin çoğu otoriteye saygı gösteriyordu (DeRoche ve Williams, 2001: 6). Bir öğretim yöntemi olarak da kullanılan telkin yönteminde esas, bilgiyi alıcıya aktarmaktır. Burada alıcı pasif durumdadır. Öğrenme esnasında kaynaktan gelen veriler kadanını alır ve doğruluğunu kabul eder. Değerler eğitiminde kullanılan telkin yöntemi de alıcının pasif olarak üzerinde durulan değerlere bağlı kalması yönüyle benzerdir. Bu yöntemle kazandırılması arzu edilen değerlerin doğrudan öğretilmesi esastır.

Telkin yaklaşımı 1920'ler ve sonrasında karakter eğitimi içerisinde temel metot olarak kullanıldı. Günümüzde daha çok izciler, ordu ve dini organizasyonlar gibi kurumlarda kullanılan yaklaşım çocukların eğitiminde büyük insanların, tarihi kahramanların yaşamlarından örneklerin çalışılması ile uygulanabilir. Bu yaklaşımda öğretmenlerin öğrencilerini kendi hayatları ile ilgili hikâyeler anlatmaya cesaretlendirmesi gerekmektedir. Böylece öğrenciler hikâyeler yoluyla ahlakla ilgili deneyimler kazanacaklar, değerleri öğreneceklerdir (Leming, 1997'den aktaran: Tokdemir, 2007: 39).

Telkin yöntemi öğretmekten ziyade ezberletmeye dayalı bir benimsetme çalışması özelliği taşımaktadır. Kazandırılmak istenen ya da kazandırılan değerlerin kalıcılığının sağlanması isteniyorsa sadece telkin yöntemine bağlı kalınmamalı, bireyi de aktif kılacak ve kazanımlarını kalıcı kılacak faaliyetlerde bulunması sağlanmalıdır.

2.2.7.2. Değerleri Açıklamak

Simon (1972), Gencin hayatını nasıl yaşayacağı, seçimlerinde ve karar almada nasıl davranacağı ve aklına gelen soruların cevaplarını doğru verebilmesi için kendi değerlerini açıklığa kavuşturması gerekir. Genç veya yaşlı herkes otorite, çalışma, arkadaşlık, para, cinsellik, din, siyaset, boş zaman, okul gibi konularda anlaşmazlığa ve karışıklığa düşer ve değer çatışması yaşar. Bu günün genç ve çocukları geçmişe nazaran daha çok seçimle karşı karşıyadır. Alternatiflerin çok olması onları daha çok karmaşaya ve görgüsüzlüğe itmiştir. Bu karmaşıklık ve anlaşmazlık karşısında genç insanlara yardım gereklidir (Akbaş, 2004: 98). Bu şekilde bireylerin benimsedikleri değerleri yani kendi değerlerini ortaya koymasını amaçlanır. Amaç önce bireyin değer ne olduğunu farkına varmasını sağlamaktır. Burada değer belirginleştirilmesi, sınırlarının çizilmesi söz konusudur. Bunun dışında bireyin seçimine bir müdahale, yönlendirme, telkinde bulunma söz konusu değildir. Hedef, bireyin kendi değerlerini netleştirmesini sağlamaktır.

Değer açıklama yansız bir yaklaşımdır. Değer açık bir şekilde öğretildiğinde etkisinin azalacağı düşünülmektedir. (Simon, 1972'den aktaran: Akbaş, 2004: 98). Değer açıklama yaklaşımında ortaya konulan herhangi bir konu hakkında herkesin fikrini açıkça ortaya koyması beklenir. Böylece çeşitli fikirler tanınmış olur. Bu şekilde kişilerin düşüncesine göre değerleri belirlenmiş olur. Ama yönlendirici ifadelerden kaçınılır.

Değer açıklama, sana senin değerlerinin ne olması gerektiğini söylemez ; sadece değerlerini keşfetmen için bir araç sağlar. Değer açıklama (değer belirginleştirme), öğrencilerin kendi duygu ve düşüncelerini anlatmaları için, onları cesaretlendirici bir tekniktir. Böylece öğrencilerin kendi değerleri hakkındaki farkındalıkları zenginleşir (Uysal, 2008: 72). Bu konuyla ilgili (Kirschenbaum, 1992) değer açıklama sürecinin dört ana adımı kapsadığını belirtmiştir. Önce, değer veya ahlaki sorunla ilgili bir konu seçilir. İkinci olarak öğretmen veya grup lideri öğrencilerin veya katılanların o konu hakkında düşüncelerine yardım etmek için bir soru ortaya atar. Üçüncü adımda öğretmen veya lider her görüşün saygıya değer olduğunu temin eder, yani sınıfta psikolojik emniyet atmosferi yaratır. Son olarak konu hakkında düşünürken öğretmen veya lider öğrencileri veya katılanları kendi duygularını anlama, alternatif görüşleri inceleme alternatif görüşleri dikkate alma, özgürce seçme kendi görüşünü savunan konuşma yapma ve inançlarına göre yaşama şeklindeki değerlendirme becerilerini kullanmaları için teşvik eder (Bacanlı, 2005: 37-38). Değer açıklama yöntemi tam anlamıyla özgür düşünme, karar verme ve ifade etme etkinliğidir. Ancak yansız bir havada geçmesi gereken değer belirginleştirme etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için gerek bu çalışmaların gerçekleştirildiği ortam gerekse çalışmaları gerçekleştiren öğretmenlerin yansız ve bu konuda yeterince gelişmiş olması beklenmektedir.

Welton ve Mallan, (1999) Değerleri belirginleştirme yaklaşımı 1960- 1980'li yıllarda etkili olmuş bir öğretim yaklaşımıdır. Fakat 1980'li yıllardan sonra değerler belirginleştirme yaklaşımı popülaritesini kaybetmiştir. Değerleri belirginleştirme yaklaşımı, 1980'lerden sonra, öğrencilerin gizlilik hakkını tehlikeye attığı, öğretmenleri eğitilmiş birer danışman ya da psikiyatrist rolüne soktuğu, ahlaki ve ahlaki olmayan konuları ayırtıramadığı, tüm değerleri eşit gördüğü, estetik ve etik değerleri karıştırdığı ve istenilen davranış değişimini sağlayamadığı şeklinde eleştirilerle karşılaşmıştır. Hatta değerler belirginleştirme öğretimi yaklaşımı öncülerinden Kirschenbaum da son zamanlarda bu görüşünü terk etmiştir. Kirschenbaum da kapsamlı gördüğü karakter eğitimi yaklaşımını benimsemiştir (Sanı, 2007: 62).

2.2.7.3. Değer Analizi

Değer analizi yaklaşımı sosyal bilimler eğitimcileri tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temel amacı öğrencilere, karşılaştıkları değerlerle ilgili sorunlar hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır. Diğer bir deyişle, değer içeren soru ya da sorunları mümkün olduğunca duyguları katmadan, akıl yürütmeye dayalı olarak inceleyerek karara varmadır. Bu süreçte üst düzey bilişsel süreçler sıklıkla kullanılır (Doganay ve Sarı, 2004: 362). Bu yaklaşım telkinde bulunmaktan daha çok, ilgili olgu ve kanıtları değerlendirerek çocukların kendi davranışlarına kendilerinin karar vermesine dayanmaktadır. Mantıklı dayanaklar arandığı ve bilişsel süreçler işe koşulduğu için kullanılması elverişli bir yöntemdir. Neyin yapılması gerektiğine dair telkinlerde bulunmaktansa öğrencilerin sonuçlardan yola çıkarak ve empati kurmaları sağlanarak kendi kararlarını vermeleri sağlamak esastır.

Bu yaklaşım ile öğrenciler, değerlerin neden önemsenmesi ve neden değerlere uygun yaşanması gerektiği konusunda ikna olur. Bu yaklaşımda bazı davranışları sergilememenin gerekliliğinden önce davranışın gerçekleşmesi halinde ortaya çıkabilecek sonuçlar üzerinde durulur. Sergilenen olumlu veya olumsuz davranış sonucunda etkilenen şahısların durumu betimlenmeye çalışılır. Bu nedenle öğütler vermektense daha etkilidir. Naylor ve Diem (1987), Değer analizi yaklaşımı, değer eğitiminde dikkati, düşünceyi ve ayırt etmeyi gerektiren bir analizdir. Değer soruları üzerinde duygusal olmadan, akılcı, mantıklı ve sistematik bir şekilde değer sorularını test eder. Bu yaklaşımda öğrenciler bir pozisyon alır, yargılar ve alternatif ve muhtemel sonuçlar ortaya atar. Değer analizi yaklaşımı gerçek ya da yapay bir problemle karşılaşıldığı zaman uygulanan bir yaklaşımdır. Örneğin öğrencilerin oyun sahası dışında oyun oynamalarına neden izin verilmediği veya çalmaya neden izin verilmediği konusu analiz edilebilir.

Değer analizinde temel görevler şu şekildedir (Welton ve Mallan, 1999:147; Ryan, 1999'den aktaran Akbaş, 2004: 102).

1. Konunun (Çıkmazın) tanımlanması: Konunun temelini oluşturacak açıklamalar yapılır. Mümkünse konunun geçtiği mekâna gidilir. Durumdan etkilenecek kişilerin sorumluluğu ve güvenliği konusunda ayrıntılı açıklamalar yapılır.
2. Alternatiflerin açıklanması,
3. Her alternatifle ilgili kanıtlar toplayarak sonucun tahmini
4. Kanıtların değerlendirilmesi ve uzun vadeli sonuçların tahmini,
5. Potansiyel durumun tanımlanması: Öğrenci fikirleri nelerdir? Olaya farklı yönlerinden bakma ve farklı anlamlarını ortaya çıkarma vardır.
6. Her durum için mümkün olan sonucun değerlendirilmesi ve açıklanması,
7. Alternatifler arasından seçme ve uygun hareket için karar alma.

Değer analiz yaklaşımında görülüyor ki, öğrenciler değerleri öğrenirken, kendilerine sunulan ve önerilen değerleri öğrenmelerinden ziyade, kendilerinin seçmiş oldukları değerleri öğrenmeye çalışırlar. Öğrenilecek değerleri seçerken muhakeme ve akıl yürütme sürecini kullanmış olurlar (Dilmaç, 2007: 40). Neyi neden benimsediklerini mantıklı açıklamalarla ortaya koyar; böylece kendilerine verdikleri cevaplardan tatmin olmaları halinde davranışın devamının gelmesi, herhangi bir pürüz olduğu hissedilirse de bu sorunu çözmeye ve doğru değerlere ulaşmak için yeni sorular sorarak cevaplar bulması beklenmektedir.

2.2.7.4. Ahlaki Muhakeme

Ahlaki Muhakeme yaklaşımı Piaget ve Kohlberg'in bilişsel muhakeme, bilişsel düşünme, değer ikilemleri ve karar verme süreçleri ile ilgili çalışmalarına dayanır (Fernandes, 1999'dan aktaran: Yazıcı, 2006: 10). Kohlberg'in geliştirmiş olduğu metod pek çok araştırmacıyı etkilemiş, halen de etkililiğini sürdürmektedir. Bunun sebebi olarak çağdaş bir metod geliştirmiş olduğu gerçeği yatmaktadır. Kohlberg, Piaget'in çalışmalarını biraz daha geniş kapsamlı olacak şekilde ele alarak belli yaş aralığındaki erkek çocuklarla ikişer saatlik mülakatlar yaparak onları bazı ikilemlerle karşı karşıya getirmiş ve bu durumda verdikleri kararlara göre altı ahlakî gelişim safhası ortaya koymuştur. Bu safhalar da üç farklı ahlaki düşünce tipini temsil etmektedir.

Kohlberg ahlakî gelişmeyi; Gelenek Öncesi, Geleneksel ve Gelenek Ötesi olmak üzere üç düzeyde ele almıştır. Güngör'e göre; gelenek öncesinde çocuk tamamen büyüklerin takındığı tutuma göre hareket etmeye meyillidir. İyi şey onların mükafat verdiği, kötü ise bunun aksidir. Bu düzeyin birinci evresinde birey cezadan kaçınmak, ikinci evresinde ise kişisel ihtiyaçlarını doyumak için alışveriş eğilimindedir. Geleneksel evrede ahlakî karar vermenin temeline toplumsal kabul koyulmuştur. Amaç önce başkalarını memnun etme daha sonra ise sırf kurallara uyma, otoriteye uygun hareket etmedir. Gelenek ötesi düzeyde ise; ahlakî yargılar konusunda temele alınan prensipler otoriteleri aşar, evrensel bir boyuta varır. İlk olarak toplum tarafından belirlenmiş sorumluluk ve haklara bağlı olarak davranış sergileme yönelimi vardır. Ahlakî gelişimin son evresi olarak evrensel düşünme, kanun-nizamdan daha geniş ahlakî prensiplere göre hareket edilir. Ancak çok az insan bu evreye ulaşabilir.

Bu yöntemde esas amaç öğrencilerin karar vermelerine yön verecek olan ahlaki ilkeler geliştirmelerine yardım etmektir. Öğrenciler, bir konu hakkında hüküm verirken fikirlerini bazı dayanaklarla temellendirir, bu dayanaklar bireyin ahlaki gelişimi hakkında bilgi verir. Öğrencinin verdiği karardan çok neden o sonuca vardığı önemlidir. Kohlberg tarafından geliştirilen bu yaklaşımda amaç öğrencilere verilen ahlaki ikilem içeren hikâyelerle onların ahlaki yargılarını ortaya çıkarmaktır. Kohlberg yaptığı araştırmalarda aynı ikilemleri içeren hikâyelere farklı yaş grubunda bulunan öğrencilerin farklı yargılarda bulunduğunu saptamıştır.

Bu yöntemde esas amaç öğrencilerin davranışlarına rehberlik edecek ahlaki ilkeler geliştirmelerine yardım etmektir. Öğrenci değerlendirme yaparken kullandığı dayanaklar bireyin ahlaki gelişimi hakkında bilgi verir. Burada öğrencinin çözümü değil çözüme ulaşma yolu önemlidir (Akbaş, 2008: 15-16).

2.3. Değerler Eğitimi ve Birey-Okul-Aile-Toplum İlişkisi

Temel olarak belirlenmiş olan değerleri benimsemiş ve bu değerleri yaşamında yansıtabilen, bu değerlerle tutarlı biçimde davranışlar gösteren bireyler yetiştirmek hem aile hem toplum hem de okulun görevleri arasındadır. Değerler eğitiminin başarılı olabilmesi için belirtilen sosyal kurumların bu konuyla ilgili sorumluluğu paylaşması

gerekir. Bir toplumun geleceğini yetişmiş “iyi insanlar” etkiler. Elbette “iyi insan” yetiştirme, sadece aile ve toplum içinde değil, okulda da devam etmesi gereken bir süreçtir (İşcan, 2007: 75).

Değer kazanımı ne salt bireysel bir davranıştır ne de salt okul, aile ya da toplumla ilgilidir. Değer kazanımı konusunda bu yapıların her birinin birey üzerinde birer etkisi söz konusudur.

Aile etkisi olmaksızın yetişmiş bireyden söz edilemez. Aile ortamından uzak büyüyen bir bireyin bile, bu mahrumiyetten dolayı, değer konusunda olumsuz da olsa bir etkilenişi mevcuttur. Bazı değerler konusunda olumsuz tutumlar sergileyebilir, zıt davranışlarda bulunabilir. Okul konusunda da durum aynıdır. Eğitim almış ve okulun benimsettiği bazı değerlerle karşılaştırılmış bireyle okul ortamına girmemiş birey arasında bazı değerleri edinme açısından fark vardır. İnsanın sosyal bir varlık olduğu düşünülürse, toplumla birebir iletişimde bulunması kaçınılmaz bir durumdur. Bu durum sonucunda ise bazı gizil öğrenmeler geręekleřir. Bu durum da değer edinimi konusunu etkiler. Bu etkenler ve değer ilişkisine bakacak olursak;

2.3.1. Değer ve Birey İlişkisi

Nietzsche, değerleri yaratanın ve değerleri koyanın insan olduğunu söyler. Kant’a göre de değer, öznenin tabiatının nesnelere zorla kabul ettirdiği bir zorluktan doğar. Bilginin değeri onun konusuna uygunluğu ile değil bizim için bir bilgi olmasını sağlayan öznel koşullarla geręekleřmiřtir (Özensel, 2003: 218). Değer, bireye rağmen değil bireyle birlikte vardır. Değer kazanımı, bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç, bireyin “ben” olabilmesini sağladığı için önemlidir. Değerler bütünü, kişinin benliğinin önemli bir kısmını oluşturur. Değerlerin ortaya çıkışı aslında bireyin hayata karşı sergilediği duruşla alakalıdır. Verdiği kararlar, hayata geğirdiği davranışlar onun değer yargılarını, kabullerini göstermektedir.

Piaget’in ahlakî gelişim kuramında; birinci merhalede ahlakî sadece mevcut kurallara katı bağlılık şeklinde anladığı ve kuralların değişmeyeceği kanaatinde olduğu halde, ikinci merhalede ahlakî değişmez prensipler olarak değil, karşılıklı anlaşmaya bağlı olan hal ve şartlara göre değişebilen bir normatif sistem halinde görür. Her iki anlayış da

zihin gelişmesine paraleldir (Güngör, 2010: 45). Ahlak gelişimi, içinde yaşanılan toplumdan etkilenmektedir. Piaget'in kuramında da açıklandığı üzere; birey kişisel ahlakî yargılara, içinde yaşadığı toplumun onayladığı kabullerini alıp yanlış bulduklarını geride bırakarak ulaşır. Bu şekilde heteronomiden otonomiye geçişi sağlar. Kendi ahlaki inanışlarına bürünür.

Ekonomi, siyaset, aile, hukuk, eğitim, din alanında oluşan değişimler bireylerin kişilik yapılarının da değişmesine sebep olmaktadır. Değerlerdeki köklü değişiklikler toplumsal özellik değişimlerine kadar yol açabilmektedir (Aral, 2008: 8). Birey, çevresinde gelişen olaylardan ister istemez etkilenmektedir. Bireyin geçirdiği yaşantılar onun kişiliğini şekillendirir. Çevresinin bireye belirttiği değerler zamanla onun hayatını ve kişilik yapısını etkileyecek ve bu sayede de benimsediği yahut benimsemediği değerler onun kişiliği hakkında, onun hayata bakışı hakkında ipuçları verecektir. Çevre bireye ne kadar çok sayıda seçenek sunsa da, birey kendi değer sistemini oluştururken bu seçeneklerden benliğine uygun bulduğunu seçer yani bir nevi bireyselleştirme yoluna gider.

Duyuşsal alan insanın duygularının ağır bastığı yönünü ifade eder. Daha geniş bir deyişle; insana kazandırılmak istenen duygular, tercihler, değerler, ahlaki kurallar, istek ve arzular, güdüler, yönelimler duyuşsal alanın kapsamına girer. Kişi belli nesne ya da olgulara karşı sürekli ilgi gösterebilir. Onlara karşı kararlı bir tutumu vardır ve değerler sistemi geliştirir. Önemli olan duygu ve mantık dengesini sağlamaktır.

Bireye eğitim süresince sadece bilişsel ve psikomotor kazanımların verilmesinin amaçlanması fertlerin değer, tutum vb. duyuşsal kazanımları elde edememelerine sebep olacaktır. Bu da bireylerin bir bütün oluşturma ve bütünüün parçası olduğunu hissetme konusunda eksiklikler yaşamasına sebep olacaktır. Değerlerin oluşum sürecinde bireylerin hem kişilik yapısını hem de içinde yaşadıkları sosyokültürel çevrenin çok önemli bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle kişi, içinde yaşadığı toplumun değerlerini ve kendisini ait hissettiği grubun kendisinden beklentilerini formel ve informel eğitim ortamlarında, sosyalleşme süreci içerisinde öğrenmeye başlamaktadır (Yapıcı ve Zengin, 2003: 185). Değer edinme konusu duyuşsal bir durum olduğundan her birey farklı bir yaklaşım sergileyecek ve kendine özgü bir değerler sistemi geliştirecektir.

Değerler, davranış tarzına veya ulaşılmak istenen hedeflere aittir. Bir kişinin değerlerinden bahsediyorsak, kişinin bu değerlerinin davranış tarzına veya ulaşılmak istenen hedeflere ait inançları olduğunu biliyoruz demektir (Dilmaç, 1999: 14). Kişiliğin oluşumunda payı olan değerler hiç kuşkusuz bireyin davranışlarına yansımaktadır. Bir bireyin benimsediği değerler bize onun hayata dair beklentileri ve yapmayı hedeflediği konular hakkında bilgi verecektir.

Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısaca, kişinin şahsiyet yapısına uyum sağlamaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir. Karakter ve değer, birbiriyle olan bütünlük ve ayrılmazlık açısından, bir kâğıdın iki yüzüne benzetilebilir. Değerlerden hareketle bireyin karakter tahlili gayet rahat yapılabilir.

2.3.2. Değer ve Aile İlişkisi

Öğrencilerin değer kazanmalarında okul, merkezi bir rol oynamakla birlikte, öğrencilerin değer gelişimlerinde ailenin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Belet ve Deveci; 2008: 28). Okulun önemi yadsınamaz; ancak okul öncesinde ve yine okulla paralel olarak ailenin verdiği eğitim, kişilik oluşumu konusunda belli bir yaşa kadar bireyi fazlasıyla etkilemektedir. Birey kendisine en yakında bulunan ve rol model olarak gördüğü kişilerden hareketle değer sistemini geliştirir. Sosyal öğrenme yoluyla, değer algısının ilk şekilleri belirginleşmeye başlar, bu sebeple de değer eğitiminde ailenin yeri dikkate değerdir.

Aile, okul ve çevreden önce bireyi değerler konusunda etkileyen ilk kurumdur. Birey temelini burada aldığı değerleri zamanla okul yahut çevre tarafından destekler veya değiştirir. Aile bireyin ilk karşılaştığı eğitim kurumu sayılması sebebiyle çok önemlidir. Bu önem ilk öğrenmelerin, kabullerin ileriki kazanımları fazlasıyla etkileyecek olmasından gelir. Temel ne kadar sağlam olursa, üzerine inşa edilen bina o kadar sağlam ve sarsılmaz olacaktır. Değer eğitimi ailede başlamaktadır, bireyin yetişirken içinde yaşadığı topluma ve evrensel değerleri tanıyabilmesi ve bu değerlere uygun yaşayabilmesi çok önemlidir. Bu sebeple de ailenin değer kazandırma konusunda hassas davranması gerekmektedir.

Her toplum sağlıklı bireyler ile yükselir. İyi ve sağlıklı bireylerin yetişmesinde en önemli görev hiç kuskusuz aileye düşer. Anne ve baba çocuğunu iyi yetiştirmek ister. Buradaki iyi ifadesinden kasıt toplumla uyumlu, ailesi ile uyumlu, mutlu, kendisiyle barışık iyi bir sosyal role sahip bireydir (Aral, 2008: 15). Ailenin bireye kazandırdığı değerler, temel niteliğindedir. Bu temel ilerleyen zamanda bireyin karşılaşacağı her türlü ahlaki konuyla ilgili kabulleri teşkil eder. Birey ilerde vereceği kararda ilk olarak bu değerleri ölçüt olarak alacaktır. Daha sonra değişen zaman veya kazandığı objektiflikle bu değer algılarını değiştirebilir yahut yeni kazanımlarını bu değerler üzerine inşa edebilir.

Kohlberg çocuğun gerek yaşantılarıyla gerek büyükleriyle ortak faaliyetlere katılması ona çeşitli roller alma bakımından imkân verdiği için önemlidir, diyor. Çocuğun katıldığı ve roller aldığı bu gruplar asıl toplumun birer minyatürü gibidir; çocuk orada toplumun kaidelerini ve rol sistemlerini öğrenir(Güngör, 2010: 55). Bu sebeple çocuğun ailesiyle geçirdiği zamanın kalitesi çok önemlidir. Bireye birer rol model teşkil eden ebeveynleri, onun ahlakî yapısının, değer algısının oluşmasında katkı sağlar. Bu sebeple geçirilen zamanda bireye kazandınlacak “iyi” kavramlar bireye sunulmalıdır.

Ahlak eğitimi, her dönemde insanoğlunun eğitim sürecinde önemli bir yer tutmuştur. Ailede başlayan bu eğitim, toplumsal yapının diğer dinamikleriyle etkileşim içinde, insanın hayatı boyunca devam eder (Aydın, 2004: 154).

Aile, hiç kuşkusuz gerek öğretim gerekse eğitim konusunda bireyin ilk başvuru kaynağıdır. İformel öğrenmeler gerçekleştiği için bazen istendik olmayan davranış ve düşünüş şekilleri de bireye kazandırılabilir. Kişilik gelişiminin ilk dönemlerinde öğrenmeler için tek kaynak olarak görülen ve fazlaca zaman geçirilen aile, değerlerin kazandırılması konusunda oldukça önemli konumdadır. Bireyin şekillenmeyi bekleyen kişiliği göz önüne alınınca ailenin kişilik oluşumuna etkisinin boyutu gözler önüne serilir.

Karakter eğitimi ile ilgili ahlaki ve insani temel değerlerin kazandırılması için öğrenci davranışlarının hem okul hem de aile ile sürekli gözlenmesi, pekiştirilmesi gerekir. Ayrıca toplumun sürekli gündeminde olan sanatçıların, siyasetçilerin ve sporcuların da bu konuda çocuklara iyi bir model olmaları gerekir. Bireyin çeşitli iletişim araçları vasıtasıyla karşı karşıya kaldığı bu tür kişiler onun bir nevi çevresini oluşturur. Bu çevreden de

etkilenmemesi söz konusu olamaz. Birey dışarıdan gelen olumlu yahut olumsuz etkilere açıktır.

2.3.3. Değer ve Okul İlişkisi

Okul, aileden sonra bireyin karşılaştığı, sosyalleştiği, bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor yönlerden gelişimin tamamlanması için sistematik çalışmaların gerçekleştirildiği bir kurumdur. Bireyin ailede aldığı olumlu yahut olumsuz öğrenmeler, okul çatısı altında ele alınır ya düzeltilir yahut yeniden inşa edilir. Yüklendiği bu vasıfla okul oldukça önemli ve etkili bir kurumdur. Elbette ki okul eğitimin gerçekleştiği yegâne kaynak değildir; ancak en önem arz edenidir. Çünkü sistemli, resmi çalışmalar sadece bu kurumda gerçekleşir. Aile olsun çevre olsun informel yolla kazandırdıkları davranışlar arasında istendik olmayanlar da yer alabilir. Bu sebeple istendik davranış kazandırma konusunda sistemli çalışmalarını sürdüren okullar, eğitim konusunda her zaman bir adım ilerdedir.

Değer eğitimi konusunda da okullara önemli görevler düşmektedir. Okulların öğrenciye kazandırması öngörülen değerler, öğretim programları içinde açık ya da örtük olarak yerini almıştır. Öğretmenlerin çabaları ve bu doğrultuda yaptıkları çalışmalar vasıtasıyla değerler, öğrenciye kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Belet ve Deveci (2008: 1)'ye göre okul, iyi vatandaşlar yetiştirmek ve bu yolla toplumun devamlılığını sağlamak için, bireylere, toplumun ve insanlığın ortak malı durumuna gelen değerleri kazandırmada etkili bir aracı kurumdur. Dolayısıyla, eğitim sistemi aracılığıyla okullarda öğrencilere, temel değerlerin kazandırılması beklenmektedir. Etkili bir değer eğitiminin gerçekleşmesi için okul, öğrencilere temel değerleri anlaması, bu değerleri benimsemesi ve kendi yaşamında uygulamasına yardım etmelidir. Okul değer kazandırmada bir rehber görevi üstlenmiştir. Bireyde olması gerekli görülen değerler belirlenir, programa yerleştirilir ve çeşitli yollarla öğrenciye sunulur. Önce bireyin bu değerleri anlaması sağlanır. Anlaşılan değerler bireyin kanaatleri sonrası kişiliklerinin bir parçası haline alacaktır.

Okulların bireye ve topluma karşı pek çok sorumluluğu vardır. Bunlar arasında bireyi değerler konusunda bilinçlendirmek de yer alır. Bu şekilde okullar bireyin ahlakî

gelişimine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu konuda aynı düşünceleri paylaşan Akbaş(2008: 10), okulların hangi değerlerin birey için önemli olduğu ve rehber konumunda olan okullarda özellikle vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer genel hedeflerde belirtilmiştir. Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun görülmektedir. Eğitim kurumları bunlar ve benzeri değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğu ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda rehberlik ettiği vurgulanmıştır.

Yazılı bir kural olmayan, duyuşsal olarak kazanılan değerler, pek çok unsurdan etkilenir: aile ortamı, çevre, okul gibi... Bu farklılık ahlakî farklılığa sebep olduğundan böyle durumlarda devreye eğitim girer zira kaç çeşit insan varsa aynı sayıda ahlaki kabulün olması mümkündür. Her insanın günlük yaşamını sürdürürken uyduğu bazı kişisel değerler söz konusudur. Bu değerler her birey için farklılık arz eder. Herkesin aynı konu hakkında bile takınacağı tavır farklı olabilir. Ancak bunun yanında bazı ideal, toplumsal yahut evrensel değerler de mevcuttur. Bu evrensel değerlerin belirtilmesi ve benimsenmesinin sağlanması gerekmektedir.

İnsanlar arasındaki ahlaki farklılıklar eğitim yoluyla azaltılabilir ve ahlaki eğitim insanların ahlaki gelişim bakımından bir üst düzeye geçmelerine yardımcı olur. Alınan ahlaki eğitim insanların içinde buldukları seviyeden daha üst düzey seviyelerde değerler kazanmalarına yardımcı olur (Dilmaç,1999: 5). Değerler eğitimi değerler konusunda ortak bir paydada birleşebilme konusunda da bireylere yol gösterici konumdadır.

Her ne kadar yeni yetişen gençlerin içinde yaşadığı toplumun değerlerini benimsemeleri okul dışı ortamlarda önemli ölçüde geliyor olsa da, bu hususta örgün eğitimin ya da daha geniş anlamda formel eğitimin önemini özellikle vurgulamak gerekir. Çünkü eğitimin temel görevlerinden olan sosyalleşmenin gerçekleşmesinde en önemli hususu değerlerin öğretilmesi, benimsetilmesi teşkil eder. Ancak eğitimin, değerleri benimsetmeye çalışmanın ötesinde tenkit etme, değerlendirme ve gerektiğinde yeni anlamlar yükleme vb. görev ve sorumlulukları da vardır. Bu da ferdin olduğu kadar toplumun gelişmesi ve ilerlemesinde eğitimin çok önemli katkıları olduğu anlamına gelmektedir. Bunun beklenen ölçüde gerçekleşmesi, öncelikle, eğitimin amaçları ile

mevcut toplumsal değerlerin birbiriyle gereksiz ve kısır çekişme içine girmemesine bağlıdır (Yapıcı ve Zengin, 2003: 185).

Okullar; eğitim ve öğretimin planlı, programlı gerçekleştiği ortamlardır. Dolayısıyla değer öğretiminin en etkili sahalarından biridir. Değer öğretiminde, öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmenler, davranışları ile değer öğretiminde öğrencilere model olmaktadır.

Örgün eğitimin mekânı olan okullar, hiçbir dönemde, hedeflerini sadece akademik başarısı yüksek öğrenciler yetiştirmek olarak sınıflandırmamıştır. İnsanlığı ayakta tutan ortak değerlerin, hassasiyetlerin yeni nesillere kazandırılması okulların vazgeçilmez görevlerindedir (Aydın, 2004: 154).

Eğitimde öğrencilerin kişisel kimliğine dahil olunması gerekliliğini vurgulayan İşcan (2007: 71), bunun olabilmesi için duyuşsal ve bilişsel alanların etkileşiminin gerekliliğini vurgular bunun gerçekleşebilmesi için de öğrencilere katılımcı olabilecekleri tartışmalar sunulması yoluyla içselleştirmenin gerçekleşebileceğini vurgular. (Öğretmenin) Dersine zamanında ve hazırlıklı gelmesi (sorumluluk), kılık kıyafetine özen göstermesi (temizlik), verdiği sözü yerine getirmesi (dürüstlük), öğrencilerde sorumluluk, temizlik, dürüstlük gibi değerlerin var olmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan öğretmenler, derslerinde yaptıkları etkinliklerde, tavsiye ettiği okuma kitaplarında kasıtlı olarak vermek istediği değerlerin öğretimini yapabilir. Okullarda değer öğretiminde kullanılabilecek birçok yaklaşım vardır (Şen, 2007: 15).

2.3.4. Değerler ve Toplum İlişkisi

İnsan davranışı boşlukta meydana gelmediğine göre, bu davranışın çevre faktörleriyle çok sıkı bir ilişkisi bulunduğu muhakkaktır (Güngör, 2010: 26). İnsan faaliyet birçok etkenden etkilenebilmektedir. Bu sebeple bir bireyin, toplumdan tam anlamıyla bağımsız olduğu düşünülemez. Değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir (Akbaş, 2008: 10). Değerler simgesel olarak toplumda bireylerin tutunacakları kulplar ve toplumsal yapıyı ayakta tutan direklerin vazifesini görürler. Anomi dönemleri ise

toplumsal yapının çözüldüğü dönemlerdir. Böylelikle Durkheim, toplumsal yapı, kurumlar ve değerler arasındaki uyumun önemini ortaya koymaya çalışır. Değerler, toplumun sosyokültürel öğelerine anlam veren en önemli ölçütlerdir. Bu yüzden ki, toplumsal kişi ve bu kişinin davranış örüntüleri sosyolojik incelemelerin başlangıç noktasını oluştururlar. (Özensel, 2003: 222).

Değerlerin soyut olduğunu dile getiren Canatan (2004: 44) ile Özensel (2003: 219); değerlerin toplumdaki iyi ve kötü hakkında ideal düşünme ve davranma yollarını gösterdiği böylece de toplumdaki sosyal kontrol mekanizmasına kaynaklık ettiği görüşünde hemfikirdirler. Bu şekilde toplumun içten denetimli bir yapısının da olduğu söylenebilir. Denetim mekanizması olarak da, toplumun gerek yıllar süzgecinden geçerek getirdiği gerekse yaşanmışlıklarından hareketle ortaya çıkardığı değerler söz konusu edilir. Değerlerin toplumlar üzerinde kalıcı ve yönlendirici bir etkisi olduğu bir gerçektir.

Bir toplumda sadece bir tek ahlâktan söz edilemez. Dolayısıyla birçok ahlâkın bir arada yaşadığı bir toplumda herkes kendi ahlâkının iyi ve kötü kriterlerini ön plana çıkararak bunları öğretmeye kalkışmaktadır. İyi ve kötü üzerine birçok kriter söz konusu olunca da toplumda sık sık iyiler ve kötüler üzerine çatışmalar meydana gelmektedir. Bu çatışmaları günlük yaşantımızda karşılaştığımız birçok olgulardan rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Toplumsal yaşamda meydana gelen çatışmalar eğitime, eğitim anlayışlarına da yansımaktadır (Kuçuradi, 1997: 34-35).

Değerler toplum ve bireyi birbirine bağlayan iletken bir tel gibidir. Sürekli olarak toplumdaki bireye, bireyden de topluma karşı bir akım söz konusudur. Birey, değer yargılarını belirler; toplum, bu yargıları olumlu bulup bulmayışına göre bireye dönüt verir. Toplumdan aldığı dönütler sayesinde birey yeni değerler inşa eder ya da eskilerde değişikliklere de gider.

Bireyin kendisini, toplumun ise bireyi kontrol etmesini sağlayan unsurların başında değerler gelmektedir. Sahip olunan değerler kişinin toplum içerisindeki statüsünün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu değerler sayesinde birey, diğer insanlar ile etkili iletişime geçebilir ve sosyal konumunun belirlenmesi için uygun bir altyapı oluşturabilir (Yazıcı, 2006: 1).

Toplumun istediği davranışları geliştirmede ve istemediği davranışları önlemede en önemli görev ahlak eğitimine dūřmektedir (Ulusoy, 2007: 156). Toplum istediği davranışları sergileyen bireyleri onaylayarak dönütünü vermiş olur. Bu sayede pek çok birey tarafından kabul edilen değerler sosyal bir kabul kazanır. Deđerlerin ortaya çıkmasında sosyal onay önemlidir. Sosyal olarak onaylananlar zamanla davranış ölçütleri hâline gelerek değerleri oluşturmaktadır (Sarı, 2005: 77).

Değerlerin sosyal normlarla ve kültür ile olan ilişkisi de araştırmacıların dikkatini çeken hususlardandır. Çünkü eğer değerler “bir toplumun üyeleri tarafından izlenen ve benimsenen genel amaçlar” olarak tanımlanacak olursa bu ifade değerlerin sosyokültürel bir arka planının olduğunu göstermektedir. (Yapıcı ve Zengin; 2003: 180). Değer, bireysel bir algı meselesidir. Ancak bireyde, yine kendi gibi ortak paylaşımları olan, bir topluluğun üyelerinin oluşturduğu değere göre kabul görme arzusu vardır. Yani bireysel kabuller zamanla bireyi aşarak bir topluma mal olmakta ve yine bireylere yön vermektedir.

Bir toplumun yapısını o topluma ait değerlerin bütünü oluşturur. Toplumların değer yargıları uzun zaman içinde yavaş yavaş oluşmuştur. Toplumdaki sosyal kontrol mekanizmalarının ve ödüllendirme araçlarının kaynağının değerler olduğu görülür. Toplumdaki değerler kişiye bağlı değildir. Kişinin üstündedir(Aral, 2008: 7).

Bilindiği gibi eğitimin amaçlarından birisi de toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmaktır (Akbaba ve Altun, 2003: 10). Bugün kabul edilen değerler kuşkusuz uzun bir birikimin eseridir. Geçen zaman topluma pek çok şey katmış, pek çok değerin oluşumuna tanık olmuştur. Edinilen tecrübelerden yola çıkarak değerler oluşmuş ve kabul görmüştür.

Değerlerin öğrenilmesi daha ziyade rol öğrenmesi şeklinde bir sosyal öğrenmedir. Herkesin toplum içinde bir mevkii(kız, erkek, memur, tüccar, evli, dul, genç vs.) ve bu mevki için toplumun uygun gördüğu rolleri vardır. Bu değerler arkalarında toplumun desteği buldukça bizde kuvvetle yer eder; fakat bu destek zayıflayınca değişmeye veya dejenere olmaya müsaittir (Güngör, 2010: 70).

Eğitimde, öğrencilerin kişilik hakları ile toplumun beklentileri arasındaki bağlantının kurularak dikkatli ve bağımsız/eleştirel düşünebilen bireylerin yetiştirilebilmesi ve ayrıca, ortak bazı değerler etrafında ulusal bütünlüğün sağlanması son derece önemlidir. Bu bakımdan, öğretimde ulusal birliği sağlamak için, toplumun beklentilerini karşılayan ve değerlerini kapsayan standartların hazırlanmasına ihtiyaç vardır (Çepni ve diğerleri, 2003: 25).

2.4. Değerler ve Türkçe Eğitimi

Değerler eğitimi karakter eğitimi adı altında otuz yılı aşkın bir süredir dünyanın çeşitli ülkelerinde programlarda yerini almaktadır. Karakter eğitimine gerek duyulmasının çeşitli sebepleri mevcuttur. Karatay (2011: 1403), Doğu Avrupa'nın (1990'lı yıllarda) dağılması çok uluslu devlet yapısını bir arada tutmak için farklı kültürlerden gelen insanları ortak değerler etrafında yetiştirme ihtiyacını doğurmuştur. Peki, bu gibi bir etkide kalmamış ulusların bugün değer eğitimi ihtiyacı duymasının sebebi ne olabilir? İletişimin müthiş bir süratle sağlandığı günümüz dünyasında, yaşanan olumlu yahut olumsuz bir olay beklenmedik bir hızla dünyanın bir ucuna ulaşmakta ve ulaştığı toplumları etkileyebilmektedir. Ülkelerin bu etkileşiminin sınırlandırılması günümüz şartlarında mümkün değildir. Bu sebeple de her konuda olduğu gibi değer konusunda da aynı etkileşimi görmek şaşırtıcı değildir.

Türkçe dersi ele aldığı konular, ele aldığı konuları işleyiş şekli ve kullandığı yöntemler sebebiyle sosyal yönü ağır basan bir derstir. Türkçe dersi, metinler vasıtasıyla, dilin güzel örnekleriyle öğrencilerin kazanımları gerçekleştirmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Karatay (2011: 1403), her dersin kendine özgü öğretmeyi hedeflediği konu alanı olmakla birlikte özellikle Türkçe dersleri edebi metin temelli işlendiği için karakter eğitimi, değer aktarımı yöntemlerinden ahlaki muhakeme ve değer analizi yöntemlerinin kullanımı için son derece elverişlidir. Daha önce belirtildiği üzere bu yöntemleri uygulamak için örnek durum ve olaylara ihtiyaç vardır. Bunların en güzel örneklerinin edebi eserlerde bulunması son yıllarda edebiyat temelli karakter eğitimi anlayışını yaygınlaştırmıştır. Bireye örnek göstererek sunulan durumlar kuşkusuz karar vermesini

kolaylaştıracaktır. Öğrencilere yapılan sözlü uyarıların ve telkinlerin bireyi yönlendirmede kalıcı bir etki yaptığını düşünmek çok da doğru olmayacaktır. Bu yönüyle de Türkçe dersi yardımcı öğeleriyle değerler eğitimi konusunda işe koşulabilecek bir sisteme sahiptir denebilir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Karagöz, 2009: 22).

Etkili bir değer eğitiminin gerçekleşmesi için okul, öğrencilere temel değerleri anlaması, bu değerleri benimsemesi ve kendi yaşamında uygulamasına yardım etmelidir. Türkçe dersi de gerek değer eğitimi için gerekli olan iletişim sürecini gerçekleştirme, gerek dersin içerik özellikleri, gerekse Türkçe kitaplarında yer alan ve Türkçe öğretiminin bir aracı olan metinler bakımından değer eğitimi için gereği ve önemi yadsınamaz bir ders olma özelliği taşımaktadır (Belet ve Deveci, 2008: 4).

Değerlerin nesilden nesile aktarılmasında edebi eserler rol üstlenebilir. Edebi eserlerin araç olarak kullanıldığı Türkçe dersleri, öğrencilere değer aktarımında da bir işlev üstlenmektedir (Taflan ve diğerleri, 2009: 110).

Türkçe dersi, bireylere öğrenme alanları (okuma, yazma, konuşma, dinleme ve dil bilgisi) ile ilgili kazanımların yanında, temel insanî değerleri de kazandırmayı hedeflemektedir. Türk Millî Eğitimi, millî ve manevî değerleri benimseyen, bu değerleri yaşantı hâline getiren sağlıklı bir nesil yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Türkçe eğitiminde, değerlerin kazandırılması konusu önem arz etmektedir. Türkçe dersinde değerler, öğrencilere metinler yoluyla kazandırılır. Metinlerde bulunan kelime, kelime grupları ve cümlelerden yola çıkarak değerler kazandırılır. Değer öğretimi yapılırken, yalnızca ders kitaplarında var olan değerlerle yetinilmemelidir. Türkçe öğretmeni, uyarlayıcı öğretmen niteliğine bürünüp, gözlem yaparak eksikliğini tespit ettiği değerleri öğrencilere kazandırmalıdır (Karagöz, 2009: 8).

İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. Sınıflar) öğretim programında, değerlerle ilgili olarak genel amaçları arasında:

1. Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,
2. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları,
3. Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri,
4. Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır, ifadeleri geçmektedir (MEB, 2006: 4).

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler” başlığı altında metinlerin özellikleri belirtilirken metinlerde verilmesi gereken değerler genel olarak şu şekilde ifade bulmuştur:

1. Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
2. Metinlerde siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
3. Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
4. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
5. Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
6. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır (MEB, 2006: 56).

Bu değerlerin benzerleri Türkçe dersi için takip edilmesi uygun görülen dinleme ve izleme materyalleri için de geçerlidir. Türkçe dersi öğretim programında yer alan ara disiplin alan kazanımlarında değerler şu şekilde yer bulmuştur:

1. Kendi değerlerini örneklerle ifade eder.
2. Yakın çevresindeki ortak miras ürünleri hakkında bilgi toplar.
3. Hakların ihlâl edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir.
4. Hakları ihlâl edilenlere karşı yardımcı olmanın insanî bir davranış olduğunu belirtir.
5. Verdiği kararın sorumluluğunu üstlenir.

Bilgi-iletişim teknolojisi ile buna bağlı olarak toplumsal-siyasal alandaki değişmeler ve kültürel alanda gündeme gelen yeni değerler, bireylerin ihtiyaçlarının değişmesine yol açmıştır. Bu noktada, en etkin öğrenmenin nasıl oluştuğuyla ilgili ortaya atılan öğrenme yaklaşımları üzerindeki bilimsel araştırma verileri, eğitim sistemlerinin de buna uygun olarak yeniden yapılandırılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu bağlamda, eğitim sistemlerinin; değer eğitimini, sürekli gelişmeyi, bilgi değişimini ve yaratıcılık eğitimini içerecek şekilde düzenlenmesine ihtiyaç vardır (Çepni ve diğerleri, 2003: 24).

Gerçek yaşamda var olan unsurlar, yüzyıllar boyunca edebi eserlerde sözlü ve yazılı edebiyat aracılığıyla kültürümüz ve öz değerlerimiz biçiminde varlığını sürdürür. Bu noktada edebi eserler, bir yandan değerleri koruyucu ve gelecek nesillere aktaran bir işlev üstlenirken diğer yandan aynı değerleri okuyucusuna kazandıran bir işlev üstlenmiş olur (Taflan ve diğerleri, 2009: 114). Edebi eserler kalıcılığı sağlama özelliğinin yanında değer taşıyıcılığı görevini de üstlenmiştir. Bir nevi öğretmen rolüne bürünen eserler hem estetik bakış kazandırmakta hem de bireylerin kazanmaları amaçlanan değerleri bünyelerinde barındırarak aktarıcı konumuna geçmektedir.

Ahlak ve karakter eğitimiyle ilgili birçok çalışması bulunan Kanad (1951), Cumhuriyetin ilk yıllarında “Okullar hangi özellikte insanlar yetiştirilmelidir? Okulların temel hedefi ne olmalıdır?” sorularını sormuş ve cevap olarak, “Biz okullardan çıkacak kuşağın onur sahibi olmasını, adil, cesur, görev bilinci yüksek ve namuslu olmasını kısaca ahlaki karakterli olmasını istiyoruz.” demiştir. Toplumun iyiliğine ve esenliğine yönelik davranışlar kazandırma gibi temel bir amaçla hareket eden eğitim kurumlarının görevlerinden biri geçmişte olduğu gibi günümüzde de değer eğitimidir (Akbaş, 2008: 10). Bireye değerlerin kazandırılması konusunda Türkçe dersine de iş düşmektedir. Hatta

Türkçe dersi bilinç oluşturma açısından pek çok materyali bünyesinde bulundurması açısından önem sırasında başta gelmektedir.

Türkçe programında değerler konusuna örtük olarak yer verilmiştir. Değerler, sistemli bir şekilde verilmemiş, ayrı başlık altında ele alınmamıştır (Şen, 2007: 43). Türkçe dersi değer eğitimi örtük olarak işe koşulan bir kaynak olma özelliği taşır. Değer eğitiminin öğrenciye dolaylı yolla mı yoksa doğrudan mı sunulması gerekliliği tartışılan bir konudur. Türkçe eğitiminde birincil kaynaklar olarak kullanılan ders kitaplarının Türkçe eğitimi açısından taşıdığı nitelikler çok önemlidir. Doğru şekilde hazırlanmış bir ders kitabının pek çok değeri bireye kazandırabilme ihtimalinin yanında ders kitaplarındaki yer alan bir hata öğrencinin pek çok olumsuz durumla karşı karşıya gelmesine sebep olabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergenin 5. maddesine göre ders kitaplarının belirli nitelikleri taşıması gerekmektedir (MEB, 2007). Bu nitelikler incelendiğinde ders kitaplarının aşağıda yer verilen niteliklerinin değer eğitimi ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir:

1. Öğrencileri; millî, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinlerini içerir.
2. Atatürk İlke ve İnkılâpları ile ilgili konulara, öğretim programlarına ve Kurulca alınan kararlara uygun olur.
3. Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerlere katkı sağlar.
4. Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.
5. Türk toplumunun sosyal, ahlâki, kültürel ve tarihî değerlerini geliştirerek yaşatır.
6. Ön yargı ve normatif önermelerden uzak olarak konuyla ilgili farklı bakış açıları içerir.
7. Kişi, kurum ve kuruluşları yıpratıcı unsurları taşımaz.
8. Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve gereksinimlerini göz önünde bulundurur (Belet ve Deveci, 2008: 3).

Tablo 1: Kazanımlarda Yer Verilmiş Olan Değerlerin Sınıf Seviyelerine Göre Dağılımı

Değerler:	1	2	3	4	5
Görgü kurallarına uygun dinler.	x	x	x	x	x
Görgü kurallarına ve değerlere (millî, manevi, kültürel, ahlaki, sosyal vb.) uygun konuşur.	x	x	x	x	x
Kendine güvenerek konuşur.	x	x	x	x	x
Sorgulayarak konuşur.				x	x
Bilgi almak amacıyla görüşmeler yapar.					x
Bilgi edinmek için okur.	x	x	x	x	x
Sorgulayıcı okur.		x	x	x	x
Görgü kurallarına ve değerlere (millî, manevi, kültürel, ahlaki, sosyal vb.) uygun konuşur.	x	x	x	x	x

Öğrenciler, bilgileri zihinlerinde yapılandırır. Bilgileri değer olarak benimserler ve davranışa dönüştürürler. Öğrencilere davranış ve değer kazandırılmasında hazırlanan Türkçe ders kitaplarının önemli bir yeri vardır. Bununla birlikte dünyada meydana gelen değişimler, yaşanan olumsuz olaylar değerlere olan ihtiyacı ortaya koymuş, yeniden insana dönülmesini gerekli kılmıştır (Karagöz, 2009: 1).

2.5. Atasözleri

Elçin (1981: 2) halk edebiyatı ayrımı konusunda; İslamiyet'ten önce edebiyatta keskin çizgilerle bir ayrım yokken İslamiyet'in kabulü ile şehir ve kasabalarda kurulan medreseler vasıtasıyla yetişen ve aldıkları eğitimle İslam bilimleri konusunda geri kalan halka göre üstün olduğunu düşünen bazı müderrisler artık her bireyi aynı seviyede görmemeye başladığını, bu düşünce şekliyle de halkın "havas" ve "avam" olarak ayrı düşünüldüğünü ifade etmiştir. Zamanla sarayın da himayesine vâkıf olan zümreler de ortaya çıkmış ve bu zümrelere hitap eden "divan edebiyatı" olarak adlandırılan halktan uzak bir edebi akım ortaya çıkmıştır. 1908'den sonra Türkiye Türklerinde benimsenen halka dönüş hareketi ile divan edebiyatı yanında bir halk edebiyatı varlığına ihtiyaç duyulduğu fikri benimsenmiştir. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü ve Rıza Tevfik, halkın tasavvurundaki gelenek mahsulü eserleri, "halk edebiyatı" olarak isimlendirmişlerdir.

Milletlerin en eski hayatlarında yaratılan eserler ferdin malı olmaktan çok cemiyetin mahsulüdür ve bu mahsuller onların zevk ve düşüncelerinin tercümanı olmuştur. Bugün asıl edebiyat saydığımız mahsuller zaman içinde bu eserlerin tekâmülü ile meydana gelmiştir. Bu sebeple doğuş hususiyetleri ne olursa olsun, anonim ve kolektif karakter taşıyan mahsullerle: Efsane, menkıbe, destan, masal, hikâye, atalar sözü, fıkra, türkü, bilmece, mâni, ninni, ağıt, “köy orta oyunu” dediğimiz temsilleri; meddah, karagöz ve ortaoyunu hata kuklayı “halk edebiyatı” adı altında topluyoruz demiştir.

Halk edebiyatı ürünleri arasında atasözlerinin yeri elbette çok mühimdir. Bu eserleri başlangıçtan daha doğrusu ilk yazılı eserlerden bugüne kadarki mahsullerle takip edebiliyoruz (Elçin, 1981: 626). Halkın ürettiği ve zamanla da oldukça az değişim geçirip günümüze ulaşan atasözleri ilettiği değerler, toplumdaki yeri yüzyıllardır korunmuş olma yönleriyle dikkat çekmektedir.

2.5.1. Tanımı

Atasözlerinin çeşitli tanımlarında ortak bazı noktalar göze çarpmaktadır. Terim sözlüklerinde eski kuşakların denemelerinden kalma, anonim özellik taşıyan, gözlem ve deneyimlerden hareketle oluştuğundan yol gösterici, akıl verici genel kural niteliğinde yargı ve öğüt olarak tanımlanan atasözleri Aksoy’a göre (1991: 37), atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözlerdir.

Atasözü atalarımızın yüzyıllar boyu yaşadığı tecrübelerine dayalı düşüncelerini, öğüt ve fikirlerini, çoğu mecaz yolu ile kısa ve kesin bir şekilde anlatan, daha çok sözlü olarak nesilden nesile geçen, anonim olan ve hüküm bildiren özlü sözlerdir (Yıldırım, 2010: 5). Yapılan atasözü tanımlarında belli özellikler üzerinde durulmuş ve bu noktalara vurgu yapılmıştır. Batur (2009:13) atasözlerinin deneyimlere dayandırılarak benimsenmiş kalıp sözler olduğunu vurgulamıştır. Sağlam (2004: 28) Nesilden nesile aktararak günümüze ulaşan bu sözlerin anonim olup, bütün bir tümce şeklinde olduğunu vurgulamıştır. Kısa ve kalıplaşmış ön sözler biçiminde rastladığımız sözler, daha önceki kuşakların yargılarını ve gözlemlerini genellikle dilsel bir imge şeklinde, bizlere yaşamımızda yol gösterici birer kural olarak sunarlar diyerek atasözlerinin tanımında şekil

özelliklerine de yer vermiştir. (Sağlam, 2004: 28). Atasözleri ve deyimler kavramları, mecaz yoluyla anlatım özelliği ve özgünlüğü içinde belirten kalıplaşmış kelime öbekleri ya da cümlelerdir (Bağcı, 2010: 91).

Yapılan atasözü tanımlarında atasözlerinin zaman içerisinde nesiller vasıtasıyla aktarıma olanağı bulduklarını, kısa, öğüt verici oldukları, söyleyeninin ise belli olmadığını ortak özellikleri olarak belirlenebilir. Atasözleri halkın vücuda getirdiği yine halkın çağları aşarak bugüne ulaşmasını sağladığı sözlerdir. Birer yazısız kural gibi kabul gören atasözleri manevi olarak insanları etkilemekte ve taşınması gereken özellikler açısından onlara bir nevi yol göstermektedir. Türkçemizin gücünün, güzelliğinin ve kıvraklığının en güzel örneklerinden biri de atasözleridir. Atasözleri yüzyıllarca dilden dile dolaşarak hem işlenmiş hem de denenmiştir. Söyleyiş ve anlam olarak çok güçlüdür. İlham değil, deneyimlerin sonucudur. Toplumun onayından, zamanın süzgecinden geçmiştir (Sertel, 2006: 11). Atasözleri millîdir, onlar Türk toplumunun tecrübelerini, düşüncelerini ortaya koyarlar. Milletın ortak düşünce ve tutumunu belirtirler. Ulusal bir özellik taşıyan atasözleri, genellikle, toplumun ortak değer yargılarını yansıtır (Korkmaz, 2007: 10). İlk defa kim tarafından söylendiği belli olmayan bu sözler içinde yaşadığımız toplumun, milletimizin ortak değer ve anlayışını taşır ve daima yeni nesillere aktarır. Anonim özellik taşıyan bu sözler bize geçmişteki gelenekler, görenekler, dünya görüşü ve yaşam şartları hakkında bilgi verir (Önel, 2008: 26). Türk tarih ve kültürünün ortak değeridir. Siyasi ve ekonomik yapı, ona müdahale edememiştir. Halkın yargı ve görüşü olduğu için güçlenerek varlığını sürdürmüştür (Sertel, 2006: 11). Atasözleri, geçen zaman ve değişen dünyaya rağmen zihinlerde edindikleri özel yerlerini korumayı başarmış manidar sözlerdir. Atasözleri, bir toplumun bireylerine dünde ne oldukları, bugün içinde buldukları durumu nasıl açıklayabilecekleri ve yarın oluşabilecek olası durumlara karşı nasıl tavır almaları gerektiği konusunda bilgi verir. Asla göz ardı edilmemesi gereken özlü sözler olan atasözlerimiz hayatın her alanında toplumsal statüsü ne olursa olsun herkese hitap etmekte ve herkes tarafından kullanılmaktadır.

Tıpkı bir dilin sözcükleri gibi atasözleri de doğar, yaşar ve günün birinde unutulup yiterler. Bu nedenle yazılı kültüre geçmiş toplumlar, sonraki kuşaklara aktarmak amacıyla atasözlerini toplamıştır. Ancak bunlar daha önce de vardı, daha doğrusu insanlık tarihi kadar eskidirler (Sağlam, 2004: 13). Atasözlerinin de tıpkı insanoğlu gibi bir ömürleri

vardır. Bir atasözü bir dilin bir döneminde yaygın kullanıma sahipken, diğer döneminde kullanımını kaybedebiliyor. Bazı atasözleri değişikliklere uğrayıp, bazıları aynı şekilde kendini koruyabiliyor. Bazıları ise bir dönemde geçerliliğini koruduğu halde asırlara, toplumsal değişime yenik düşüp unutulabiliyor (Korkmaz, 2007: 254). Atasözlerinin çağın hızlı değişimine ayak uyduramayarak yok olması muhtemeldir. Bu tehlike benzer pek çok edebi ürün için geçerli bir durumdur; ancak önemli olan zamana yenik düşmemesi için bu türlerin işlenmesi ve canlı tutulmaya çalışılmasıdır.

Kişisel ve kurumsal korkulardan uzak, toplumsal ve tarafsız yargılardır (Sertel, 2006: 11). Atasözleri uzun tecrübeler sonucu oluştuğu için kural niteliği taşırlar, tarafsızdırlar, manevi hayatımızın temelini oluştururlar. Hayatımızın her alanında karşılaştığımız her olay için söylenecek bir atasözü mutlaka vardır (Önel, 2008: 27). Atasözleri hemen her durum için söylenmiş, söylenen her atasözü de bir konu hakkında bir gerçeği gözler önüne sermiştir. Bazen doğrudan ifadeyle anlatılmayan ya da bireyin kendi sözleriyle açıklayamadığı bazı durumlarla karşılaşılabilir. İşte böyle durumlarda atasözleri birer kurtarıcı olarak ortaya çıkmaktadır. Atasözleri hiçbir durumda hiçbir kişi ya da zümrenin tarafından olaylara yaklaşmamaktadır. Bu yönüyle tarafsızdır. Atasözü kullanımı “Elçiye zeval olmaz.” düşüncesiyle gerçekleşir, atasözleri herkes tarafından kabul edildiği için yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermeyecektir. Atasözleri hak ettiği saygıyı zamanla toplumdan almasını bilmiştir.

2.5.2. Atasözlerinin Özellikleri

Atasözlerinin özellikleri kavramsal, anlamsal ve biçimsel olarak sınıflandırılmaktadır.

2.5.2.1. Kavram Özellikleri

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak- yansızca bildiren atasözleri vardır.
2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem sonucu olarak- belirten atasözleri vardır.

3. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri vardır.
4. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır.
5. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır.
6. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır (Aksoy, 1991: 17-19).

2.5.2.2. Anlam Özellikleri

1. Atasözlerinden kimileri toplumsal olayların nasıl olageldiklerini bildirirler.
2. Kimi atasözleri doğa olaylarının nasıl olageldiklerini bildirirler.
3. Kimi atasözleri de doğrudan bir ahlâk dersi ve öğüt verirler.
4. Birtakım gerçekleri, bilgece düşünceleri anlatarak yol gösteren atasözleri de vardır.
5. Töre ve geleneklerle ilgili atasözleri vardır.
6. Kimi atasözleri kimi inanışları bildirir.
7. Atasözlerinin çoğu değişmeceli (mecaz) anlam taşır.
8. Kimi atasözleri gerçek anlamıyla kullanılır.
9. Kimi atasözlerinde örneksemeli bir anlatım görülür.
10. Kimi atasözlerinde karşılaştırma yoluyla temel yargılara varılır (Batur, 2009:17-19).

2.5.2.3. Biçim Özellikleri

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe duruma gelmiş) sözlerdir: Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir.
2. Atasözlerinin çoğu bir iki cümledir. Daha uzun olanları azdır (Aksoy, 1991: 15-16).
3. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir: tümce biçimini değiştirmek, içinden bir sözcük çıkarmak ya da içindeki bir sözcüğün yerine anlamdaşını kullanmak mümkün değildir.
4. Atasözleri kısa ve özlü sözleridir. Az sözcükle çok şey anlatırlar.

5. Atasözlerinin çoğu geniş zaman kipiyle, öğüt verenleri de buyruk (emir) kipiyle kurulmuştur.
6. Kimi atasözleri kısaltılmış bir anlatı yapısı gösterirler. Bu atasözlerinde bir fıkra havası sezilir.
7. Kimi atasözleri, bir şiirden kopmuş izlenimi verecek biçimde ölçülü, uyaklı sözlerdir (Batur, 2009: 15-17).
8. Çoğunlukla halkın ortak bilgeliğini dile getirirler. Bu bakımdan anonim bir nitelik taşırlar.
9. Atasözleri zaman içinde ve kural dahilinde kalıplaşmış sözlerdir.
10. Atasözleri de diğer anonim halk edebiyatı örnekleri gibi doğmuştur. Başlangıçta bir söyleyeni olmuş, sonra bu söyleyen unutulmuştur.
11. Atasözlerinin bir kısmı ölçülü ve kafiyelidir.
12. Atasözlerinin kimi gerçek anlamda; kimsi de başta mecaz olmak üzere cinas, intak, kinaye, teşbih, tezat gibi söz sanatlarıyla süslenerek kullanılmıştır.
13. Kimi atasözleri çok kısaltılmış hikâye, fıkra, karşılıklı konuşma biçiminde oluşturulmuştur.
14. Ortak dilde, bütün yurttaki geniş kullanım alanı bulunan atasözlerinin yansıra, bir bölgede ya da dar bir alanda kullanılan mahalli atasözleri vardır.
15. Anlam yönünden birbiriyle çelişkili gibi görünen atasözleri vardır.
16. Birbirinden ayrı ayrı düşmüş Türk ağızlarındaki ortak atasözlerinin aynı kaynaktan geldiği açıktır.
17. Türk ağızlarındaki atasözlerinin yalnız kelime hazinesi, kelime sırası, üslup özellikleri yönünden değil, fikir ve konu yönünden de ortak oldukları görülür (Ordulu, 2005: 5-6).

Atasözleri fikir yüklüdürler. Geniş tecrübelerin, denemelerin sonucu ortaya çıkmışlardır. Az kelime ile çok şey ifade ederler. Hemen hemen hepsinin asıl anlamının altında değişmeceli bir anlam vardır; asıl olan da bu anlamdır. Atasözleri kalıplaşmış sözler olduğu için söyleniş şekilleri isteğe bağlı olarak değiştirilemez. Atasözlerinin ezberlemesi, hafızada tutulması kolaydır. Atasözleri geniş halk kitlelerinin yüzyıllardan beri geçirdiği denemelerden ve bu denemelerden oluşan düşüncelerden doğmuştur. Halkın hayat görüşünü, düşüncesini yansıtır. Ulusaldir, inandırıcıdır, kesin tavırlıdır. Bir veya iki cümleden meydana gelir. Atasözlerinin çoğu, hatıra kolay gelmesi bakımından iç kafiyeli söylenmiştir (Kayhan, 2009: 12-14).

Bu örnekler de göstermektedir ki, atasözlerinin farklı kaynaklardaki tanımları birbirlerine, aynılık derecesinde benzemektedir. Söz konusu bu tanımların hemen hepsinde geçen şu unsurlar atasözlerinin tanımlanmasında belirleyici olmuştur:

1. Atasözleri uzun deneyim ve gözlemlere dayanılarak oluşturulmuş sözlerdir.
2. Anonimleşme sürecinden geçtikleri için, aynı kültürü paylaşan insanların ortak malı durumundadırlar.
3. Kısa ve özlü sözlerdir.
4. Kalıplaşmış ifadelerdir.
5. Geleneksel eğitim süreci içinde; öğüt verici, yol gösterici bir nitelikleri vardır
6. Kalıplaşmış halde bulunurlar.
7. Kısa ve özlüdürler.
8. Her kipte kullanıldıkları gibi çoğunlukla geniş zaman ve emir kipi ile kullanılırlar.
9. Gözlem ve denemelerden doğarlar (sosyal olaylar, tabiat olayları).
10. Öğüt içeriklidir.
11. Pek çoğu mecazlı olmakla birlikte, mecazsız olanlar da vardır.
12. Aykırı anlamlıdır.
13. Çifte yargılıdır.
14. Birkaç biçimli olanlar vardır (Çevik, 2006: 35).

2.6. Atasözlerinin İşlevleri

Uzun gözlem ve deneyimlere dayanılarak söylenmiş kısa ve özlü sözler olan atasözleri, kullanıldıkları toplumlarda insanlar için bireysel ve sosyal birçok işlev üstlenmiştir. Bu konuda Çevik'in görüşleri (2006: 43-44), köprü durumundaki atasözleri, geleneksel kültür değerlerinin yaşatılması yolunda önemlidir, tamamına yakını genel kural niteliğinde olan atasözleri, bu özellikleri dolayısıyla doğru ve geçerli birer hüküm niteliğindedir. Şöyle ki, kimi zaman bu sözler bir kanıt gibi kabul görmektedir. Böyle bir durumda, amacı tezi kanıtlamak ya da çürütmek olan kişi, tek başına olmaktan çıkıp kültürü ve onun önemli bir uzantısı olan geleneği de arkasına alarak daha güçlü bir konuma geçmektedir. Atasözleri uzun bir geçmişe sahip oldukları için dilin en sağlam yapıları arasında yer almaktadırlar. Sağlam kuruluşları, estetiğe dayalı biçim özellikleri, anlam

derinlikleri ve söyleniş güzellikleri gibi nedenler; atasözlerinin günlük konuşma dilinde olduğu kadar sözlü ve yazılı edebiyatta da sıkça kullanılmalarını sağlamıştır. Bu bakımdan atasözleri, söyleyişi güçlendirme ve güzelleştirme gibi bir işleve sahiptirler şeklinde özetlenebilir.

Batur (2009: 19) ve Özdemir (2009: 5), Atasözleri bir kavramı, bir düşünceyi bir olay ya da olguyu az sözle anlatmak ve daha etkili, daha inandırıcı kılmak için başvurulan anlatım yollarından biridir olduğu konusunda hemfikirdir. Günlük yaşantımızda, konuşmalarımızda atasözlerini, gerek anlamı pekiştirmek gerek haklılığımızı kanıtlamak, öğüt vermek, örnek göstermek için sık sık kullanırız (Yıldırım, 2010: 5). Atasözleri, tarihi süreç içinde dünden bugüne toplumun sahip olduğu değerleri bünyesinde barındırmıştır. Pek çok konuda yol gösterici rolü üstlenmiştir. Atasözleri, kullanıldığı alanda son söz olma vasfı taşımaktadır.

Atasözleri fikir yüklüdürler. Geniş tecrübelerin, denemelerin sonucu ortaya çıkmışlardır. Az kelime ile çok şey ifade ederler. Hemen hemen hepsinin asıl anlamının altında değişmeceli bir anlam vardır; asıl olan da bu anlamdır. Atasözleri kalıplaşmış sözler olduğu için söyleniş şekilleri isteğe bağlı olarak değiştirilemez. Atasözlerinin ezberlemesi, hafızada tutulması kolaydır. Her bir atasözü bizleri, doğruya iyiye ve güzele götürür (Kayhan, 2009: 12).

Atasözlerinin temelde iki tür işlevinin olduğunu görürüz: Bunlardan biri atasözlerinin edebî yanı diğeri ise toplumsal olarak yüklendikleri rolleriyle alakalı olan yanıdır. Atasözleri, kullanıldığında anlatıma inandırıcılık, etkileyicilik katan sözlerdir. Kullanılmaları halinde akıcılık ve akılcılık öğelerini işe koşmuş sayılır. Bunun yanında atasözleri tecrübî özellikler barındırdığı için toplumun düşünüşü etkiler. Öğüt verme görevini üstlenmiştir: “Ayağını yorganına göre uzat.” Bazı durumlarda tecrübe aktarımıyla tespitlerde bulunulur: “Yedisinde ne ise yetmişinde de odur.” Bazı durumlarda genel kural niteliği kazanmış kanaatleri dile getirir: “Yarım hekim candan, yarım imam dinden eder.” Atasözleri uzun uzun anlatılması mümkün olan durumları kısa ve özlü bir şekilde kavratma konusunda başarılıdır: “Çivi, çiviye söker.” Atasözleri günlük yaşamda kullanıldığı zaman ve duruma göre pek çok farklı işlev yüklenebilmektedir. Günlük hayatta işlevselliklerini kaybetmeyen bir tür olma özelliğini hala taşımaktadır.

Deyimler ve atasözleri milletlerin hafızasını, yaşam mücadelesindeki tecrübe birikimini, zenginliğini gösterir. Asırlarca nakış nakış islenen bu bilgi birikimi, çok değerlidir. Bu paha biçilmez hazinenin korunması, sonraki nesillere öğretilmesinde özen gösterilmelidir (Duru, 2009: 2). Gerçekleşen bu muhafaza sayesinde, milletin hafızası hep aktif kalacak ve dünden faydalanma hali sürdürülebilecektir.

2.7. Atasözlerinin Tarihçesi

Günümüze ulaşan en eski atasözleri derlemeleri Eski Mısır'a (M.Ö. III.- I. yy.) kadar uzanmaktadır. Ayrıca Sümerlerin (M.Ö. IV.- I. yy.) çivi yazısı ile yazılmış yazıtlarında da atasözlerine yer verildiği bilinmektedir. Türkçedeki atasözü kavramının etimolojisini incelediğimizde, bu kavramın karşılığı olarak Divanü Lügati't-Türk'te Arapça mesel ve Türkçe sav sözcükleri ile karşılaşmaktayız. Divan edebiyatında, bunlardan başka bir de darbimesel sözcüğünü görürüz (Sağlam, 2004: 13).

Türkçede en eski atasözü örnekleri, Türk dil ve kültür tarihinin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Abideleri'nde geçmektedir, Orhun abidelerinde üç atasözüne rastlanmaktadır (VIII. yy.), Orhun Abideleri'nden sonra zengin bir kaynak olarak Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't-Türk (1072-1074) adlı yapıtı gösterilmektedir, ilk kez yazılı olarak Türk atasözüne rastlanmaktadır (Sağlam, 2004: 14). Divanü Lügati't-Türk'te 291 atasözüne rastlanmaktadır. Divânü Lugâti't-Türk ile aynı dönemlerde yazılan önemli bir eser de Kutadgu Bilig isimli eseridir. Kutadgu Bilig hikmet denilen deyişlerden oluşmuştur. Bu eserde de atasözlerine rastlamak mümkündür. Oy, (1972, 155) bunu, "Yusuf Has Hacip, eserde şairlik gücünü gösterme eğiliminde olduğundan Kutadgu Bilig'deki savlar, ancak sezinlenebilir. Çağlayanı görmeyen fakat uzaklardan sesini alan insan gibi oluruz." diyerek açıklamaktadır.

Oy, (1972: 157), Atabetü'l Hakayık da atasözleri açısından değerlidir. Eser, XIII. yüzyılın başında yazılmış ancak XIV ve XV. yüzyılların başında tekrar düzenlenmiştir. Atabetü'l Hakayık'ta atasözleri Kutadgu Bilig'e göre daha açık ve nettir. Yükneki, Atabetül Hakayık için:"Gören ve okuyan faydalansın diye kitabı nadir sözlerle süsledim." demiştir (Önel, 2008: 26).

Atasözlerinin ilk örneklerine Orhun Abideleri'nde, Divanü Lügati't Türk ve Dede Korkut Kitabı'nda rastlanmaktadır. Atasözleri o dili konuşan insanların özelliklerini, bir toplumun görüşünü, yaşantısını, bilgisini, değer yargılarını ve felsefesini yansıtır (Yıldırım, 2010: 5).

Bunlardan sonra Tanzimat'ta Şinasi tarafından yayımlanan Durub-ı Emsal-i Osmaniyye (1863)adlı yapıt yerinde bir kararla, gerçek anlamda ilk Türkçe derleme olarak nitelendirilmektedir. Bu eser 1870, 1885 yıllarında düzenlenerek tekrar yayımlanmıştır. Bu eserden sonra 1936 yılında, adı bilinmeyen bir kişinin -1480'de Osmanlıca el yazısıyla derlediği bir çalışma ele alınarak TDK tarafından Atalar Sözü adıyla yayımlanmıştır. Bunu 1952 yılında Mustafa Nihat Öz'ün, Türk Ata Sözleri, 1963 yılında Feridun Fazıl Tülbentçi'nin Atasözleri ve Deyimleri adlı çalışmaları izlemiştir.

Atasözleri ile ilgili olarak yapılan ve güçlü bir kaynakçaya sahip olan eser ise; çalışmaları 1940lı yıllara kadar uzanan Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü adlı yapıtıdır. Bu eser 1971-1977 yıllarında ve son olarak da 1993 yılında yedinci baskısı olacak şekilde düzenlenerek tekrar yayımlanmıştır (Sağlam, 2004: 14-17). Atasözleri ile ilgili olarak daha çok derleme çalışması yapılmıştır.

2.8. Atasözleri ve Değerler Eğitimi

Bizim, gelenekle yerleşmiş bir atasözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnanırdıcı ve kutsaldırlar (Aksoy, 1991: 15). Öyle ki bazen kişi konuşması esnasında ne kadar fazla atasözü kullanıyorsa, o kadar etkileyiciliğe sahip olur ve anlattıklarına itibar edilir. Atasözleri bir görmüş geçirmişlik, bazı özel durumlara şahitlik etmişlik anlamına gelmektedir. Bir kişi ne kadar fazla atasözü kullanıyorsa o kadar olay ve duruma şahit olmuş, tecrübe etmiş gibi algılanmakta, bu da dinleyenlerde bir saygı uyanmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında atasözleri kullanması halinde kullanan bireyin sosyal değerlere bağlılığı hakkında da bir yargıya varılabilir.

Atasözleri, en önemli kültürel değerlerimizden biridir. Yeni nesillere bu değerler aktarılmazsa birbirini anlamayan, kültürel bakımdan kopuk, farklı değerlere tapan nesiller

ortaya çıkmaktadır. Bunun için atasözlerinin yeni nesillere aktarılması, öğretilmesi gerekir (Önel, 2008: 4). Bireylere telkin yoluyla bazı değerleri kazandırmak mümkün olmamaktadır. İnsanların değişime karşı sahip oldukları direnç sebebiyle ilk kez karşılaşılan durum önce reddedilir. Bu sebeple dirençle karşılaşma ihtimaline karşı bireye sunulan yeni durumlar direkt olarak değil de bazı yumuşatıcı unsurlarla birlikte verilmelidir.

Edebi eserlerimiz, aynı dili konuşan insanların duygularını, düşüncelerini, hayallerini paylaşmak istemelerinin ürünleridir. Paylaşım bir ihtiyaçtır. Bu paylaşım bireyle başlar daha sonra artarak devam eder ve toplumsal boyuta ulaşır. Belli bir zamandan sonra artık paylaşımlar ortak kanaatler halini almıştır. Bir edebi eser zamanları aşip bugüne ulaşmışsa bu durum, o eserin kitleler tarafından kabul gördüğünün göstergesidir. Toplum kabullendiği eserleri korur ve yaşatır. Atasözlerinin kabul görmesinin bir sebebi toplumun değerlerine destekçi nitelikte özelliklerinin olmasıdır. İnsanın “iyi”, “kötü” algılarının gelişmesinde atasözleri fikir verici konumdadır. Atasözleri esas alınarak bugünkü kanaatlerle dünküler karşılaştırılabilir, değişen değişmeyen yargılar göz önüne serilebilmektedir.

Atasözleri, bir milletin evrene ve kendisine bakışını belirleyen, toplumun ortak bilincinin ürünü olarak ortaya çıkmış zengin bir dil hazinesidir. Bu anlamda sosyolojik, psikolojik, sosyoekonomik bağlamlarda bu malzemedен yararlanılabilir (Altun, 2004: 90). Toplumu ayakta tutan yazısız kurallar vardır. Bu kurallar günlük hayatın şekillenmesine olanak tanır. Zira günlük hayatta yaşanması muhtemel her durum için hâlihazırda bir kanun mevcut olmayabilir. Öyleyse günlük hayatın düzenini sağlamada işe koşulan bazı temel yargılar vardır, bunlara değer yargıları demekteyiz. Toplumu ayakta tutan bu yargıların da bazı yardımcı elemanlar tarafından desteklenmeye ihtiyacı olabilmektedir. Bu yardımcı elemanların bir kısmını edebi ürünler oluşturmaktadır. Atasözleri, de toplumun ortak inanç ve kabulleriyle meydana gelmiş destekçilerdir.

Atasözleri sadece edebi açıdan değil, tarih, ahlâk, sosyal, psikoloji bakımından da önem arz eder; çünkü bir atasözünde kullanıldığı dönemin derin izlerini bulmak mümkündür. O dönemin yaşayışı, giyimi, hayat felsefesi, ruhsal durumu, insani ilişkileri, yemekleri, değer yargıları, sevinçleri, gelenek ve görenekleri gibi birçok konuda bize

ipuçları verir, kısaca kullanıldığı toplumun kültür özelliklerini göz önüne serer (Korkmaz, 2007: 266). Geçmiş tecrübeleri emek sarf etmeksizin göz önüne seren ve bu konuda bireyi bilgilendirir nitelikte olan atasözleri, değerler eğitimi konusunda da önemli bir yere sahiptir.

Atasözleri, mal oldukları toplumun hayat felsefesini yansıtır. Bir toplum, hangi değerleri benimsemişse dillerinde o değerlerle ilgili atasözlerine sıkça rastlanır. Eskimoların dillerinde kar yağış şekilleriyle ilgili pek çok kelime vardır; zira hayatları zor hava şartları, özellikle de karla, iç içedir. Bu durumda dillerinde -onları çokça etkilemiş olan- karla alakalı çok sayıda kelime olması şaşırtıcı değildir. Dil, milletlerle birlikte yaşadığı için onların etkilendiği her şeyden etkilenecektir; bu durum da kullanılan kelimelere yansyacaktır. İşte atasözleri de böyle bir ayna vazifesi görmektedir. Bir toplum tarihi boyunca savaşlar, felaketlerle karşı karşıya kalmışsa sözlere bu durumun etkileri yansyacaktır. Bir toplum dinî açıdan zorluklarla mücadele etmişse atasözleri dini açılardan pek çok durumu niteler şekilde olacaktır. Yani atasözleri toplumun hayatı hakkında ipuçları verir ve benimsenen değerleri yansıtır.

Bir milletin özellikle günlük hayatına dair pek çok bilgiyi aslında sözlü yahut sözsüz edebiyat ürünlerinden takip etmek mümkündür. Özellikle halk edebiyatı bu rahatlıkla başvurulabilecek kaynaklardır. Halkın çevrelerinde gelişen olaylara nasıl eğildiğini, hislerini ve düşüncelerini anlamak konusunda açık birer delil niteliği taşıyan bu ürünler bir toplumun yaşayan değerlerini ve bu değerler konusuna halkın bakışını gözler önüne serme konusunda önemlidir.

Her toplum yetiştirdiği bireylere öncelikle kendi kültürünü, geleneğini, göreneğini, maddi ve manevi değerlerini aktarmak ister. Bunun için yeni nesillere bu değer ve olguları aktaracak tarzda bir eğitim benimsenir. Bunun için atasözlerinin öğretimi de çok önemlidir. Atasözlerimiz sözlü kültür ürünleri içerisinde yer alır ve öncelikle çevreden, aileden, arkadaş gruplarından öğrenilir diyebiliriz; ancak atasözleri hakkında düzenli ve planlı bir öğretim ilk olarak ilköğretim okullarında Türkçe derslerinde verilmektedir (Önel, 2008: 11). Türkçe dersleri pek çok yönünün yanında kuşkusuz değer eğitime sağladığı katkılar açısından da önemlidir. Türkçe dersinin değerler eğitimi sağlama konusunda başvurabileceği edebi türlerden biri de atasözleridir.

Değişen dünyada toplumsal değerler de yavaş yavaş değişmektedir. Bu gelişmeler, kültürler arası ilişkileri, etkilenmeleri daha da hızlandıracaktır. Güçlü kültürün zayıf kültürü yok etmeye hazır olduğu bu dönemde, birlik ve beraberliğimizi sağlayacak toplumsal değerlerimiz daha da önem kazanmaktadır. Bu yüzden eğitim-öğretim ortamında bireylere, kendi kültürlerini tanımaları sağlanarak, kültür birikimlerine sahip çıkmada sorumlulukları olduğu bilinci aşılmalıdır. Edebî eserlerin geleceğe aktarılması ise; ancak aslını koruyarak mümkün olacaktır (Kayhan, 2009: 1). Atasözleri gerek edebî yönleri gerekse ilettiği değerler açısından zamana direnç gösterme konusunda kültürel özelliklere destekçi niteliğindedir. Bir milletin kültürel birikimlerini geleceğe kalabilmesi için geçmişine sahip çıkabilmesi ve nesilden nesile aktarımı sağlaması gerekmektedir.

Atasözlerinin yetişen yeni nesil tarafından öğrenilmesi çok önemlidir. Çünkü ana dili, kültürel araçlarla yeni nesillere nakledilir ve geliştirilir. Bu açıdan atasözleri çok önemli kültürel araçlardır. Bunlar öğrenen bireyler ana dilini doğru öğrenmiş ve ayrıca içinde yaşadığı toplumun kültürünü de kazanmış olmaktadır (Önel, 2008: 18). Kültürüne yabancı bir nesil o kültür için bir tehlike arz etmektedir. Bir toplumun en büyük gayesi kendi olarak yarına kalabilmektir. Bunu da değerlerinin neler olduğunu ve önemini bireylerine benimsettiği oranda gerçekleştirebilir.

Atasözleri kısa ve özlerdir. Bazen öğüt vermek bazen örnek göstermek veya düşüncelerimizi kısa yoldan anlatmak için başvurduğumuz atasözleri, hayatın hemen her alanında sıkça kullanılmaktadır (Kayhan, 2009: 4). Pek çok biçimde eğitime katkısı olan atasözleri değerler eğitimi konusunda da eğitime fayda sağlayacak kaynaklar arasındadır. Temelinde toplumsal bir konu olan değerler eğitimi kavramı toplumun aynası niteliğindeki atasözleri vasıtasıyla bireye pek çok kazanım sağlama potansiyeline sahiptir. Bu çalışmada da atasözlerinin değerler eğitimi açısından önemi, sahip olduğu potansiyeli ve değerleri örnekleme durumu ele alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, veri toplama araçları, verilerin nasıl toplandığı ve nasıl analiz edildiği üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma; betimsel alan araştırması yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Betimsel yöntemler, temelde var olan durumu betimlemeye, tasvir etmeye yönelik olan yöntemlerdir (Ekiz, 2007: 104). Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar geleneksel olarak doküman incelemesi tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187).

Doküman analizi yöntemiyle yapılacak çalışma ile ilgili mevcut kayıt ve belgeleri toplayıp belirli norm veya sisteme göre kodlayıp incelemeye denir. Doküman analizi belgesel gözlem ya da belgesel tarama olarak da tanımlanmaktadır(Çepni, 2007: 76). Araştırmada, doküman analizi yöntemi kullanılmıştır

3.2. Verilerin Toplanması

Atasözlerinin iletmiş olduğu değerleri tespit etmek amacıyla öncelikle, Türk Millî Eğitiminin genel amaçları, İlköğretim amaçları, ortaöğretimin temel ilkeleri, Türkçe dersi genel amaçları ve Türk atasözleri esas alınarak bir Değerler Formu hazırlanmıştır. Bu form hazırlanırken 2010/2011 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitimi konusunda yaptığı çalışmalar; yayınlanan İlk Ders Genelgesi, 18.Millî Eğitim Şurası'nda alınan kararlar da göz önüne alınmıştır. Değerler belirlenirken ele alınan amaç ve ilkelerle

Millî Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitimi konusunda yaptığı çalışmalar neticesinde çizdiği sınırlara bağlı kalınmıştır.

Veri toplamak amacıyla kullanılan Değerler Formu Tablo 2'de gösterildiği gibidir.

3.3. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini on adet atasözleri sözlüğü oluşturmaktadır. Bunlar: Adem SERTEL, Konu Konu Atasözleri; Emin ÖZDEMİR, Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü; Metin YURTBAŞI, Sınıflandırılmış Türk Atasözleri; Musa Yaşar SAĞLAM, Atasözleri Kaybolan Kültür Mirasımız; Ömer Asım AKSOY, Atasözü ve Deyimler Sözlüğü; Rafet ŞİMŞEK, İlköğretim Okulları için Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü; Suat BATUR, Açıklamalı Öyküleriyle Türk Atasözleri- İlköğretim Okulları için; Şerif BENEKÇİ, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü; Türk Dil Kurumu Sanal Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü; Yusuf ÇOTUKSÖKEN, Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'dür.

Çalışmanın örneklemini Ömer Asım AKSOY'un Atasözleri Sözlüğü, Metin YURTBAŞI'nın Sınıflandırılmış Türk Atasözleri Sözlüğü ve Türk Dil Kurumu'nun Sanal Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü oluşturmaktadır. Bu sözlükler -Türk Dil Kurumu Sanal Sözlüğü hariç diğerleri- önce genel olarak gözden geçirilmiştir. Daha sonra belirlenen 63 değer ele alınarak sözlükler tek tek taranmış ve değerlerle öncelikle doğrudan ilgisi olan, sonra ise manası itibarıyla değerlerle alakalı bulunan atasözleri tespit edilmiş ve ilgili değer başlığı altına alfabetik olarak sıralanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sonucu elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

4.1. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerlere İlişkin Bulgular

Tablo 2: Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları-İlköğretimin Amaçları-Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarından Hareketle Hazırlanan Değerler Formu

1)	Adalet ve eşitliğe inanma değeri
2)	Ağırbaşlılık değeri
3)	Ahlaklı olma değeri
4)	Alçakgönüllülük Değeri
5)	Alışkanlık değeri
6)	Aileye ve akrabaya değer verme
7)	Araştırmacı olma değeri
8)	Barış değeri
9)	Başarılı olma değeri
10)	Beceri geliştirme değeri
11)	Başkalarının haklarına saygı duyma değeri
12)	Bilgiye ulaşma yollarını-tekniklerini öğrenme değeri
13)	Cesaretli olma değeri
14)	Cömertlik değeri
15)	Çağdaşlık değeri
16)	Çalışkanlık/Gayret Etme değeri

Tablo 2'nin devamı

17)	Çok yönlü olma değeri
18)	Dayanışma değeri
19)	Demokrasi değeri
20)	Dil bilincine sahip olma değeri
21)	Doğa sevgisi değeri
22)	Doğru ve yerinde konuşma değeri
23)	Dostluk değeri
24)	Duyarlı olma değeri
25)	Eleştirel-sorgulayıcı olma değeri
26)	Estetik değeri
27)	Girişimci olma değeri
28)	Görgü kurallarına uyma değeri
29)	Hakkını kullanma-gözetme değeri
30)	Hoşgörülü- Anlayışlı olma değeri
31)	İletişime önem verme değeri
32)	İşbirlikçi olma - grup halinde çalışmaya önem verme değeri
33)	İyi olma - iyilik yapma değeri
34)	Kendine güvenme-kendini bilme değeri
35)	Komşuluk ilişkilerine önem verme değeri
36)	Kültür öğelerini benimseme değeri
37)	Meslek sahibi olmanın önemini kavrama değeri
38)	Misafirperver olma değeri
39)	Okuma alışkanlığı değeri
40)	Önyargılı olmama değeri
41)	Ölçülü olma değeri
42)	Paylaşıcılık değeri
43)	Planlı- programlı olma değeri
44)	Sabırlı olma değeri
45)	Sağlığın Değerini Bilme Değeri:
46)	Sanata ve sanatçıya saygı duyma değeri
47)	Saygı Değeri
48)	Sevgi Değeri
49)	Sorumluluk Değeri
50)	Sosyalliğe önem verme değeri
51)	Sorunlara çözüm arama değeri

Tablo 2'nin devamı

52)	Tarafsızlık- Dürüstlük değeri
53)	Tedbirli Olma değeri
54)	Teknolojiyi kullanma
55)	Tecrübeye önem verme- tecrübe edinme değeri
56)	Tutumluluk ve kanaat değeri
57)	Umutlu olma değeri
58)	Uyumlu olma değeri
59)	Üretken olma değeri
60)	Vatan sevgisi- vatandaşlık bilinci
61)	Yenilikçi olma değeri
62)	Yakın çevreyle sağlıklı ilişkiler kurma değeri
63)	Yerinde ve doğru davranma değeri

4.2. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerleri Örnekleleyen Atasözlerine İlişkin Bulgular

D.1. Adaletle/Eşitliğe İnanma Değeri

Aç ayı oynamaz.

Adalet ve zulüm bir yerde durmaz.

Allah uçamayan kuşa alçacık dal verir.

Ah yerde kalmaz.

Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste.

Biri yer, biri bakar; kıyamet ondan kopar.

Dava için bir kadı iki şahit lazımdır.

Hak yerini bulur.

Kimsenin ahı kimsede kalmaz.

D. 2. Ağırbaşlılık Değeri

Ağır ol batman gel.
Ağır otur ki bey desinler.
Ağır taş batman döver.
Ağır yongayı yel kaldırmaz.
Ağır basar, yeğni kalkar.
Ağırlık altın kale, hafiflik başa bela.
Baş ağır gerek kulak sağır.
Boş fıçı çok langırdar.
Dolu küpün sesi çıkmaz.

D.3. Ahlaklı Olma Değeri

Affetmek büyüklüğün şanındandır.
Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz.
Asıl azmaz bal kokmaz; (kokarsa kaymak kokar aslında ayran var).
Fazilet kendini gösterir.
İnsan olduğu yeri şerefendirir.
Yüzü güzele kırk günde doyulur, huyu güzele kırk yılda doyulmaz.

D.4. Alçak Gönüllük Değeri

Aczini itiraf eden, ehlini ispat eder.
Ağaç, meyvesi olunca başını aşağı salar.
Ağaç ne kadar uzasa da başı göğe ermez.
Akıllı adam yüksekte uçmaz.
Alçak yerde tepecik kendini dağ sanır.
Başak büyüdükçe boynunu aşağı eğer.
Harman sonu dervişlerindir.
Kendini beğenen şeytan.
Kibirliye kibir, sadakadır.

D.5) Alışkanlık Değeri

Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
Adet etme, adeti terk etme.
Adet insanda tabiat olur.
Ağzına tat bulaşanın gözü pekmez tulumundadır
Alışmış kudurmuştan beterdir.
Alışmış kursak, bulamacını ister.
Av köpeği avdan kalmaz.
Eski köye yeni adet.
Huylu huyundan vazgeçmez.
Sıçan geçer yol olur.
Sırt giydiğini ağız alıştığını ister.

D.6. Aile ve Akrabaya Önem Verme Değeri

Ağaç yaprağı ile gürler.
Ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar.
Ana ekmeğine kuru, ayrına curu denmez.
Ana ile kız, helva ile koz.
Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz.
Anaç tavuğun bastığı civciv incinmez.
Baba himmet, oğul hizmet.
Bir baba dokuz evladı besler, dokuz evlat bir babayı beslemez.
Et tırnaktan ayrılmaz.
Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış.
Kardeş kardeşin ne olduğunu ister ne öldüğünü.

D.7. Araştırmacı Olma Değeri

Üzümünü ye, bağını sorma.
Bin bilsen de bir bilene danış.

Çok bilen, çok yanılır.
Gezen kurt aç kalmaz.
“Her şeyi bilirim diyen” hiçbir şeyi bilmez.

D.8. Barış Değeri

Bağış, yağış gibidir, bereket getirir; öç, göç gibidir bereket giderir.
Dirlik olmayan yerde varlık olmaz.
Ekmeğimi al da dirliğimi alma.
Hazır ol cenge eğer ister isen sulh u salah.
Helalzade barıştırır, haramzade karıştırır.
İnsan eti dirlikte tatlıdır.
İyi dirliğe çok harç gerek.
Kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar.
Rahmet düzene, lanet bozana.
Sana taşla vurana (dokunana) sen aşla (ekmekle, pamukla) vur (dokun).
Öç almak neyin işi, bağışlamak beyin işi.

D.9. Başarılı Olma Değeri

Başaran bal yer başaramayan yal yer.
Sen işten korkma, iş senden korksun.
Soğanın acısını yiyen bilmez, doğrayan bilir.
Yenile yenile yenmesini öğrenmeli.

D.10. Başkalarının Haklarına Saygı Duyma Değeri

Gidip de gelmemek var, gelp de görmemek var
Hak deyince akan sular durur.
Hak yerini bulur (yerde kalmaz).

D.11. Beceri Geliştirme Değeri

Acemi katır kapı önünde yük indirir.
Adamın iyisi işbaşında (alışverişte) belli olur.
Av avlayanın kemer bağlayanın.
Gemisini kurtaran kaptandır.
İş bilenin kılıç kuşananın.
Varsa hünerin vardır baş üstünde yerin.
Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma.

D.12. Bilgiye Ulaşma Yollarını/Tekniklerini Öğrenme Değeri

Akıl için tarik(yol) birdir.
Akıl kişiye(adama) sermayedir.
Az söyle, çok dinle.
Bilmemek ayıp değil öğrenmemek(sormamak) ayıp.
Danışan dağı aşmış, danışmayan yolda şaşmış.
Akıl (göz) var, izan (mantık, yakın) var.
Soran yanılmamış (yorulmamış).
Zenginin sermayesi kasasında, âlimin sermayesi kafasında

D.13. Cesaretli Olma Değeri

Adam adamdan korkmaz.
Basiret cesaret sayılır.
Bir korkak bir orduyu bozar.
Doludan ıslanan yağmurdan korkmaz.
Kargadan korkan darı ekmez.
Korkunun ecele faydası yoktur.

D.14. Cömertlik Değeri

Az veren candan, çok veren maldan.
Cömert derler maldan ederler, yiğit derler candan ederler.
Cömertle nekesin (nekesle cömerdin) harcı birdir.
Elinde de var dilinde de.
İsteyenin bir yüzü kara vermeyenin iki yüzü.
Mürüvetsiz adam, suyu çekilmiş değirmene benzer.
Sarımsağı hesap eden paçayı içemez
Yürek açılmadan el açılmaz
Parası (akçesi) ucuz olanın kendisi kıymetli olur.
Veren el alan elden üstündür.

D.15. Çağdaşlık Değeri

Zaman sana uymazsa sen zamana uy.
Geçmişe mazi derler.

D.16. Çalışkanlık/Gayret Etme Değeri

Adam (adamın iyisi) iş başında belli olur.
Akan su yosun tutmaz.(işleyen demir pas tutmaz).
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.
Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir.
Boş ite menzil olmaz
Düt demeye dudak ister
Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.
Emek olmadan yemek olmaz.
Er olan ekmeğini taştan çıkarır.
Eşeğin canı yanınca attan yürük olur.
Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp.
Karıncadan ibret al, yaz kıştan karşılar.
Kazanmayanın kazanı kaynamaz.

Kısmet gökten zembille inmez.
Nerde hareket, orda bereket.
Sen işten korkma, iş senden korksun.
Sen kazan da düşmana kalsın.
Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer
Yazın gölge kovan, kışın karın ovar.
Yüklü deve dinlenmez.
Zor, oyunu bozar.
Zora dağlar dayanmaz.

D.17. Çok Yönlü Olma Değeri

Bu değeri karşılayan atasözü tespit edilmemiştir.

D.18. Dayanışma Değeri

Bir el bir eli (el eli yıkar) yıkar, iki el (de) yüzü (yıkar).
Bir (tek) elin nesi var, iki elin sesi var, (bir elin sesi çıkmaz).
Bir elin sesi çıkmaz.
Bir göz ağlarken öbür göz gülmez.
Birlikten kuvvet doğar.
Bugün bana ise yarın sana.
El el ile, değirmen yel ile...
Her sakaldan bir tel çekseler, köseye sakal olur.
Kanatsız kuş uçmaz.
Nerde birlik orda dirlik.
Taş taşa, baş başa.
Yalnız kalanı kurt yer.
Yalnız öküz çifte(boyunduruğa) koşulmaz.
Yalnız taş duvar olmaz.

D.19. Demokrasi Değeri

Arı, bey olan kovana düşer.

D.20. Dil bilincine Sahip Olma Değeri

Dilenci ekmek parçalarını alim söz parçalarını toplar.
Halkın hazinesi eski söz.

D.21. Doğa Sevgisi Değeri

Ağaç dikmek, bir evlat yetiştirmek kadar uğurludur.
Baş kes, yaş kesme.
Ceviz gölgesi yavuz gölgesi, söğüt gölgesi yiğit gölgesi...

D.22. Doğru/Yerinde Konuşma Değeri

Baş dille tartılır.
Bıçak yarası geçer(onulur) dil yarası geçmez(onulmaz).
Bir selam bin hatır yapar.
Bir söyle iki dinle.
Boş lakırdı karın doyurmaz.
Bülbülün çektiği dili belası.
Büyük lokma ye ama büyük söz konuşma.
Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz.
Doğru söz yemin istemez.
Dünya tükenir, yalan tükenmez
Eğri otur (oturalım), doğru konuş (konuşalım).
Gafile kelam, nafile kelam.
Kötü söyleme eşine ağı katar aşına.
Kuru laf (boş lakırdı) karın doyurmaz.
Laf(lakırdı ile) peynir gemisi yürümez.
Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun.

Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.
Söyleyenden dinleyen arif gerek.
Söz ağızdan çıkar.
Söz gümüşse sükut altındır.
Sözünü bil pişir, ağzını der, devşir.
Sözü söyle alana, kulağında kalana.
Söz var dağa çıkarır söz var dağdan indirir.
Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.
Taamın, kelamın çoğundan sakın.
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.
Tatsız aş tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin.
Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
Yiğidin sözü demirin kertiği.

D.23. Dostluk Değeri

Abdal tekkede, hacı Mekke'de gerek
Adam adamın rahmanı, adam adamın şeytanı
Adam ahabından bellidir.
Ağaca balta vurmuşlar, sapı bendedir demiş
Akıllı düşman cahil dosttan yeğdir
Amcam, dayım, herkesten aldım payım
Aptal aptalın ne olduğunu ne bulduğunu ister
Aptalın dostluğu köyü görünceye kadar
Arap atın yanında duran, ya huyundan ya tüyünden
Arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim
Besle kargayı, oysun gözünü.
Bin dost az, bir düşman çok.
Cahil dost, düşman yaratmaz.
Cahilin dostluğundan alimin düşmanlığı yeğdir.
Denize düşen, yılanı sarılır.
Derviş dervişi tekkede, Hacı hacıyı Mekke'de, deli deliyi beş dakikada bulur.

Deveci ile dost olan, kapısını büyük açar.
Domuz derisinden post, eski düşmandan dost olmaz.
Dost acı söyler.
Dost ağlatır, düşman güldürür.
Dost başa bakar, düşman ayağa.
Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur.
Dost dostun ayıbını yüzüne söyler.
Dost dostun eğlenmiş atıdır.
Dost ile ye iç, alışveriş etme.
Dost (iyi dost) kara günde belli olur.
Dostluk başka, alışveriş başka.
Dostluk kantar ile alışveriş miskal ile.
Her şeyin yenisi, dostun eskisi.
Kusursuz dost arayan, dostsuz kalır.
Sadık dost, akrabadan yeğdir.
Sen dost kazan; düşman ocağın başından çıkar.
Seyrek git (sıkça varma) sen dostuna, kalksın ayaküstüne.
Sık gidersen dostuna, yatar arka üstüne.
Sırrını açma dostuna(dostunun dostu vardır) o da söyle dostuna.
Şeytanın dostluğu darağacına kadardır.

D.24. Duyarlı Olma Değeri

Ateş düştüğü yeri yakar
Bana dokunmayan(beni sokmayan) yılan bin yaşasın.
Bencillik şeytana yakışır.
Komşu komşunun eşeğini türkü çağırarak arar.
Mahallede bir ölü ölür, herkes kendi ölüsüne ağlar
Tok, açın halinden anlamaz.

D.25. Eleştirel-Sorgulayıcı Olma Değeri

Ardında yüz köpek havlamayan kurt, kurt sayılmaz.
Çekişilmeyince pekişilmez.

D.26. Estetik

Çirkin bürünür, güzel görünür.
Güzele bakmak sevaptır.
Güzeli herkes sever.
Şimdi rağbet güzel ile zengine.

D.27. Girişimci Olma Değeri

Bu değeri karşılayan atasözü tespit edilmemiştir.

D.28. Görgü Kurallarına Uyma Değeri

Ağır otur ki “bey” desinler.
Bez alırsan Musul’dan, kız alırsan asilden.
Edep en hayırlı mirastır.
Eşek hoşaftan ne anlar.
Görgülü kuşlar gördüğün işler görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler.
Görmemiş görmüş, güle güle ölmüş.

D.29. Hakkını Kullanma-Gözetme Değeri

Kimse kimsenin kısmetini yemez.

D.30. Hoşgörülü- Anlayışlı olma değeri

Bir sürçen atın başı kesilmez.
Başa gelmeyince bilinmez.

Kul hatasız olmaz.

D.31. İletişime Önem Verme Değeri

Derdini söylemeyen derman bulamaz.

Hayvan koklaşa koklaşa, insanlar söyleşe söyleşe.

Önce selam, sonra kelam.

Söz sözü açar, söz de tabakayı.

Tatlı söz can azığı acı söz baş kazığı.

D.32. İşbirlikçi Olma- Grup Halinde Çalışmaya Önem Verme Değer

Adam adama (gene, her zaman) gerek olur.

Az el aş kotarır, çok el iş kotarır.

İmece günü bulutlu, görmeyene ne mutlu.

Sürüden ayrılanı kurt kapar.

D.33. İyi Olma-İyilik Yapma Değeri

Ağlatan gülme.

Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste.

Altın pas tutmaz (deli yas tutmaz).

Altın eli bıçak kesmez.

Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.

Başkasına minder atan kendi altın atar.

Bıçağı kestiren kendi suyu, insanı sevdiren kendi huyu.

Bir acı kahvenin kırk yıl hatırı vardır.

Çalma elin kapısını çalarlar kapını.

Elden vefa, zehirden şifa.

Hayır dile eşine, hayır gele başına.

İyilik eden iyilik bulur.

İyilik iki baştan olur.

İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir.

Kazma elin kuyusunu kazarlar kuyunu
Latife latif gerek.
Sağ elin verdiğini sol elin görmesin.

D.34. Kendine Güvenme-Kendini Bilme Değeri

Alçacak dağlara kar yağsa kış değil mi? Kişi kendini bilse hoş değil mi?
Elden gelen öğün olmaz o da vaktinde bulunmaz.
Herkes(kimse) kendi ayıbını bilmez(görmez).
Karga keklığı taklit edeyim derken kendi yürüyüşünü şaşırılmış.
Köpek suya düşmeyince yüzmeyi öğrenmez.
Güldürme kendini güldürsünler seni.
Övünge adam en sonunda önüne bakar.
Sen bir garip çingenesin, telli (gümüşlü) zurna nene gerek.

D.35. Komşuluk İlişkilerine Önem Verme

Aç kurt bile komşusuna dalamaz.
Anan, atan kim? Yakın komşu.
Ev alma komşu al.
Gülme komşuna gelir başına.
İyilik et komşuna, iyilik gelsin başına.
Komşu hakkı Allah hakkı.
Komşu köpeği komşuya ürmez.
Kötü komşu insanı ev sahibi yapar.
Kurt bile komşusunu yemez.

D.36. Kültür Öğelerini Benimseme Değeri

Atalar sözü evlada mirastır.

D.37. Meslek Sahibi Olmanın Önemini Kavrama Değeri

Her ağaçtan kaşık olmaz.

Herkes kaşık yapar ama sapını ortaya getiremez.

İş bilen kılıç kuşananın.

Kabiliyetli çırak ustayı geçer(ustadan usta olur).

Katibe durmadan yazmak, rençpere durmadan kazmak gerek.

Yayı, atıcısına vermeli.

D.38. Misafirperver Olma Değeri

Ev sahibi misafirin hizmetkârıdır.

Misafir kısmetiyle gelir.

Misafir on ile gelir, dokuzunu bırakır.

Misafirlik üç gündür.

Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.

Toku ağırlaması zordur.

D.39. Okuma alışkanlığı değeri

Alim olmak istersen durma yaz, rençper olmak istersen durma kaz.

Okumadan alim, gezmeden seyyah olunmaz.

Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.

D.40. Önyargılı Olmama Değeri

Ak koyunu (ala keçiyi) gören, içi dolu yağ sanır.

Eğri ağaçsız orman olmaz.

Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele.

D.41. Ölçülü Olma Değeri

Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma el alır.

Ayı sevdiği yavrusunu hırpalar.

Çoğu zarar azı karar.

Deli deli akamı bura bura tıklarlar.

Her şeyin fazlası zarar.

Ne şaşkın ol basıl ne taşkın ol asıl.

Pek yaş olma sıkılırsın, pek de kuru olma kırılırsın.

Vur dedilerse öldür demediler ya.

D.42. Paylaşımıcılık Değeri

Biri yer biri bakar, kıyamet bundan kopar.

Can canın yoldaşıdır.

Komşuda pişer bize de düşer.

Komşu ekmeği komşuya borçtur.

Komşu komşunun külüne muhtaçtır.

Komşunu iki inekli (öküzlü) iste ki kendin bir inekli (öküzlü) olasın.

D.43. Planlı- Programlı Olma Değeri

Aba vakti yaba, yaba vakti aba (kürkü orak vaktinde, orağı kürk vaktinde).

Acele işe şeytan karışır.

Akılsız köpeği yol kocatır.

Bin ölçüp bir biçmeli.

Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter.

Kuru gayret çarık eskidir.

D.44. Sabırlı Olmak

Acele bir ağaçtır, meyve pişmanlıktır.

Acele ile menzil alınmaz.

Acele işe şeytan karışır.
Acele yürüyen yolda kalır.
Adam beklemekle marifetli olur.
Ağır git ki yol alasın.
Ayı görmeden bayram etme. (Ay göründüyse bayram et.)
Başa gelen çekilir.
Bekleyen derviş, muradına ermiş.
Bir pire için yorgan yakılmaz.
Geç olsun güç olmasın.
Sabır acıdır (acı ise de) meyvesi tatlıdır.
Sabırla koruk helva olur.
Sabreden derviş muradına ermiş.
Sabreyle işine, hayır gelsin başına.
Sabrın sonu selamettir.
Sayılı gün, tez geçer.
Tekkeyi bekleyen, çorbayı içer.

D.45. Sağlığın Değerini Bilme Değeri

Altın leğenin kan kusana ne faydası var.
Ayağını sıcak tut, başını serin, gönlünü ferah tut, düşünme derin
Can boğazdan gelir
Can, candan tatlıdır.
Can ile can ölçmeli.
Cana gelecek mala gelsin.
Elmayı soy da ye, armudu say de ye.
Güneş giren eve doktor girmez.
Hasta olmayan, sağlığın kıymetini bilmez.
Hastalık da sağlık da insan için.
Hastaya bakmaktansa hasta olmak daha iyidir.
Hastalık kantarla girer, miskalle çıkar.
Hekimden sorma çekenden sor.
Her işin başı sağlık.

İnsanın canı acıyan yerdedir.
Mal bulunur, can bulunmaz.
Sağlık varlıktan yeğdir.
Yazın taşa, kışın yaşa oturma.

D.46. Sanat Ve Sanatçıya Saygı Duyma Değeri

Sanat altın bileziktir.
Sanatı ustasından öğrenmeyen öğrenemez.
Sanatın düşmanı cehalettir.
Sanatını hor ören boğazına torba takar.
Babamın(atanın) sanatı oğla mirastır.

D.47. Saygı Değeri

Bükemediğin(ısıramadığın) eli öp başına koy.
Say beni sayayım seni.
Eli boşa “ağa uyur” derler; eli doluya “ağa buyur” derler
Aklınla rezil olursun, aklınla vezir olursun
Herkes evinde ağadır.
Köpek bile yal yediği kaba pislemez.
Önce baldın, pekmez oldun; şimdi para etmez oldun.
Ulular köprü olsa, basıp geçme.
Su küçüğün, sofraya büyüğün.
Öpülecek el ısırılmaz.

D.48. Sevgi Değeri

Bir gönlü yıkmak kolay, fakat birini yapmak zordur.
Gönül gönüle karşıdır sevda iki başlıdır.
Kişi sevdiğine naz eder.
Sev beni, seveyim seni (say beni sayayım seni).
Sevda(sevgi) geçer yalan olur. Sonra sokar yılan olur.

Sevenin kuluyum(kulu ol), sevmeyenin sultanı.

Sev seni seveni hâk ile yeksan ise; sevmeyeni Mısır'a sultan ise.

D.49. Sorumluluk Değeri

Günah benden gitti (gitsin).

Erim er olsun da yerim çalı dibi olsun.

Eşeği dama çıkararak, yine kendi indirir.

Hastaya döşek sorulmaz.

Her koyun kendi bacağından asılır.

Kendi düşen ağlamaz.

D.50. Sosyalliğe Önem Verme Değeri

Can canın yoldaşdır.

Bir kişiyle ya alışveriş etmeli, ya yola gitmeli ki ne olduğu bilinsin.

Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir.

D.51. Sorunlara Çözüm Arama Değeri

Akıl akıl, gel çengele takıl.

D.52. Tarafsızlık/ Dürüstlük Değeri

Ayranım (yoğurdum) ekşi diyen olmaz.

Balı dibinden yağı yüzünden.

Hile ile iş gören mihnet ile can verir.

İnsanın (adamın) alacası içerde, hayvanın alacası dışı(-dır).

Sarımsağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmış.

D.53. Tedbirli Olma Değeri:

Aç gözünü yoksa açarlar gözünü.

Azıksız yola çıkanın iki gözü el torbasında kalır.

Balık ağa girdikten sonra akli başına gelir.

Başını acemi berbere teslim eden, cebinden pamuğunu eksik etmez.

Bir deliği olan fare çabuk tutulur.

Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma).

Dibi görünmeyen sudan geçme.

Düşüne düşünme görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi.

Kaza geliyorum demez.

Kör bile düştüğü çukura bir daha düşmez.

İşini kış tut yaz çıkarsa bahtına.

Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör.

Sütten ağzı yanan, ayrıntı üfleyerek içer (yoğurdu üfleyerek yer).

Ummadığım taş baş yarar.

Yılanın başı küçükken ezilir.

D.54. Teknolojiyi Kullanma Değeri:

Alet işler el övünür.

Aşure yemeye giden kaşığı cebinde taşır

Av avlayanın, kemer bağlayanın.

Çay kuşu, çay taşı ile vurulur.

Ekmekten kaşık olur ama her yoğurdun hakkına değil

İş bilen kılıç kuşananın.

Şahin ile deve avlanmaz

D.55. Tecrübeye Önem Verme:

Acemi katır yol üstünde yük indirir.

Acemi nalbant fakir eşeginde iş öğrenir.

Bakmak ile usta olunsaydı köpekler kasap olurdu.

Başa gelmeyince bilinmez.
Hekimden sorma, çekenden sor.
Her düşüş bir öğreniş.
Ustanın çekici bin altın.
Tecrübeyi göğe çekmediler ya.

D.56. Tutumluluk ve Kanaat değeri

Ak akçe kara gün içindir.
Akara kokara bakma, çuvala girene bak.
Akmasa da damlasın.
Altını saklamak değil, kuruşu saklamak hünerdir.
Ayağını yorganına göre uzat.
Aza kanaat etmeyen, çoğu bulamaz.
Azıcık aşım, kaygısız (ağrısız, kavgasız) başım.
Az olsun, uz(öz) olsun.
Az tamah ziyan (zarar) getirir.
Beş kuruşun varsa beş yere düğümle.
Biri bilmeyen bini hiç bilmez.(Azı bilmeyen, çoğu hiç bilmez.)
Bir başa bir göz yeter.
Bol bol yiyen, bel bel bakar.
Damlaya damlaya sel olur. (Aka aka sel olur.)
Deve, boynuz ararken kulaktan olmuş.
Evdeki ayran, komşudaki yoğurttan iyidir.
Hazıra dağlar dayanmaz
Her çok, azdan olur
Gerekliyi gereksizden sakınmalı
İşten artmaz, dışten artar
İşten artmaz, dışten artar.
Kanaat gibi devlet olmaz.
Kanaat tükenmez hazinedir.
Keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur.
Kismetse gelir hintten yemenden kismet değilse ne gelir elden.

Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.
Körler memleketinde şaşılar padişah (baş) olur.
Parayı zapt etmek deliyi zapt etmekten zor.
Sakla samanı, gelir zamanı.

D.57. Umutlu Olma Değeri

Açılan solar, ağlayan güler.
Çıkmadık candan umut kesilmez.
Çiftçinin karnını yarmışlar kırk tane “gelecek yıl” çıkmış.
Dağ dağ kavuşmaz insan insana kavuşur.
Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar.
Gün doğmadan neler doğar.
Her işte bir hayır vardır.
Umut, fakirin ekmeğidir.
Yanık yerin otu tez biter.

D.58. Uyumlu Olma Değeri

Akıntıya kürek çekilmez.
Baş eğmekle baş ağrımaz.
Düğüne gider zurna beğenmez, hamama gider kurna beğenmez.
Eski köye yeni adet.
Vardığın yer körse, sen de bir gözünü kapa.
Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

D.59. Üretken Olma Değeri

Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun.
Dağ, ovanın süt anasıdır
Eken biçer, konan göçer.
Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır.

D.60. Vatan Sevgisi-Vatandaşlık Bilinci Değeri:
Bülbülü altın kafese koymuşlar, “Ah vatanım!” demiş.
Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet.
Göçtük yurdun kadri konduk yurtta bilinir.

D.61. Yenilikçi Olma Değeri:

Geceler, gebedir.
Tebdil-i mekanda ferahlık vardır.

D.62. Yakın Çevreyle Sağlıklı İlişkiler Kurma Değeri

Arkadaşımı söyle kim olduğumu söyleyeyim.
Baz baz kaz kazla kel tavuk topal horozla.
El elin eşeğini türkü çağıra çağıra arar.
El el nesine, gülerek gider yasına.
El eliyle yılan tut, onu da yalan tut.
Alçak yer yiğidi hor gösterir.
Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır (dokunur).
Her horoz kendi çöplüğünde öter.
İsin yanına giden is, misin yanına giden mis kokar.
Kavun kökeninde büyür.
Kilavuzu karga olanın burnu boktan çıkmaz.
Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan.
Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır.

D.63. Yerinde ve Doğru Davranma Değeri

Akıl yaşta değil baştadır.
Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yerde görünme.
Çağrıldığın yere git, ar eyleme; çağrılmadığın yere gidip de dar eyleme.
Çağrılmayan yere çörekçi ile börekçi gider.
Çam ağacından ağıl olmaz, el çocuğundan oğul olmaz.

Çay geçerken at değiştirilmez.
Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.
Davul dengi dengine diye çalar.
Demiri tavında dövmeli.
Doğmadık çocuğa don biçilmez.
Irmak kenarına çeşme yapılmaz.
Ölü evinde ağlamasını, düğün evinde gülmesini bilmeli.
Pek yaş olma, sıkılırsın; pek de kuru olma, kırılırsın.
Su küçüğün, söz (sofra, yemek) büyüğün
Vakitsiz öten horozun başını keserler.

Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarından hareketle belirlenen değerler sıralanmıştır. Bu değerler sıralanırken üç ayrı kaynaktan –Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Tecrübenin Dili Konu Konu Atasözleri, TDK sanal Atasözü ve Deyimler Sözlüğü- atasözleri derlenmiş ve ilettiği düşünülen değere göre tasnifi yapılmıştır. Atasözleri tasnif edilirken bahsi geçen değeri örnekleyebildiğine inanılan atasözlerinin seçimine dikkat edilmiştir.

4.3. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretimin Amaçları, Ortaöğretimin Temel İlkeleri ve Türkçe Dersi Genel Amaçlarının Vurguladığı Değerlere Uymayan Aynı Zamanda Bugün Toplumsal Açından da Kabul Görmeyen Durumları Örneklemediği Düşünülen Türk Atasözlerine ilişkin bulgular

Atasözlerinde genellikle herkesin kabul ettiği ve benimsediği bir düşüncenin yer aldığı bilinmektedir. Ancak atasözleri içinde, toplumun değer yargılarına, kültürel özelliklerine aykırı olan ve toplumdaki herkes tarafından benimsenmeyen bir düşünceyi dile getiren "olumsuz yargılı atasözleri" veya anlam bakımından birbirine zıt olan, zıt yargıları ifade eden sözler bulunabilmektedir. Fakat atasözlerinin çeşitli özellikleri iyi bilinir ve göz önüne alınırsa, olumsuz yargılı sanılan pek çok sözün gerçek bir atasözü olmadığı veya gerçekten olumsuz bir yargıyı dile getirmedikleri; kullanım, değerlendirme ve yorumlama yanlışlarının bazı sözler için zaman zaman böyle bir düşünce yarattığı

anlaşılmaktadır (Üstüner, 2002: 35). Atasözleri kaynağını yaşamın içinden almaktadır, karşı karşıya kalınan her türlü olaydan hareketle söylenmiş olabilir. Olaylar çeşitlidir, insanların bu olaylara vereceği tepkiler de çeşitlidir. Herkesten, her şartta ideal davranış sergilemesini bekleyemeyiz, işte bazı atasözleri olumsuz da olsa bu durumları tasvir eder nitelikte olabilir. Bu betimleme, mevcut davranışın onaylandığı yahut tavsiye edildiği anlamına gelmez.

Pertev Naili Boratav, (1992: 124-125)'e göre ise: "Atasözleri arasında çelişkili yargıları bildirmiş olanların bulunması, onları söyleyenlerin her zaman belli bir konu üzerinde aynı kanıda olmadıklarını gösterir. Atasözleri oluştukları çevrelerin ve çağların düşünüş ve davranışlarını dile getirmişlerdir. Ahlak kurallarından birçoğunun donmuş, değişmez yasalar olmadığı bir gerçektir.

Olumsuz bir davranışın tasviri için kullanılan, yergi veya taşlama duygusunu içeren, kısacası olumsuz da olsa anlatılmak istenen durum veya olaya uygun düşen bir deyimden atasözü sayılması da olumsuz yargılı diyebileceğimiz atasözlerini ortaya çıkarmaktadır.

Ayrıca bazı dönemlerde kültürel bozulmalara, bir takım art niyetli dayatmalara, zorlamalara bağlı olarak, yapay şekillerde ortaya çıkan atasözü değerinde kalıplaşmış olumsuz yargılı sözlerin bir dilde yer alması mümkündür. Olumsuz yargılarından dolayı milletin bütün fertlerinin benimsemediği ve zaman geçtikçe unutulmaları, ayıklanmaları kesin olan bu türdeki kalıp sözlerin atasözü sayılıp sayılamayacağına iyi düşünülmesi gerekir. Olumsuz yargılı atasözlerinin veya böyle değerlendirilen sözlerin ortaya çıkmasına yol açan sebepleri genel olarak şöyle toparlayabiliriz:

1. Aynı toplum içinde bulunan bireylerin farklılık arz eden ve olumsuz da olsa çok görülen davranış şekillerinin ve toplumdaki çeşitli olayların atasözleri ile ifade edilmesi, farklı anlam taşıyan zıt yargılı sözlerin doğmasına yol açabilmektedir. Bu türdeki atasözlerinin pek çoğu bir durum veya olayın tasviri için kullanılan, deyim vazifesi gören atasözleridir. Toplumun büyük kısmının benimsemediği, az rastlanan ve doğru olmayan davranış veya düşünceleri yerme, taşlama, alay,

uyarma amacıyla söylenen ve bir atasözü gibi algılanan bu sözler olumsuz bir yargı taşıyabilir.

2. Dar bir çevre içinde kullanılan, o çevreye has bir düşünceyi, özel bir durumu dile getiren olumsuz yargılı atasözleri bulunabilir.
3. Zamanla değişmiş ve aslı bilinmeyen atasözlerinin, belli bir grup tarafından olumsuz bir davranış veya düşünceyi haklı göstermek için kullanılmasıyla olumsuz yargılı sözler ortaya çıkabilir.
4. Gerçekten atasözü olmayan bir sözün kasıtlı olarak atasözü diye yanlış bir düşünceyi doğrulamak için kullanılması sonucu, yani yanlış kullanma, anlama ve değerlendirmelere bağlı olarak olumsuz yargı taşıyan sözler oluşabilir.
5. Kültürel bozulmalara, art niyetli dayatmalara, zorlamalara bağlı olarak belli devrelerde ortaya çıkan, zamanla milletin ayıkladığı, olumsuz yargı taşıyan birtakım sözler atasözü gibi değerlendirilmektedir. Eğer bunlar atasözü sayılırsa "olumsuz yargılı atasözleri" denebilecek sözler de sadece bu şekilde yaygınlaşan sözlerdir (Üstüner, 2002: 39).

Bazı atasözleri ilk bakışta genel olarak iletmesi amaçlanan bazı değerlerin tersini öneriyormuş hissi uyandırabilmektedir. Bu atasözlerinin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Atasözleri genel olarak farklı amaçlar güdülerek dile getirilmiştir. Kimisi öğüt vermek kimisi örnek göstermek kimisi rehberlik etmek amacıyla söylenmiştir. Bazı atasözleri ise yüz yüze kalınan bir durum karşısında mevcut durumu açıklamak için söylenmiştir.

Atasözlerini incelediğimizde kimi atasözlerinin birbiriyle ve genelle çelişiyormuş gibi bir anlam içerdiğini görürüz bazı örnekleri şu şekildedir;

1. Akıl olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta./Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir.
2. Bal bal demekle ağız tatlanmaz./ Bir adama kırk gün deli dersin deli olur.
3. İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı./ İyilik eden iyilik bulur.
4. Merhametten maraz doğar (hasıl olur)./İyilik et denize at balık bilmezse Halik bilir.
5. Nerde çokluk orda bokluk./Birlikten kuvvet doğar.

6. Söz gümüşse sükût altındır./Baş dille tartılır.
7. Öfke baldan tatlıdır./Öfkeyle kalkan zararlar(zıyanlar) oturur.
8. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar./Yalancının mumu yatsıya kadar.
9. Düşenin dostu olmaz./Dost kara günde belli olur.
10. Evdeki hesap çarşıya uymaz./ Bin ölçüp bir biçmeli.
11. Her koyun kendi bacağından asılır./ Kurunun yanında yaş da yanar.
12. İnanma dostuna, saman doldurur postuna/ Dost, kara günde belli olur.
13. Misafir misafiri (dilenci dilenciye) istemez (sevmez), ev sahibi ikisini de./ Misafir kısmetiyle gelir.
14. İyi insan lafının üstüne gelir. / İti an çomağı hazırla.

Bu sayı arttırılabilir. Bu ikilem aslında atasözlerinin çok yönlülüğünü göz önüne serer. Atasözleri, canlı birer yapı gibi içinde var olduğu toplumun her türlü gelişiminden etkilenir. Yaşanan bir durumun zıddıyla karşılaşmak mümkündür. Zaman ve şartlar farklı olduğunda durumun yorumu da farklı olacaktır. Kimi zaman ve kimi ortamlarda susmak konuşmaktan daha yerinde bir davranıştır. Doğuracağı sonuçlar itibariyle kişinin susması olumlu sonuçlara neden olacaktır, işe böyle zamanlarda “Söz gümüşse sükût altındır.” denilerek susmanın yararı vurgulanmıştır. Ancak kimi meclislerde ise kendini tanıtmak, ortama uyum sağlamak gibi sebeplerle konuşmak gerekir, böyle durumlarda ise konuşarak bulunulan ortama ayak uydurmak gerekir bunu da “Baş dille tartılır.” diyerek vurgulamıştır atasözleri. Buradan hareketle atasözlerinin zaman ve duruma göre söylendiğini, olumlu ya da olumsuz herhangi bir durumu tasvir etme yahut herhangi bir konuda öğüt verme görevi üstlendiğini, bu sebeple de bazen iki farklı yargıda bulunmuş hissi uyandırabildiğini söylemek mümkündür.

Günümüzde atasözleri ve deyimlerin değer kaybına uğradıkları ve gittikçe daha seyrek kullandıkları bir gerçektir. Ayrıca, yaşanan büyük sosyal ve kültürel değişimlerin sonucunda kimi atasözleri geleneksel kullanım bağlamlarını yitirerek yok olurken, kimileri de geçmiş dönemlerde yaşamış kuşakların yargı ve gözlemlerini yansıttıklarından, günümüz sosyal gerçekliğine ters düşmekte ve dolayısıyla anabilimsel gerçeklikleri artık tartışılır olduğundan eleştirel amaçla bilinçli bir şekilde değiştirilmektedir. (Sağlam, 2004: 43).

Atasözleri genel olarak toplumda mutluluğu sağlamak için iyiyi, doğruyu, güzeli örnek gösteren, uyulması gereken temel ilkelere, öğüt verir. Ancak her şey zıddıyla var olduğu gibi olumsuz yol gösteren, kişinin kendi çıkarını düşünmesi gerektiğini öğütleyen atasözleri vardır. Plaskowicka (1968: 223), olumsuz yargılı atasözlerinin var olma sebeplerini “Türk atasözleri arasında olumsuz görünenler, bize bu eğilimlere karşı savaşıma zorunluluğunu göstermektedir.” diyerek açıklamıştır (Önel, 2008: 29).

Atasözleri olumlu, olumsuz pek çok konuda durumu değerlendirmek için dile getirildiklerinden dolayı bazen öğüt verme vasfı göz önüne alınarak yanlış değerlendirilmelerde bulunulabilmektedir. “Bedava sirke baldan tatlıdır.” Atasözü aslında bedavacılığı tavsiye etmekte değildir. Burada insanların bir huyu betimlenmektedir. Herkes bir şeyi parayla alırken ince eleyip sık dokur ancak bedava olunca kusurlarını görmez demek istemektedir. “Yavuz hırsız ev sahibini bastırır.” Atasözü yüzüzlük edip haksızken haklıymış gibi görünmeye çalışmayı öğütlememektedir. Sadece bu tür insanların varlığına gönderme yapmaktadır. Bu ve buna benzer pek çok örnek vermek mümkündür. Ancak bu atasözlerinin kabul görmeyen değerleri savunduğu görüşünü desteklemez. Bu durum dile getirilmiştir zira toplum tarafından da onaylanmamaktadır. “Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.” atasözü ihtiyacı olanlara yardımda bulunmayın zira yardımınız geçicidir, bunun da onlara faydası yoktur anlamında söylenmemiştir. İhtiyacı olana yönelik olarak söylenmiş bu söz; başkalarından yardım beklemek yerine gayret etmeyi öğütlemektedir. İşte bu şekilde atasözleri söylendikleri yere ve duruma göre görüldüğünden daha farklı anlamlara gelebilmektedir. Atasözlerini değerlendirirken duruma farklı açılardan bakabilmeli ve atasözlerinin tarafsız olduklarını akıldan çıkarmamak gerekir.

4.4. Atasözlerinin Değerler Eğitimi Vermede Kullanılabilecek Uygun Kaynaklar Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 3: İlgili Değerleri İlettiği Belirlenen Atasözlerinin Frekans Yüzdesine İlişkin Tablo

Değerler	Atasözü Sayısı	Yüzde Oranları	Değerler	Atasözü Sayısı	Yüzde Oranları
D.1	9	1,78	D.33	17	3,35
D.2	9	1,78	D.34	8	1,58
D.3	6	1,18	D.35	9	1,77
D.4	9	1,57	D.36	1	0,19
D.5	11	2,17	D.37	6	1,18
D.6	11	2,17	D.38	6	1,18
D.7	5	0,98	D.39	3	0,59
D.8	11	2,17	D.40	3	0,59
D.9	4	0,79	D.41	8	1,58
D.10	3	0,59	D.42	6	1,18
D.11	7	1,38	D.43	6	1,18
D.12	8	1,58	D.44	18	3,55
D.13	6	1,58	D.45	18	3,55
D.14	10	1,97	D.46	5	0,98
D.15	1	0,19	D.47	10	1,97
D.16	22	4,34	D.48	7	1,38
D.17	-	-	D.49	6	1,18
D.18	14	2,76	D.50	3	0,59
D.19	1	0,19	D.51	1	0,19
D.20	2	0,39	D.52	5	0,98
D.21	3	0,59	D.53	15	2,96
D.22	30	5,92	D.54	7	1,38
D.23	36	7,11	D.55	8	1,58
D.24	6	1,18	D.56	29	5,73
D.25	2	0,39	D.57	9	1,77
D.26	4	0,79	D.58	6	1,18
D.27	-	-	D.59	4	0,79
D.28	6	1,18	D.60	3	0,59
D.29	1	0,19	D.61	2	0,39
D.30	3	0,39	D.62	13	2,56
D.31	5	0,98	D.63	15	2,96
D.32	4	0,79			
Toplam:			63	506	100

Araştırmada atasözlerine ulaşmak için 10 atasözü ve deyimler sözlüğünden ikisi- Ömer Asım AKSOY'un Atasözü ve Deyimler Sözlüğü ve Metin YURTBAŞI'nın Sınıflandırılmış Türk Atasözleri sözlüğü seçilmiş ve bunun yanında TDK'nin sanal Atasözü ve Deyimler sözlüğünden de faydalanılmıştır. Bu atasözü sözlüklerinden hareketle belirlenen 61 değeri yansıtan 506 atasözü tespit edilmiştir, 2 değeri (Çok Yönlü Olma Değeri, Girişimci Olma Değeri) ise bu sözlüklerde temsil eden atasözü tespit edilememiştir.

Elde edilen değerler formu ve atasözlerinin iletmiş olduğu değerlerin bunlarla eşleşme durumuna göz attığımızda şu sonuçlarla karşılaşırız; Çalışkanlık/Gayret etme değeri(% 4,34), Doğru ve Yerinde Konuşma(% 5,92), Dostluk(% 7,11), Tutumluluk ve Kanaat (% 5,73) değerlerinin atasözlerinde en sık rastlanan değerler olduğu göze çarpmaktadır. Ele alınan atasözleri sözlüklerinden hareketle elde edilen bu sayı göz önüne alınınca çalışkanlık, doğru konuşma, dostluğa önem verme ve tutumluluk değerlerinin atasözlerinde diğer değerlere göre öne çıktığını görürüz.

Bu değerleri; İyi olma/İyilik Yapma(%3,35),Sağlığın Değerini Bilme(%3,55), Sabırlı Olma(%3,55), Yerinde ve Doğru Davranma(% 2,96), Yakın Çevreyle Sağlıklı İlişkiler Kuma(% 2,56), Dayanışma(%2,76), Tedbirli Olma(% 2,96), Saygı(%1,97), Bilgiye Ulaşma Yollarını-Tekniklerini Öğrenme(%1,58), Ağırbaşlılık(%1,78) değerleri izlemektedir.

Aileye ve Akrabaya Değer Verme(%2,17), Komşuluk İlişkilerine Önem Verme(%1,77), Meslek Sahibi Olmanın Önemi Kavrama(%1,18), Misafirperver Olma Değeri(%1,18), Paylaşıcılık(%1,18), Planlı Programlı Olma(%1,18), Tecrübeye Önem Verme-Tecrübe Edinme(%1,58), Umutlu Olma(%1,77), Alçak Gönüllülük Değeri(%1,78), Cesaretli Olma (%1,58) şeklinde sıralanmıştır.

Ahlâklı Olma(%1,18), Adalet ve Eşitliğe İnanma(%1,78), Barış(%2,17), Kendine Güvenme-Kendini Bilme(%5,58), Başkalarının Haklarına Saygılı Olma(%0,59), Sevgi(%1,38), Vatan Sevgisi-Vatandaşlık Bilinci(%0,59), Sorumluluk Değeri(%1,18),Sanat ve Sanatçıya Saygı Duyuma (%0,98), Hoşgörülü-Anlayışlı Olma(%0,59), Yenilikçi Olma (%0,39), Uyumlu Olma(%1,18), Ölçülü Olma(%1,58),

Önyargılı Olmama(%0,59), İşbirlikçi Olma-Grup Halinde Çalışmaya Önem Verme(%0,79), İletişime Önem Verme(%0,98), Görgü Kurallarına Uyma(%1,18), Estetik(%0,79), Beceri Geliştirme(%1,38), Başarılı Olma(%0,79), Teknolojiyi Kullanma(%1,38), Sorunlara Çözüm Arama(%0,19), Eleştirel-Sorgulayıcı Olma(%0,39), Duyarlı Olma(%1,18), Dil Bilincine Sahip Olma(%0,39), Doğa Sevgisi Değeri(%0,59) şeklinde sıralanmaktadır. Bu değerler ise sayısal olarak diğerlerine göre daha az sayıda atasözleriyle örneklenmiştir.

Atasözlerinin iletmiş olduğu değerlere ve bu değerleri örnekleme sayılarına baktığımızda oranın hiç de küçümsenmeyecek seviyede olduğunu görmekteyiz. Atasözleri bireylere kazandırılması amaçlanan pek çok insanî değeri iletmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri hiç kuşkusuz atasözlerinin sahip olduğu eğitimsel işlevidir.

Bu değerlere dair çok sayıda atasözünün olması bu konulara verilen önemi de göstermektedir. Geçmişten günümüze kalan bu atasözleri günümüzde hangi değerlerin benimsendiği ve öngörüldüğü konusunda bize ışık tutmaktadır. Bu değerler kuşkusuz bugün de üzerinde önemle durulan ve eğitim vasıtasıyla da kazandırılması şiddetle arzu edilen önemli kavramlardır. Bunun yanında listede yerini alan diğer değerlerin kazandırılması konusunda atasözlerinden faydalanılması bu eğitimin sağlanması konusunda ilgililerin işini kolaylaştıracaktır

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada ulaşılan bulgular doğrultusunda sonuçlar ve öneriler sunulmuştur.

2005 yılından itibaren uygulamaya konulan, öğrenci merkezliliği esas alan yapılandırmacı yaklaşıma uygun yeni programa göre Türkçe dersi de değerler eğitimi konusunda işe koşulması planlanan dersler arasındadır. Değerler eğitimi ile ilgili olarak faydalanabileceği ürünler konusunda zengin kaynaklara sahip olan Türkçe dersi bu eğitimde önemli bir yere sahiptir. Yapılan çalışmayla köklü halk edebiyatı ürünleri arasında yer alan atasözlerinin Türkçe eğitimi kapsamında, değerler eğitimi etkinliklerinde yer bulması gereken türler arasında olduğu belirlenmiştir. Atasözleri yüzyıllardır formel ve informel eğitimde çokça yer bulmuş, faydalanılmış kaynaklardır. Her biri kendi içinde bir değer olan atasözleri şekil ve anlam itibarıyla her dönem eğitimin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Atasözleri kapsamı ve çeşitlilikleri itibarıyla farklı değerleri iletebilme kapasitesine sahiptir. Toplumsal hayata dair hemen hemen her alanda çıkarımda bulunulan atasözleri değerleri örnekleme açısından da kullanışlıdır.

Yapılan incelemelerde faydalanılan sözlüklere bakıldığında tespit edilen değerlerin atasözleriyle örnekleme fikrine uygun olduğu ve bir değeri örnekleme birden fazla atasözüne ulaşmanın mümkün olduğu görülmüştür, atasözleri iletebildiği değerler açısından çeşitlilik arz etmektedir.

Türk millî eğitiminin genel amaçları, ilköğretimin amaçları, ortaöğretimin temel ilkeleri ve Türkçe dersi genel amaçlarından yola çıkarak 63 değer belirlenmiştir. Bu değerlerin kimisi birbiriyle paralel yahut birbirini destekler niteliktedir, değerlere baktığımızda bunların evrensel değerler olduğunu ve toplumun geneli tarafından kabul

gördüğünü görürüz. Değerleri örnekleyen atasözlerinin sayısına baktığımızda; 506 atasözüyle karşılaşmaktayız. Bu sayının artırılması mümkündür.

Değer iyi olanı temsil ettiği için bir olumsuzluğu öğütleyen değerden bahsetmek mümkün değildir. Aynı şekilde de atasözlerimizin de, toplumsal değerleri yansıttığı ve yüzyıllar boyu kabul görerek günümüze ulaştığı düşünülürse, olumsuz bir yargıda bulunması mümkün değildir. Ancak ilk bakışta olumsuz bir yargı ifade ediyormuş hissi veren atasözlerimiz mevcuttur. Ancak dediğimiz gibi bu duruş sadece görünüşle alakalıdır

Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlardan hareketle şu şekilde önerilerde bulunmak faydalı olacaktır;

Türkçe dersi öğretim programında; öğrencilere aktarılacak değerlerin neler olacağı, değerlerin nasıl öğretileceği, hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği açık bir şekilde yer almalıdır.

Öğretmen yetiştiren kurumların, öğretmen adaylarının yeterlilik sağlayabilmeleri için programlarına değerler eğitimine yönelik dersler koymaları faydalı olacaktır.

Programda temel dil becerileri olarak yerini bulan dinleme, okuma, yazma, konuşma ile ilgili yapılması planlanmış olan etkinlikler vasıtasıyla gerçekleştirilmesi amaçlanan değerler eğitimi etkinliklerinde atasözlerine özellikle yer verilmelidir.

Ders kitapları, okunulması önerilen kitaplar, yazılı ders dokümanları ve buna benzer materyallerde yer alan metinlerde değerleri iletmesi açısından fayda sağlayacağı düşünülen atasözleri tespit edilerek öğrencinin dikkatine sunulmalıdır.

Değerler eğitimi kapsamında atasözlerinden faydalanılırken tek bir stratejiye bağlı kalınmaktansa birden fazla yöntemden faydalanılarak, birey atasözleriyle karşı karşıya getirilmelidir.

Atasözlerinin değerler eğitiminde kullanılmasıyla ilgili olarak görsel, işitsel kaynaklardan faydalanılmalıdır.

Atasözleri değer aktarımı konusunda kullanılırken yansıttıkları zıtlıklardan da faydalanılmalıdır.

Atasözlerinden değerler eğitiminde faydalanılmasıyla ilgili olarak ders kitaplarında yer alan metinlerde geçen atasözleri ve bu atasözlerinin iletği değerler konusunda da çalışmalar yapılabilir.

Değerler eğitimi ile ilgili olarak çeşitli branş öğretmenlerinin düşüncelerine yönelik akademik çalışmalar yapılabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akbaba Altun, Sadegül (2003), Eğitim Yönetimi ve Değerler, **Değerler Eğitimi**
- Akbaş, Oktay (2008), Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış, **Değerler Eğitimi Dergisi** 6 (16), 9-2.
- Aksoy, Ömer Asım (1991), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, 4. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Altun, Mustafa (2004), Türk Atasözleri Üzerine Sentaktik Bir İnceleme, **Akademik Araştırmalar Dergisi** 6(21), 79-91.
- Aral, Duygu (2008), **Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atabek, Erdal (2003), **Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik**, 1. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aydın, Mehmet Zeki (2003), Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 2(5), 154-158.
- Bacanlı, Hasan (2005), **Duyuşsal Davranış Eğitimi**, 2. Baskı, Ankara: Nobel yayınları
- Batur, Suat (2009), **Açıklama ve Öyküleriyle Türk Atasözleri**, 2. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Baymur, Feriha (1973), **Genel Psikoloji**, 2. Baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri.
- Bağcı, Hasan (2009), İlköğretim 5.Sınıf Öğrencilerinin Atasözleri ve Deyimleri Algılama Düzeyi, **TÜBAR-XXVII-/2010-Bahar** 91-110.
- Başaran, İbrahim Ethem, (1996), **Eğitim Bilimine Giriş**, 5. Baskı Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Belet, Dilek ve Deveci, Handan (2008), **Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi**, VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Çanakkale.

- Büyükdövençi, Sabri (2001), **Eğitim Felsefesine Giriş**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Canatan, Kadir (2004), Avrupa Birliği Ülkelerinde Değerler Yönelimi, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 2(7-8), 41-63.
- Cintaş, Derya (2009), **İbrahim Zeki Burdurlu'nun Eserlerinde Çocuk Eğitimi ile İlgili Evrensel Değerler**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çepni, Salih ve diğerleri (2003), Fen Eğitiminin Amaçlarında Değişen Değerler: Fen-Teknoloji- Toplum, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1(4), 7-29.
- Çevik, Mehmet (2006), **Basın Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, Aliye (2006), Modern Zamanların Değer Arayışı Varlık Bilgi Değer Birliğinin Önemi, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 4(11) 53-68.
- Dilmaç, Bülent (1999), **İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dilmaç, Bülent (2007), **Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsanî Değerler Eğitiminin İnsanî Değerler Ölçeği ile sınanması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğanay, Ahmet ve SARI, Mahide (2004), İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerine Temel Demokratik Değerlerin Kazandırılma Düzeyi ve Bu Değerlerin Kazandırılması Sürecinde Açık ve Örtük Programın Etkilerinin Karşılaştırılması, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 39, 356-383.
- Duru, Hüseyin (2009), **Atasözleri ve Deyimlerin Yabancılara Öğretilmesinde Yöntem ve Teknikler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekşi, Halil (2003), Temel İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1 (1), 79-96.
- Gediklioğlu, Tokay (2005), Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,1(1), 6-80.

- Güngör, Erol (2010), **Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar**, 4. Baskı İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hacıosmanoğlu, M. Çetin (1992), Adam Smith ve Eğitimin Önemi, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, (175-184).
- Hız, Gülay (t.y.), Avrupa Birliği Bilgi Politikası: **Gelişmiş Ülkelerdeki Bilgi Politikalarının Az Gelişmiş Ülkelere Işık Tutması**. unak.org.tr.
- İşcan, Canay Demirhan, (2007), **İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği**, Doktora Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kant, İmmanuel, (2009), **Kant-Toplu Eserler-1**,(Ahmet Aydoğan), 2.Baskı, Ankara: Say Yayıncılık.
- Karagöz, Bahattin (2009), **Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre İlköğretim 6 ve 7.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavcar, Cahit (1982), **Edebiyat ve Eğitim**, Ankara: A.Ü.S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Kaya, Sedat (2007), **İlk ve Ortaöğretim Okulu yöneticilerinin eğitim felsefesi akımlarına karşı eğilimlerinin değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayhan, Gökçe Çiçek (2009), **Hakkâri /Yüksekova 75.yıl Yatılı İlköğretim Bölge Okulu İlköğretim 7. Sınıf Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Deyim, Atasözü ve Bilmecesinin Dağarcıklarının Belirlenmesi ve Bunların Öğretilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kelpetin- Arpaguş Hatice (2004), Gelenek ve Şifahî Kültür Bağlamında Osmanlı Toplumunda Dinî Değerler: Otodidakt Eğitim Kurumları ve Kaynakları Örneği, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 2(7-8), 81-126.
- Koç, Kadir (2007), **İlköğretim 7. Sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sürecinin Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Korkmaz, Hatice (2007), **Divanü Lûgat-it-Türk'teki Atasözlerinin Anlambilimsel Açıdan İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuçuradi, İoanna (1997), **Uludağ Konuşmaları**. Ankara: TFK Yayınları.
- MEB: **Türkçe Dersi Öğretim Programı Kılavuzu**, 2006.
- Milson, A.J.İ ve EKŞİ, Halil (2003), Öğretmenlerin karakter eğitiminde yetkinlik duygusu konusunda bir ölçme aracına doğru: Karakter Eğitimi Yetkinlik Skalası(KEYİS) ve Türkçe uyarlama çalışması, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1(4), 99-130.
- Sağlam, Musa Yaşar (2004), **Atasözleri-Kaybolan Kültür Mirasımız**, 1. Baskı Ankara: Ürün Yayınları.
- Sağlam, Yaşar (2004), Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 18 (1), 45-51.
- Sağnak, Mesut (2004), Kişi-Öğüt Değer Uyumunu Ölçme Çalışmaları ve Kullanılan Yöntemlerin Karşılaştırılması, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 2(5), 101-124.
- Sarı, Enver (2005), Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 3 (10), 73-88.
- Sarı, Mediha (2007), **Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük Ve Yüksek "Okul Yaşam Kalitesi" Ne Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Saylan, Nevin(Ed) (2010), **Eğitim Bilimine Giriş**, 4.Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sertel, Adem (2006), **Tecrübenin Dili-Konu Konu Atasözleri**, 2. Baskı, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Sönmez, Selami (2004), Eğitim ve Tecrübenin Değeri, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi** (9), 351-364.
- Sönmez, Veysel (2009), **Eğitim Felsefesi**, 9. Baskı, İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Şen, Ülker (2007), **Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Taşdelen, Vefa (2003), Eğitimde Kuram ve Uygulama Bağının Kurulmasına Yönelik Felsefi Bir Araştırma, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 36 (12), 151-166.
- Tuncel, Gül (2002), **Eğitim Felsefelerinin Sosyal Bilgiler Programına Etkileri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ulusoy, Kadir (2007), Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih ve Ahlak Eğitimi İlişkisi Üzerine Görüşleri(Sakarya ili örneği), **Değerler eğitimi dergisi**, 5(13), 155-177.
- Üstüner, Ahat (2002), Olumsuz Yargılı Atasözleri, **Türk Dili**, 601, 35-42.
- Özguven, İbrahim Ethem (2011), **Psikolojik Testler**, Ankara: PDREM Yayınları.
- Öztürk, Hüseyin Emin(2008), **Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler**, 1. Baskı Ankara: Nar Yayınları.
- Özensel, Ertan (2003), Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1 (3), 217-239. YAMAN ve Diğerleri (2009), İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 7 (18), 107-120.
- Varış, Fatma (1988), **Eğitim Bilimine Giriş**, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları. Ankara.
- Yapıcı, Asım ve Zengin, Zeki Salih (2003), İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları üzerine Psikolojik bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1(4), 173-206.
- Yazıcı, Kubilay (2006), **Değerler Eğitime Genel Bir Bakış**, Türklük bilimi Araştırmaları, 19, 499-522.
- Yılmaz, Ercan (2009), Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 7(17) 109-128.
- Yurtbaşı, Metin (2003), **Sınıflandırılmış Türk Atasözleri**, 11. Basım, İstanbul: Arion Yayınevi
- Önel, Gönül (2008), **İlköğretim 6, 7, 8. Sınıf Öğrencilerinin Atasözlerini Algılama Düzeyleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.**Dergisi**, 1 (1), 7-18.

ÖZGEÇMİŞ

BULUT; 1987 yılında Erzincan ilinde doğdu. İlköğreniminin ilk üç yılını 13 Şubat İlköğretim Okulu'nda, dördüncü ve beşinci sınıflarını Fatih İlköğretim Okulunda, orta okulu Mustafa Kemal İlköğretim Okulunda, ortaöğrenimini Erzincan Millî Piyango Anadolu Lisesi'nde, lisans öğrenimini 2005-2009 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nde, yüksek lisans öğrenimini de 2009 Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde başladı. 2010 yılında Rize Üniversitesi Eğitim Fakültesinde araştırma görevliliğine başladı ve hâlen aynı yerde görevine devam etmektedir.

BULUT; iyi derece İngilizce bilmektedir.